

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

НА ДОПОМОГУ АСПІРАНТАМ-ПОЛІТОЛОГАМ

**РОБОЧІ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ТРЕТЬОМУ
(ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ) РІВНІ ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ /
DOCTOR PHILOSOPHY (PH.D) ГАЛУЗІ ЗНАНЬ
05 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 052 ПОЛІТОЛОГІЯ
ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ПОЛІТОЛОГІЯ / POLITICAL SCIENCE**

**За загальною редакцією
професорів М. М. Вегеша і Ю. О. Остапця**

Видання друге, перероблене і доповнене

УЖГОРОД – 2020

На допомогу аспірантам політологам. Робочі програми навчальних дисциплін для здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми Політологія / Political Science / За загальною редакцією професорів М. М. Вегеша і Ю. О. Остапця. Видання друге, перероблене і доповнене. Ужгород, 2020. 193 с.

Рецензенти:

Марчук Василь Васильович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політологічних інститутів та процесів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Ситник Олександр Миколайович – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії, археології і філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Відповідальний за випуск:

Вегеш Ігор Миколайович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри
політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
9 листопада 2020 р. (протокол № 3)

До збірника навчально-методичних матеріалів увійшли робочі програми навчальних дисциплін для здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми Політологія / Political Science /.

ЗМІСТ

Вегеш М. М. Державотворчі процеси в Україні	4
Вегеш М. М. Презентація наукових результатів та управління науковими проектами	26
Ключкович А. Ю. Системи державного правління країн Європейського Союзу	49
Ключкович А. Ю. Системний аналіз і теорія політичних систем	65
Лендшел М. О. Євроінтеграційні процеси у країнах Центральної Європи	79
Лендшел М. О. Міграційні процеси у міжнародних відносинах та політиці європейських країн	94
Остапець Ю. О. Теорія і практика посткомуністичних (кольорових) революцій	109
Остапець Ю. О. Розвиток партійних систем країн Європейського Союзу	127
Палінчак М. М. Державно-церковні відносини в Україні	151
Палінчак М. М. Моделі державно-церковних відносин	169
Вегеш М. М. Кафедра політології і державного управління: етапи становлення і розвитку	188

М. М. Вегеш
Робоча програма навчальної дисципліни
«Державотворчі процеси в Україні»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	1-ий	1-ий
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для очної форми навчання: 12 аудиторних – 5 самостійної роботи здобувача – 7	1-ий	1-ий
	Лекції:	
	28	10
	Практичні (семінарські):	
	20	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	72	106

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Державотворчі процеси в Україні» є вивчення передумов формування, етапів розвитку української державності, розуміння сутності різноманітних напрямів, концептуальних теорій і наукових «шкіл», оволодіння дослідницьким інструментарієм теоретичної і прикладної науки.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню для здобувачів ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) таких компетентностей:

1) загальні компетентності:

- **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.

2) фахові компетентності:

- **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
- **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
- **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
- **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.

Крім того, вивчення вказаної навчальної дисципліни дозволить здобувачу ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) у подальшому орієнтуватися в проблематиці основних тенденцій розвитку державотворчих процесів в Україні, використовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань; вміти давати оцінку сучасним процесам українського державотворення; готувати повідомлення, виступи, наукові публікації на вказану проблематику.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Політологія» (третього освітньо-наукового рівня вищої освіти), вивчення навчальної дисципліни «Державотворчі процеси в Україні» повинно забезпечити досягнення здобувачами ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Комплексне розуміти природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.	ПРН-4
Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.	ПРН-5
Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	ПРН-6
Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.	ПРН-7
Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.	ПРН-8

4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- письмове тестування;
- аналітичне есе;
- аналітичний реферат;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе, письмове тестування з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання	Години
Тема 1	2
Тема 2	4
Тема 3	4
Тема 4	4
Тема 5	4
Тема 6	4
Тема 7	4
Тема 8	4
Тема 9	4
Тема 10	4
Тема 11	4
Тема 12	4
Тема 13	2
Тема 14	2
Самостійна робота	50
Разом	100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	10	20
Письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	10
Есе	1	10
Реферат	1	10
Самостійна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання самостійної роботи

Мінімальний поріг для допуску до самостійної роботи становить 10 балів. Самостійна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики навчального курсу, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку державотворчих процесів в Україні. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання самостійної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Відповідно до *«Положення про порядок та методичку проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;

- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
 - виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
 - ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
 - допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
 - допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
 - не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		Диференційована	Недиференційована
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Вступ до курсу «Державотворчі процеси в Україні»

Предмет вивчення і методи дослідження державотворчих процесів в Україні. Основні теоретичні підходи в трактуванні українського державознавства. Предметне поле та категоріальний апарат навчальної дисципліни. Джерельна база, історіографія та історіософія проблеми.

Тема 2. Періодизація українського державотворення

Загальна характеристика періодизацій державотворчих процесів в Україні. Періодизації політичної історії України М. Костомарова, М. Грушевського, В. Липинського, Д. Донцова, І. Лисяка-Рудницького.

Періодизація державотворчих процесів в Україні науковців Інституту історії України НАН України (В. А. Смолій, С. В. Кульчицький, В. Г. Сарбей, С. В. Віднянський). Періодизація української національної революції В. А. Смолія і В. С. Степанкова. Періодизація державотворчих процесів в Україні ХХ ст. науковців Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України (І. Ф. Курас, М. С. Кармазіна, Л. П. Нагорна). Періодизація української державності через призму історії цивілізації (М. Є. Горелов, О. П. Моця, О. О. Рафальський). Періодизації державотворчих процесів через призму модерності та постмодерності (Н. Яковенко, Я. Грицак). Періодизація вчених Львівського національного університету імені Івана Франка (Н. М. Хома, О. П. Дзьобань, А. М. Мишко, І. Є. Ворчакова, І. З. Харченко). Періодизація українських державотворчих процесів на Закарпатті (В. Л. Боднар, М. М. Вегеш, В. І. Худанич). Зарубіжні дослідники про українське державознавство (Н. Дейвіс, П. Р. Магочій, Д. Феннел, Т. Гунчак).

Тема 3. Політична думка України через призму українського державотворення

Політична думка княжої доби. Політичні ідеї твору митрополита Іларіона «Слово про закон і благодать». Розвиток політичних ідей у «Повісті минулих літ». «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям» як політичний заповіт. Ідея політичної єдності українських земель у «Слові о полку Ігоревім». Кирило Туровський про співвідношення духовної та світської влади. Політичні ідеї Данила Заточника. Політична думка Галицько-Волинського князівства та литовсько-польської доби. Політичні ідеї Галицько-Волинського літопису. Політичні ідеї централізованої держави в «Судебнику» Великого князя Казимира. Литовські статuti про політичні засади державності. Ю. Котермак-Дрогобич і С. Оріховський про «кращі» форми державного правління. Політична думка XVII-XVIII ст. (П. Могила, І. Борецький, І. Гізель, Ю. Немирич, Ф. Софонович, С. Яворський, Ф. Прокопович, І. Мазепа, П. Орлик, С. Величко, Г. Грабянка, В. Каразин, Г. Сковорода). Острозька академія. Києво-Могилянська академія. Українська політична думка XIX ст. «Історія русів», «Руська Трійця». Т. Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство. Політичні проекти майбутньої

України П. Куліша, М. Гулака, Г. Андрузького. Соціально-політичні погляди В. Антоновича, М. Драгоманова, С. Подолинського, М. Павлика, І. Франка, Лесі Українки, Український націоналізм М. Міхновського і Д. Донцова. Українське державотворення в працях М. Грушевського («Хто такі українці і чого вони хочуть», «На порозі нової України», «Автономія України у світлі соціал-демократичної критики», «Про автономію України»). Державно-політичні погляди В. Винниченка. Політична думка доби національно-визвольної боротьби українського народу 1917-1921 рр. С. Петлюра. Українська політична думка 20-30-х років ХХ ст. Політична думка в Радянській Україні. Розвиток української політичної думки в другій половині ХХ – початку ХХІ ст. Політичні ідеї представників українського дисидентського руху (В. Стус, В. Симоненко, І. Світличний, В. Чорновол, Л. Лукіяненко, С. Хмара, І. Дзюба, П. Григоренко, М. Руденко). Релігійна політична думка. Митрополит Андрей Шептицький, патріарх Й. Сліпий, І. Гель. Сучасний етап формування української політичної думки.

Тема 4. Державотворчі ідеї в політичній думці української еміграції

Формування моделей української державності у документах відносин Війська Запорозького із східноєвропейськими державами (1648-1687 рр.). Питання правосуб'єктності Війська Запорозького у складі Речі Посполитої. Еволюція державно-правового статусу Гетьманщини у Російській державі. Політичний і правовий вимір відносин Війська Запорозького з Кримським ханством. Проблеми розвитку державності в контексті зовнішніх зв'язків українських політичних сил (1687-1708 рр.). Головні проблеми української політичної думки другої половини ХVІІ- початку ХVІІІ ст. Політичний і правовий зміст документів дипломатії української еміграції (проекти автономії Війська Запорозького у складі Речі Посполитої; концептуальне переосмислення державно-правового статусу Гетьманщини у Російській державі; спроби утвердження Війська Запорозького під протекторатом Кримського ханства). Політико-правові теорії української еміграції («Бендерівська комісія» 1709 р. і питання про політичні та правові основи організації влади у Війську Запорозькому; «Пакти й конституції законів вольностей Запорозького Війська» 1710 р.: політичний та правовий аспекти). І. Мазепа і П. Орлик.

Українська політична думка міжвоєнного періоду в середовищі еміграції. Націоналістичне спрямування: М. Сціборський, Ю. Липа, Ю. Вассиян; націонал-демократичне спрямування: С. Дністрянський, О. Ейхельман, О.-І. Бочковський; консервативне спрямування: В. Липинський, С. Томашівський, В. Кучабський; соціал-демократичне спрямування: Р. Лашенко, С. Шелухін.

Українська політична думка на еміграції у період після Другої світової війни. Державотворчі погляди І. Багряного, І. Лисяка-Рудницького, В. Винниченка, Р. Роздольського, І. Майстренка, В. Голубничого, Д. Донцова, Л. Ребета, С. Бандери, А. Мельника, С. Ленкавського.

Тема 5. Українська політична думка на Закарпатті. Політичні погляди діячів Карпатської України

Загальна характеристика політичної думки 1920-1930-х років на Закарпатті: історичні передумови та регіональна особливість. Українофіли, русофіли,

русинофіли. Політична і національно-культурна еліта Закарпаття XVIII-XIX ст. І. Орлай, М. Балудянський, В. Кукольник, П. Лодій, Ю. Гуца-Венелін, І. Мольнар. М. Лучкай, О. Духнович, В. Довгович, О. Павлович, Є. Фенцик, І. Сільвай, О. Митрак, Ю. Ставровський-Попрадов, І. Раковський, А. Кралицький, І. Кимак. Історико-політичні погляди Ю. Жатковича («Етнографічний очерк угро-руських», «Праці з історії Угорської Русі», «Автобіографія»). «Історія угро-русів» Ю. Жатковича – важливе джерело з історії Закарпаття. Вчені Росії про Закарпаття (В. А. Францев, Е. Ю. Перфецький, А. Л. Петров, В. В. Саханев, В. І. Вернадський). «Європейське коріння» Я. Достала. Праця Я. Достала «Підкарпатська Русь». Політичні погляди діячів Карпатської України. Еволюція поглядів А. Волошина. Державницька думка С. Клочурака, братів М. і Ю. Брацайків. Національне питання у поглядах братів Ф. і Ю. Реваїв. Радикальний націоналізм С. Росохи і І. Рогача. В. Шандор про перспективи державотворчих змагань Карпато-Української держави.

Тема 6. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи

Теоретико-методологічний аналіз націєтворчих процесів: феномен політичної нації; соціокультурні механізми націєутворення: минуле, сучасне, майбутнє; механізми формування класичних політичних націй. Українці. Сутнісні риси українського етносу. Етногенетичні витоки українців. Витоки і розвиток української політичної нації. Політико-правові підвалини розбудови громадянського суспільства в Україні часів визвольних змагань. Політико-філософські виміри формування української політичної нації. Політико-ідеологічні засади національної ідентичності. Соціальні виміри буття української політичної нації. Взаємовідносини держави і суспільства в Україні. Динаміка політичних процесів у сучасній Україні: особливості легітимації політичної влади в пострадянський період; культурно-політичні зміни в процесі посткомуністичної трансформації українського суспільства. П. Кені про карнавал революцій. Центральна Європа 1989 року і Україна. О. Гнатюк. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність. П. Вандич. «Ціна свободи». Цивілізаційний вибір України. Стратегічні орієнтири України.

Тема 7. Київська Русь

Давні слов'яни в давнину. Празько-Корчацька культура склавів. Пеньківська культура антів. Колочинська, Іменьківська, Дзедзіцька культури. Слов'яни в Україні VIII-X ст. Витоки слов'янських старожитностей кінця VII-X ст. Утворення Києво-Руської держави та етнокультурні процеси. Слов'яни на рубежі та в першій половині I тисячоліття н. е. (Зарубинецька, Черняхівська, Київська культура). Венеди. Проблема походження ранньосередньовічних слов'янських культур в археологічній літературі. Питання економіки та соціального розвитку слов'ян: землеробство і скотарство; ремесло; обмін і торгівля; суспільний лад і соціальні відносини. Походження Русі. Русь в середині – другій половині X ст. Володимировичі. Нашадки Ярослава. Любецький з'їзд. Нашадки Мономаха. Русь у період загострення боротьби за Київ. Всеволод Ольгович (1139-1146); Ізяслав Мстиславич (1146-1154); Юрій Довгорукий (1154-1157); Ізяслав Давидович (1157-1161); Ростислав Мстиславич (1161-1167); Мстислав Ізяславич (1167-1169). Русь в

добу «Слова о полку Ігоревім». Андрій Боголюбський, Ольговичі і Ростиславичі в боротьбі за київський престол. Святослав (1177-1194) та Рюрик (1180-1202). Християнська церква в Київській Русі: від язичництва до християнства; Володимир Великий і процес хрещення Русі; Руська православна церква в політичній системі держави. Княгиня Ольга. Етнічний розвиток Русі IX-XIII ст. Культура Русі.

Тема 8. Галицько-Волинська держава

Початки складання території Галицько-Волинської Русі: Червенська, Белзька і Перемишльська землі. Волинь у політичному житті Русі XI ст. Ярославичі в змаганнях за Волинь у першій третині XII ст. Волинський князь Роман Мстиславич. Галицько-Волинське князівство XIII ст.: Роман Мстиславич – самодержець Русі; боярська смута; Мстислав Удатний; династія Романовичів; Данило Галицький; монголо-татарська навала. Політичне життя 40-60-х рр. XIII ст. Феодальна роздробленість Галицько-Волинського князівства: князь Володимир Василькович; Лев Данилович; князь Юрій. Галицько-Волинська держава і Закарпаття. Зовнішня політика галицьких і волинських князів: Галицько-Волинська Русь і Візантія; стосунки з Угорщиною; Польща і Галицько-Волинське князівство; європейська політика Данила Романовича; Галицько-Волинська держава і Литва; коронація Данила Галицького. Культурні явища і процеси в Галицько-Волинській державі. Вхідження України у період бездержавності.

Тема 9. Українська козацька держава

Гене́за та еволю́ція українського козацтва. Цивілізаційна типологія українського козацтва та його світові аналоги. Державна ідея за козацької доби: становлення козацького політичного автономізму; формування української державної ідеї та її особливості; подолання концепцій поліцентризму Гетьманщини; згасання державної ідеї. Політична система та інституційна модель Української козацької держави: специфіка українського козацького державотворення; генеральна та старшинська ради; інститут гетьманства та генеральної старшини; центральні органи виконавчої та судової влади; полково-сотенний устрій Гетьманату. Міжнародні відносини та дипломатія: українське козацтво у міжнародних відносинах XVI-XVII ст.; становлення дипломатичної служби Української держави; мета й основні напрями зовнішньої політики уряду Б. Хмельницького; особливості зовнішньої політики Гетьманщини; міжнародні відносини і дипломатія Українського Гетьманату після завершення Національної революції. Військова організація та воєнне мистецтво українського козацтва. Запорізька Січ. Етнічні та етнокультурні аспекти феномена українського козацтва. Православна традиція Війська Запорозького. Козацьке право і судочинство. Геральдичні традиції українського козацтва. Українське козацтво та західноєвропейський світ. Козацтво в системах Російської і Турецької імперій. Козацьке військо на Кубані. Писемні джерела з історії українського козацтва. Ліквідації російським царизмом Запорізької Січі та Гетьманату.

Тема 10. Державотворчі процеси в Україні періоду національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр.

Українська Центральна рада. М. Грушевський. В. Винниченко. Соціально-політична база та характер української революції. Реформування державного механізму. Створення Генерального секретаріату. На шляху до національно-територіальної автономії. Перший Універсал Центральної ради. Українська Центральна рада й Тимчасовий уряд: на шляху порозуміння. Центральна рада наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. Третій Універсал УНР. Українсько-російський конфлікт. Перший прихід більшовиків до влади в Україні. Діяльність УНР на початку 1918 р. Національно-культурне будівництво в часи Центральної ради. Церковно-релігійне життя в добу Центральної ради.

Українська держава Павла Скоропадського. Внутрішня політика гетьманського уряду. Творення державних засад. Формування місцевих органів влади. Законодавча діяльність Гетьманату. Судова система. Аграрне питання. Фінансово-промислова політика. Військова та зовнішня політика П. Скоропадського: військове будівництво; особливості зовнішньої політики; Україна і Росія: проблеми взаємин. Заходи Гетьманату в релігійній та культурній сферах. Наука й культура в Українській державі. В. Вернадський – перший президент Української академії наук.

УНР у часи Директорії. Початковий період діяльності Директорії. С. Петлюра. А. Макаренко. Ф. Швець. Трудовий конгрес та його рішення. Директорія та більшовики: від співробітництва до війни. Внутрішня політика Директорії. Отаманщина. Державний устрій України у другій половині 1919-1920 рр. Законотворчість у часи Директорії. Вирішення продовольчого й аграрного питань. Промислова й робітнича політика. Військова та зовнішньополітична діяльність Директорії. Є. Коновалець. Соціокультурна ситуація в УНР. Становище православної церкви.

Україна під владою більшовиків у 1919 р. Формування радянської державної системи. Денікінська окупація України. Відновлення радянської влади в Україні в 1920 р. Радянсько-польська війна. Польсько-українська угода.

Західно-Українська Народна республіка. Розпад Австро-Угорської монархії. Створення Української національної ради. Д. Вітовський і Д. Паліїв. «Листопадовий зрив». Перемишльський інцидент. Формування органів влади. Тимчасовий Державний Секретаріат (Рада Державних Секретарів ЗУНР). Тимчасовий закон ЗУНР. Державне будівництво: проблема національних кадрів. Польський бунт і бої за Львів. Створення Української Галицької Армії. В. Курманович. Є. Петрушевич – президент ЗУНР. Злука ЗУНР і УНР 22 січня 1919 р. Місія М.-Й. Бартелемі. Державне будівництво в 1919 р. Й. Галлер. Ю. Пілсудський.

Причини поразки національно-визвольних змагань українців у 1917-1921 рр. Історичне значення утворення УНР.

Тема 11. Державотворчі процеси в Карпатській Україні

Гуцульська республіка – предтеча утворення Карпатської України. Рішення Хустського собору 21 січня 1919 р. про возз'єднання з Україною. Паризька мирна конференція і входження Закарпаття до складу Чехословаччини. Політичні партії

та громадські організації у боротьбі за надання краю автономних прав («Просвіта», «Пласт», «Народно-Християнська партія»). Т. Масарик. Надання Підкарпатській Русі автономії. Діяльність перших автономних урядів А. Бродія і А. Волошина. Перші соціально-економічні та суспільно-політичні перетворення. Вибори до Союму Карпатської України 12 лютого 1939 р. Реформи в галузі юриспруденції, господарства, освітньо-культурної сфери. Культура, мистецтво і наука Карпатської України. Міжнародне становище і зовнішньополітична діяльність уряду А. Волошина: мюнхенська конференція; віденський арбітраж; конференція в Комарно. Відкриття консульства Німеччини в Хусті. Г. Гофман. Еволюція державно-правового статусу Закарпаття (Підкарпатська Русь – автономна частина ЧСР; Підкарпатська Русь – частина федеративної ЧСР; Карпатська Україна – незалежна держава). Засідання та рішення Союму Карпатської України 15 березня 1939 р.: про державний устрій, назву, герб, гімн Карпатської України. Обрання А. Волошина президентом Карпатської України. Окупація Закарпаття військами угорської Угорщини. М. Горті. Встановлення окупаційного режиму в Карпатській Україні (1939-1944 рр.). Історичне значення проголошення Карпато-Української держави. Карпатська Україна 1938-1939 рр. – етап українського державотворення в ХХ ст.

Тема 12. Феномен національної радянської державності

Характер радянської державності. Особливості національної радянської державності. Поява «незалежної» Української Соціалістичної Радянської Республіки. Статус союзної республіки в складі СРСР. Національне відродження 20-х рр. М. Скрипник. «Розстріляне відродження». Радянізація західноукраїнських земель. Радянська Україна в роки Другої світової війни. Післявоєнні роки. Репресована церква. «Львівський собор». Курс на провінціалізацію української культури. Система цензури. Практика «Ждановщини». Лібералізація радянського суспільства. «Відлига». Початок десталінізації. Критика культу особи. Перехід Криму до складу УРСР. Держава і церква. «Відлига в культурному житті». Нова хвиля в українізації. О. Довженко, В. Мороз, Є. Сверстюк, Є. Шаблювський. Шістдесятники. В. Симоненко, В. Бородай, А. Горська, Г. Юра, М. Осадчий, С. Караванський, І. Драч, М. Вінграновський, Г. Сивокінь, Н. Світлична, М. Коцюбинська, І. Світличний. Політика русифікації сфери культури. Репресії проти інтелігенції. І. Калинець, В. Стус, В. Чорновіл, Л. Лукьяненко, М. Матусевич, Ю. Литвин, О. Тихий, В. Марченко, П. Розумний, Л. Плющ. Утвердження дисидентства. І. Дзюба, В. Стус, Ю. Бадзьо, М. Плахотнюк, С. Глузман, М. Руденко, П. Григоренко. Наростання системної кризи радянської державності. Горбачовська перебудова: задум, етапи, результати. Конституційна реформа. Вибори 1989 р. Утворення Народного руху України за перебудову. В. Чорновіл, брати Горині, Л. Лукьяненко, О. Шевченко. Активізація суспільно-політичного життя. Вибори 1990 р. до Верховної Ради УРСР.

Тема 13. Державотворчі процеси в сучасній Україні

Декларація про державний суверенітет України. Союзний договір. Путч 19-21 серпня 1991 р. Акт проголошення незалежності України. Референдум і президентські вибори 1 грудня 1991 р. Утворення Співдружності Незалежних

Держав. Структурні реформи в економіці. Реформування відносин власності. Аграрна політика: очікування і реалії. Особливості демографічної ситуації. Депопуляція. Зовнішня міграція. Віковий склад населення. Демографічна політика. Формування основних засад соціальної політики. Відтворення та розвиток трудового потенціалу. Соціально-трудова відносина і соціальний діалог. Екологічна реформа та її головні напрямки. Стан земельних та лісових ресурсів. Заходи щодо поліпшення довкілля в зонах екологічної небезпеки. Етнонаціональний простір України. Тенденції етносоціального розвитку. Суть і засади етнополітики держави. Національні меншини. Закордонні українці. Соціально-економічний вимір чорнобильської проблеми в незалежній Україні. Особливості реформування культурно-освітньої сфери. Середня освіта і вищі навчальні заклади. Науковий потенціал України. Література і кінематографія. Мистецтво. Релігійно-церковне життя. Надання томосу і виникнення Православної церкви України. Збереження історико-культурної спадщини. Міжнародні та внутрішні умови ядерного роззброєння України. Будапештський меморандум. «Гібридна війна» Російської Федерації проти України й необхідність реформування Збройних сил. Україна і НАТО. Рівень стратегічного партнерства у військовому співробітництві між Україною і США. Реформування правоохоронної системи України. Створення Національного антикорупційного бюро України, Антикорупційного суду, Державного бюро розслідувань. Посилення боротьби з корупцією. Реформування СБУ.

Тема 14. Україна на міжнародній арені

Загальна характеристика геополітичного простору України – кліматичні, басейнові, зонально-ландшафтні, геоморфологічні особливості. Взаємодія природних та географічних чинників з політичною організацією. Комплекс рівнів, де відбувається якісне визначення умов для політичної діяльності: геоморфологія; басейнові розмежування; кліматичні та природні зони; популяційні ареали і конфігурація населення; господарська і транспортна інфраструктури; інфраструктура комунікаційних та організаційних взаємодій, які забезпечують ефективне досягнення цілей. Експерти Національного інституту стратегічних досліджень про основні геополітичні та зовнішньополітичні пріоритети України: виживання України як суверенної незалежної держави, зміцнення фундаментальних цінностей та інституцій; повернення України в європейський цивілізаційний простір, всебічна інтеграція до європейських політичних і соціальних структур, а також структур безпеки; посилення потенціалу стримування як власного, так і колективного за рахунок участі в європейських структурах безпеки, укладання двосторонніх і багатосторонніх договорів, отримання відповідних гарантій безпеки; пріоритетна орієнтація на інтеграцію до Європейського Співтовариства і Західноєвропейського Союзу; зміцнення стратегічного партнерства із США і зв'язків з країнами Західної Європи; підтримка і розвиток рівноправних, взаємовигідних економічних, політичних і соціокультурних відносин з Росією; зміцнення і консолідація особливих відносин із стратегічно важливими сусідами (Польща, Туреччина, Грузія, Азербайджан, країни Балтії, Вишеградської групи і Центральної Азії); сприяння формуванню «поясу стабільності» і регіональних структур безпеки від Балтійського і Чорного

морів до Закавказзя і Центральної Азії; активна участь у створенні європейських і євразійських «транспортних коридорів»; курс на альтернативне лідерство на території колишнього СРСР; протидія неконтрольованому іноземному економічному проникненню і всебічний захист економічного суверенітету; блокування поточних спроб односторонньої іноземної соціально-культурної та інформаційної експансії та домінування; цілеспрямоване формування в масовій свідомості універсальних європейських і євроатлантичних цінностей і соціокультурних орієнтацій.

Участь України в глобальних міжнародних структурах – ООН (Рада Безпеки, Генеральна Асамблея, Економічна і Соціальна Ради), Світовий Банк, МВФ, ГАТТ, ЮНЕСКО, ВООЗ; глобально-регіональних і регіональних (ЄС, НАТО). Слабкі сторони міжнародної економічної політики України: буферна роль України у постійному балансуванні між Заходом і Євразією; невикористання зацікавленості країн Заходу в суспільній модернізації України; неприйняття правил ГАТТ у зовнішній торгівлі; несприятливий правовий режим для впровадження іноземних інвестицій в українську економіку тощо. Проблема залучення іноземного капіталу на Україну. Європейський банк реконструкції і розвитку та Україна. Україна – член Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС). Культурне і наукове співробітництво України з розвиненими країнами світу. Багатокомпонентний характер національної безпеки України. Україна і локальні збройні конфлікти в світі. Двосторонні відносини України на міжнародній арені. Сучасний стан українсько-американських відносин. Протиборство тенденцій інтервенціонізму та ізоляціонізму в США і Україні. Засудження Україною терористичних нападів на США і приєднання до міжнародної антитерористичної коаліції. Відносини України з країнами «сімки». Відносини України з країнами Центрально-Східної Європи (Польща, Румунія та ін.). Українсько-російські відносини. Анексія Росією Криму. Агресія Російської Федерації проти України. Окупація частини Донецької та Луганської областей України. Українсько-російська війна 2014-2020 рр. Мінські угоди та їх наслідки. Нормандський формат.

5.2. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	Лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Тема 1. Вступ до курсу «Державотворчі процеси в Україні»	5	2				3
Тема 2. Періодизація української державності	5	2				3
Тема 3. Політична думка України через призму українського державотворення	10	2	2			6
Тема 4 Державотворчі ідеї в політичній думці української еміграції	10	2				6
Тема 5. Українська політична думка на Закарпатті. Політичні погляди діячів Карпатської України	10	2	2			6
Тема 6. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи	10	2	2			6
Тема 7. Київська Русь	10	2	2			6
Тема 8. Галицько-Волинська держава	10	2	2			6
Тема 9. Українська козацька держава	10	2	2			6
Тема 10. Державотворчі процеси в Україні періоду національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр.	10	2	2			6
Тема 11. Державотворчі процеси в Карпатській Україні	5	2	2			3
Тема 12. Феномен національної радянської державності	5	2				3
Тема 13. Державотворчі процеси в сучасній Україні	10	2	2			6
Тема 14. Україна на міжнародній арені	10	2	2			6
Разом	120	28	20			72

Назви тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	Лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
1-й семестр						
Тема 1. Вступ до курсу «Державотворчі процеси в Україні»	8		-			8
Тема 2. Періодизація української державності	10	2	-			8
Тема 3. Політична думка України через призму українського державотворення	10	2	-			8
Тема 4 Державотворчі ідеї в політичній думці української еміграції	8		-			8
Тема 5. Українська політична думка на Закарпатті. Політичні погляди діячів Карпатської України	10	2	-			8
Тема 6. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи	10	2	-			8
Тема 7. Київська Русь	8		-			8
Тема 8. Галицько-Волинська держава	8		-			8
Тема 9. Українська козацька держава	8		-			8
Тема 10. Державотворчі процеси в Україні періоду національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр.	8		-			8
Тема 11. Державотворчі процеси в Карпатській Україні	10	2	-			8
Тема 12. Феномен національної радянської державності	8		-			8
Тема 13. Державотворчі процеси в сучасній Україні	7		2			5
Тема 14. Україна на міжнародній арені	7		2			5
Разом	120	10	4			106

5.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		очна	Заочна
1	Політична думка України через призму українського державотворення	2	
2	Українська політична думка на Закарпатті. Політичні погляди діячів Карпатської України	2	
3	Українська політична нація: генеза, стан, перспективи	2	
4	Київська Русь	2	
5	Галицько-Волинська держава	2	
6	Українська козацька держава	2	
7	Державотворчі процеси в Україні періоду національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр.	2	
8	Державотворчі процеси в Карпатській Україні	2	
9	Державотворчі процеси в сучасній Україні	2	2
10	Україна на міжнародній арені	2	2
Разом		20	4

5.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		очна	Заочна
1	Вступ до курсу «Державотворчі процеси в Україні»	3	7
2	Періодизація української державності	3	7
3	Політична думка України через призму українського державотворення	6	8
4	Державотворчі ідеї в політичній думці української еміграції	6	8
5	Українська політична думка на Закарпатті. Політичні погляди діячів Карпатської України	6	8
6	Українська політична нація: генеза, стан, перспективи	6	8
7	Київська Русь	6	8
8	Галицько-Волинська держава	6	8
9	Українська козацька держава	6	8
10	Державотворчі процеси в Україні періоду національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр.	6	8
11	Державотворчі процеси в Карпатській Україні	3	6
12	Феномен національної радянської державності	3	6
13	Державотворчі процеси в сучасній Україні	6	8
14	Україна на міжнародній арені	6	8
Разом		72	106

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базові джерела:

1. Державотворчий процес в Україні. 1991-2006 / Редакційна колегія: В. А. Смолій (відповідальний редактор), В. М. Геєць, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький (заступник відповідального редактора), Ю. А. Левенець, В. М. Литвин, О. С. Онищенко, М. В. Попович, Ю. С. Шемшученко. К.: Наукова думка, 2007. 912 с.
2. Історія політичної думки України: підручник / за загальною редакцією Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2017. 632 с.
3. Кресін О. В. Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII століття. К., 2001. 468 с.
4. Крисаченко В. С., Степико М. Т., Власюк О. С. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За редакцією В. С. Крисаченка. К.: НІСД, 2003. 632 с.
5. Нариси з історії дипломатії України / Голова редакційної ради В. М. Литвин; відповідальний редактор В. А. Смолій. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2001. 736 с.
6. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / Редколегія: І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 1. На зламі століть (кінець XIX ст. – 1917 р.) / Ю. А. Левенець (керівник), Л. П. Нагорна, М. С. Кармазіна. К.: Генеза, 2002. 424 с.
7. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / Редколегія: І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 2. Революція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917-1920) / В. Ф. Солдатенко (керівник), В. Ф. Верстюк. К.: Генеза, 2003. 488 с.
8. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / Редколегія: І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 3. Утвердження радянського ладу в Україні (1921-1938) / С. В. Кульчицький (керівник), Ю. І. Шаповал, В. А. Греченко та ін. К.: Генеза, 2003. 448 с.
9. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / Редколегія: І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 4. Україна у Другій світовій війні. 1939-1945 / Керівник тому В. І. Кучер. К.: Генеза, 2003. 584 с.
10. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / Редколегія: І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 5. Українці за межами УРСР (1918-1940) / Керівник тому В. П. Трошинський. К.: Генеза, 2003. 720 с.
11. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / Редколегія: І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 6. Від тоталітаризму до демократії (1945-2002) / О. М. Майборода, Ю. І. Шаповал, О. В. Гарань та ін. К.: Генеза, 2003. 696 с.
12. Політична система для України: історичний досвід і виклики / О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін.; головний редактор В. М. Литвин. К.: Ніка-Центр, 2008. 988 с.
13. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX сторіччя). К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. 396 с.
14. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська державна ідея: Проблеми формування, еволюції, реалізації. К.: Альтернативи, 1997. 368 с.
15. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 1. К. П. Бунятян, В. Ю. Мурзін, О. В. Симоненко. На світланку історії. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998. 336 с.
16. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 2. С. Д. Крижицький, В. М. Зубар, А. С. Русяєва.

- Античні держави Північного Причорномор'я. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998. 352 с.
17. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 3. В. Д. Баран. Давні слов'яни. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998. 336 с.
 18. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 4. О. П. Толочко, П. П. Толочко. Київська Русь. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998. 352 с.
 19. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 5. М. Ф. Котляр. Галицько-Волинська Русь. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998. 336 с.
 20. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 6. О. В. Русина. Україна під татарами і Литвою. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998. 320 с.
 21. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 7. В. А. Смолій, В. С. Степанков. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 352 с.
 22. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 8. О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. Гетьманська держава. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 304 с.
 23. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 9. В. Г. Сарбей. Національне відродження України. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 336 с.
 24. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 10. О. С. Рубльов, О. П. Рєєнт. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 320 с.
 25. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 11. С. В. Кульчицький. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 336 с.
 26. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 12. М. В. Коваль. Україна в Другій світовій і Великій вітчизняній війнах (1939-1945 рр.). К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 336 с.
 27. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 13. В. К. Баран, В. М. Даниленко. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.). К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 304с.
 28. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 14. В. М. Литвин. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.). К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2000. 360 с.
 29. Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 15. В. П. Трощинський, А. А. Шевченко. Українці в світі. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 352 с.

30. Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / Редакційна рада: В. М. Литвин; редколегія: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2007. 1028 с.

Допоміжні джерела:

1. Академік Станіслав Дністрянський. 1870–1935: Бібліографія. К., 1992.
2. Андрущенко Віктор. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи ХХ століття. К.: Знання України, 2011.
3. Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський: Історичні есе. Львів, 1991.
4. Бочковський Ольгерд Іпполітович (1885-1933). *Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917–1920 рр.)*: Бібліографічний довідник. К., 2000.
5. Брайчевський М.Ю. Походження Русі. К., 1968.
6. Буравченков А. Томашівський Степан (1875-1930). *Малий словник історії України*. К., 1997.
7. Бурлачок В.Ф. Соціологія політики В.М. Липинського. *Соціологічна думка України*. К., 1996.
8. Бушин М.І., Коваль В.І., Дмитренко М.Г., Горенко Л.М., Горкун А.І. Становлення української державності в ХVІІ ст.: Богдан Хмельницький та його спадкоємці / Микола Іванович Бушин (ред.). К., 1998.
9. Вегеш М.М., Горват Л.В. Українська державність у ХХ столітті. Ужгород, 2000.
10. Винниченко В. Відродження нації. К., 1990.
11. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. К., 1991.
12. Винниченко В. Щоденник. 1911–1920. Т. 1. Едмонтон-Нью-Йорк, 1980.
13. Вільчинський Ю. В ім'я волі і незалежності української нації (В'ячеслав Липинський). *Слово і час*. 1992. №12.
14. Гелей С. Консервативна течія в суспільно-політичній думці України ХІХ ст. Львів, 1996.
15. Гелей С.Д. Василь Кучабський і проблеми України на сторінках тижневика “Лита” (1931–1933 рр.). *Українська періодика: історія і сучасність: Доповіді та повідомлення п'ятої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, 27-28 листопада 1998 р.* Львів, 1999.
16. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. К., 1991.
17. Грушевський М. Якої ми хочемо автономії і федерації. К., 1917.
18. Грушевський М.С. На порозі Нової України: Гадки і мрії. К., 1991.
19. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки. К., 1991.
20. Дейвіс Норман. Боже ігрище. Історія Польщі. К.: Основи, 2008.
21. Дейвіс Норман. Європа. Історія. К.: Основи, 2001.
22. Довідник з історії України / За загальною редакцією І.Підкови та Р.Шуста. К.: Генеза, 2001.
23. Донцов Д. Дві літератури нашої доби. Торонто, 1958.
24. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. К., 1993.
25. Донцов Д. Клич доби. *Державність*. 1994. № 3.

- 26.Дорошенко Д.М. Костомаров. Його програма і літературно-наукова діяльність. К., 1920.
- 27.Драгоманов М.П. Вибране. Мій задум скласти очерк історії Цивілізації України. К., 1991.
- 28.Забаревський М. В'ячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу. Відень.,1925.
- 29.Избранные общественно-политические и философские произведения украинских революционных демократов XIX века. М., 1955.
- 30.Історія України / за редакцією В.А.Смолія. К.: Видавничий дім Альтернативи, 2002.
- 31.Історія України / за редакцією Олександра Зайцева. Львів: Світ, 2002.
- 32.Історія українського козацтва: Нариси у 2-х томах / Відповідальний редактор В.А.Смолій. К.: Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2006.
- 33.Історія філософії на Україні: У 3-х т. К., 1987.
- 34.Копиленко О.Л. „Українська” ідея М. Грушевського: історія і сучасність. К., 1991.
- 35.Крупницький В. Гетьман Пилип Орлик (1672–1742): Огляд його політичної діяльності. Варшава, 1938. .
- 36.Кухта Б.Л. З історії української політичної думки. К., 1994.
- 37.Лащенко Р. Лекція по історії українського права. К,1998.
- 38.Липинський В. Народи поневолені і народи бездержавні. *Сучасність*. 1992. № 6.
- 39.Липинський В. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII столітті. *Український історичний журнал*. 1992. №2.
- 40.Литвин Володимир. Історія України. К.: Наукова думка, 2008.
- 41.Лісовий В. Драгоманов і Донцов. *Філософська і соціологічна думка*. 1991. № 9.
- 42.Лукашевич О.А., Манжул К.В. "Конституція" Пилипа Орлика – історико-правова пам'ятка XVIII ст. Х., 1996.
- 43.Магочій Павло-Роберт. Історія України. К.: Критика, 2007.
- 44.Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. Львів,1995.
- 45.Михайло Драгоманов: вчений і громадсько-політичний діяч. Матеріали науово-практичної конференції. *Карпатика*. Випуск 27. Ужгород, 2003.
- 46.Мірчук П. Микола Міхновський: Апостол української державности. Філадельфія, 1960.
- 47.Мірчук П. Українська державність 1917–1920. Філадельфія, 1967.
- 48.Мыслители Киевской Руси. К., 1987.
- 49.Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К., 1993.
- 50.Нариси з історії дипломатії України / Відповідальний редактор В.А.Смолій. К.: Видавничий дім Альтернативи, 2001.
- 51.Неупереджений погляд. Харків: Школа, 2007.
- 52.Особистість і доба (за загальною редакцією В.А.Смолія). К.: Видавничий дім Альтернативи, 2004-2005 (Княгиня Ольга, Ярослав Мудрий, Данило Галицький, Іван Скоропадський, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Леся

- Українка, Іван Франко, Тарас Шевченко, Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Павло Скоропадський).
53. Пеленський Я. В. Липинський – засновник державної школи в українській історіографії. *Український історичний журнал*. 1992. № 2.
 54. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика / Передмов, та заг. наук. ред. О. Прицяка. К., 1994.
 55. Повість временних літ. К., 1990.
 56. Політична історія України. XX ст.: У 6 томах / голова редколегії І.Ф.Курас. К.: Генеза, 2002-2004.
 57. Потульницький В. Історія української політології. К., 1992.
 58. Потульницький В. Теорія української політології. К., 1993.
 59. Почему Украина не Россия. Харьков: Фолио, 2004.
 60. Радько П.Г. Національні традиції державотворення в українській історіографії та політичній літературі XIX – XX століть: концепції, ідеї, реалії. К., 1999.
 61. Резніченко В. Пилип Орлик (гетьман-емігрант). К., 1918.
 62. Скакун О.Ф. М.П. Драгоманов как политический мыслитель. Х., 1993.
 63. Скакун О.Ф. Политическая и правовая мысль на Украине /1861-1917 гг. Х., 1987.
 64. Скакун О.Ф. Прогресивна політико-правова думка на Україні (IX ст. – 1917). К., 1990.
 65. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української Конституції. К., 1993.
 66. Смолій В.А. Феномен українського козацтва в загально-історичному контексті. *Український історичний журнал*. 1991. № 51.
 67. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII – XVIII ст.: Проблеми формування, еволюції, реалізації. К., 1997.
 68. Сокуренок В.Г. Демократические учения о государстве и праве на Украине во второй половине XIX века. Львов, 1966.
 69. Стецюк П.Б. Станіслав Дністрянський як конституціоналіст. Л.: 1999.
 70. Темко Григорій. Третій Рим: імперія проти України. К., 2004.
 71. Терлецький Любомир. Етногенез українського народу. Львів, 2007.
 72. Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9-ти т. К., 2001.
 73. Толочко П.П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. К., 1987.
 74. Томашівський С. Під колесами історії: нариси і статті. Берлін: Вид-во “Українське слово”, 1922.
 75. Томенко Микола. Історія української конституції: Навчальний посібник. К.: Освіта, 2009.
 76. Трохимчук О., Трохимчук М. Перша українська Конституція (Післяслово). *Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика*. 1710 рік. К., 1994. .
 77. Україна – Європа: Хронологія розвитку. 1000-1500. К., 2007.
 78. Україна крізь віки (за загальною редакцією В.А.Смолія). Т. 1-15. К.: Видавничий дім Альтернативи, 1998-1999.
 79. Україна: Хронологія розвитку (З давніх часів до пізньої античності) / керівники проекту – А.В.Толстоухов, В.О.Зубанов. К., 2007.

80. Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз. К., 1996.
81. Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. / Упоряд. Т.Гунчак, С.Сольчаник. К.: Сучасність, 1983.
82. Українське козацтво. Мала енциклопедія / Керівник авторського колективу Ф.Г.Турченко. Київ – Запоріжжя, 2006.
83. Федченко П.М. Михайл Драгоманов. К., 1991.
84. Философская культура Украины и отечественная общественная мысль XIX – XX вв. К., 1990.
85. Хижняк З.В. Киево-Могилянская академия. К., 1988.
86. Чигринов В., Поліщук І. Історія політичної думки в Україні. Харків, 2000.
87. Штепа Павло. Мафія і Україна. Львів: Глобус, 2002.
88. Штепа Павло. Московство, його походження, зміст, форми й історична тяглість. Дрогобич: Відродження, 2000.
89. Штепа Павло. Українець і москвин: дві протилежності. Дрогобич: Відродження, 2008.
90. Яковенко Наталія. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2005.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. <http://www.lib.uzhnu.edu.ua> – Наукова бібліотека Ужгородського національного університету
2. <http://www.library.ukma.kiev.ua> – Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія».
3. <http://www.lsl.lviv.ua> – Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника.
4. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
5. <http://www.imi.org.ua> – Інститут масової інформації

М. М. Вегеш
Робоча програма навчальної дисципліни
«Презентація наукових результатів
та управління науковими проектами»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма Навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1-ий	1-ий
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для очної форми навчання: 9 аудиторних – 4 самостійної роботи здобувача – 5	2-ий	2-ий
	Лекції:	
	22	10
	Практичні (семінарські):	
	14	-
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	54	80

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни «Презентація наукових результатів та управління науковими проектами» є вивчення принципів та методів організації й проведення фундаментальних наукових досліджень, оволодіння дослідницьким інструментарієм теоретичної та прикладної науки.

Згідно вимог освітньої програми підготовки доктора філософії (PhD), здобувачі повинні знати: основні поняття та категорії, що пов'язані з організацією та проведенням наукових досліджень; основні етапи становлення та розвитку сучасної науки, основні наукові (методологічні) школи сучасної науки; про аспекти впливу соціально-економічних умов, історичних та політичних подій на специфіку наукових підходів та методологію дослідження; поняття про наукову діяльність, її види, форми, характеристика суб'єктів, підготовка та атестація наукових і науково-педагогічних кадрів; зміст основних методів та методик наукових досліджень (збору та обробки наукової інформації); вимоги до організації і проведення наукових досліджень, їх класифікацію, види, форми, науковий та науково-прикладний результат; принципи та вимоги до побудови програм та планів фундаментальних наукових досліджень; форми узагальнення наукових результатів; поняття творчості та наукової творчості, їх ознаки; форми наукових документів, логічні засоби зв'язку, техніко-орфографічні правила оформлення та уніфікації наукових документів; характерні особливості наукової мови та наукової творчості; особливості наукової публікації та методологію емпіричних досліджень; структуру, логіку і систему вимог до дисертаційної роботи.

Здобувачі повинні вміти уміти: аналізувати зміст основних методів, методик та інструментарію наукових досліджень; формулювати висновки та узагальнення; застосовувати сучасні ефективні засоби роботи з науковою та навчально-методичною літературою; давати критичну оцінку щодо використання найприйнятніших та найефективніших методів збору й обробки наукової інформації; працювати з різноманітними методами та методиками сучасного наукового аналізу; працювати з текстами наукових джерел; складати модель творчої роботи, програму і план наукового дослідження; володіти прийомами роботи над науковим текстом (есе, тези, стаття, дисертаційна робота); вірно оформляти і представляти результати наукових досліджень; обґрунтовувати практичну значущість результатів дослідження, захищати результати дисертаційного дослідження у встановленій формі; володіти поняттями та засобами авторського права.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню для здобувачів ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) таких компетентностей:

1. загальні компетентності:

- ☞ **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ☞ **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ☞ **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ☞ **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.

- ☞ **ЗК-8.** Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- ☞ **ЗК-9.** Здатність працювати в міжнародному контексті.
- ☞ **ЗК-10.** Здатність розробляти та управляти проектами.
- ☞ **ЗК-11.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

2. фахові компетентності:

2.1 фахові компетентності спеціальності 052 Політологія:

☞ **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.

☞ **ФК-6.** Здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати комплексні політологічні дослідження з використанням широкого кола прикладних методів, технологій та інструментарію аналізу.

☞ **ФК-7.** Здатність фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.

2.2 спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини:

☞ **ФК-3.** Управління інформаційною базою дослідження. Вміння вести пошук, аналізувати та узагальнювати інформацію з різних джерел, документів та текстів для вивчення визначеної проблеми.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Презентація наукових результатів та управління науковими проектами**» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої-наукової програми (ОНП):

ОК.01	Іноземна мова для комунікації у науково-педагогічному середовищі
ОК.02	Теорія та методологія сучасної філософії
ОК.05	Сучасні інформаційні технології

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

4.1 Відповідно до освітньої програми «**Політологія**» (третього освітньо-наукового рівня вищої освіти), вивчення навчальної дисципліни «**Презентація наукових результатів та управління науковими проектами**» повинно забезпечити досягнення здобувачами ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Опанувати універсальними навичками дослідника, зокрема застосування сучасних інформаційних технологій, розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації (академічні наукові публікації, семінари, конференції), в засобах масової інформації та в публічній сфері у національному та міжнародному контексті.	ПРН-1.
Використовувати державну та іноземну мову як усно, так і письмово на рівні, достатньому для ефективної професійної комунікації, розуміння іншомовних наукових текстів та підготовки фахових публікацій в Україні і провідних наукових виданнях світу.	ПРН-2.
Мати системний науковий світогляд та філософсько-культурний кругозір, який включає розвинене критичне мислення, професійну етику та академічну доброчесність, повагу різноманітності та мультикультурності.	ПРН-3.
Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати комплексні політологічні дослідження з використанням широкого кола прикладних методів, технологій та інструментарію аналізу.	ПРН-9.

4.2 Відповідно до освітньої програми «**Міжнародні економічні відносини**» (третього освітньо-наукового рівня вищої освіти), вивчення навчальної дисципліни «**Презентація наукових результатів та управління науковими проектами**» повинно забезпечити досягнення здобувачами ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Знання іноземної мови на рівні, достатньому для презентації наукових результатів в усній та письмовій формах, розуміння фахових наукових та професійних текстів, вміння спілкуватися в іншомовному науковому і професійному середовищі.	ПРН 1.
Знання методів наукових досліджень, вміння їх використовувати на належному рівні; вести пошук, опрацьовувати, аналізувати та синтезувати отриману інформацію (наукові статті, науково-аналітичні матеріали, бази даних тощо).	ПРН 2.
Знання теорії і розуміння методології системного аналізу, принципів застосування системного підходу при дослідженні процесів та явищ у сфері міжнародних економічних відносин, вміння використовувати методологію системного аналізу в сфері світової економіки;	ПРН 3.
Знання змісту і порядку розрахунків основних кількісних	ПРН 4.

наукометричних показників ефективності наукової діяльності (індекс цитування, індекс Гірша (h-індекс), імпакт-фактор (ІФ, або ІР); вміння працювати з сучасними бібліографічними і реферативними базами даних, а також наукометричними платформами.	
---	--

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- ☞ іспит;
- ☞ письмове тестування;
- ☞ аналітичне есе;
- ☞ аналітичний реферат;
- ☞ презентація результатів виконаної індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе, письмове тестування з теми.

Форма контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Вивчення дисципліни «Презентація наукових результатів та управління науковими процесами» передбачає творчий підхід здобувачів вищої освіти наукового ступеня доктор філософії до пошуку відповідей на питання з найактуальніших проблем методології науки, організації і проведення наукових досліджень, саме тому, аби запобігти формалізованому підходу до даного предмету, рекомендовані такі **види індивідуальної роботи**:

1. опрацювання першоджерел та написання есе;
2. аналіз праць теоретиків і методологів політичної науки та підготовка рецензій;
3. за допомогою різноманітних методів збору та обробки інформації проведення наукових досліджень.

Есе – жанр філософського, літературно-критичного, політико-публіцистичного твору, що поєднує індивідуальну позицію автора/авторки, з невимушеним, часто парадоксальним викладом, орієнтованим на яскраву, образну та лаконічну розмовну мову.

Основні вимоги до написання та оформлення есе:

- тема есе може формулюватися самостійно аспірантом/здобувачем в межах проблематики дисципліни, або ж спільно з викладачем;
- обсяг тексту: 10 – 12 сторінок формату А4, поля – 2 см, шрифт Times New Roman, кегль 12, інтервал 1,5;
- посилання (за наявності) на кожній сторінці, оформлені відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог.

Рецензія – вид критичного аналізу, розбір, оцінка публікації, літературного чи наукового твору або продукту; жанр наукової публіцистики та літературної критики. На основі критичного аналізу, автор/авторка рецензії може виставити об'єкту рецензування певну оцінку для визначення відносної цінності рецензованого матеріалу.

Орієнтовна структура рецензії:

1. Назва та автор рецензованої роботи.
2. Визначення мети написання роботи.
3. Повнота аналізу та розкриття проблематики.
4. Використання системи доказів та доцільності наукового пошуку.
5. Наявність чітких висновків.
6. Переваги (позитиви) та недоліки (негативи) роботи.

Проведення наукового дослідження (підготовка і оформлення дисертаційної роботи) – за допомогою детально розробленого плану дослідження, реалізація на практиці одного чи кількох методів та дослідницьких прийомів. Аспіранти/здобувачі самостійно обирають тематику дослідження та методологічний інструментарій. У межах дослідницької процедури аспіранти можуть імпровізувати та експериментувати з методологічними прийомами.

Під час **оцінювання індивідуальної роботи** враховується:

1. Самостійність, креативність (аналітичний підхід, генерація ідей, новизна постановки проблеми), аргументованість;
2. Доступність, репрезентативність та верифікованість отриманих даних і результатів;
3. Використання першоджерел, системність, достовірність викладеного матеріалу, стилістика (загальна грамотність, легкість сприйняття текстів та матеріалу)
4. Логічність викладу, посилання на використану літературу і джерела.

Основні форми та методи організації навчального процесу, під час викладання дисципліни «Презентація наукових результатів та управління науковими процесами»:

- ✓ Словесні (лекція, бесіда, обговорення).
 - 1) Проблемна лекція. Саме проблемна лекція дозволяє розумовий діалог лектора із слухачами: лектор постійно звертається до слухачів з питаннями, які їх активізують та мобілізують до використання наявних знань у вивченні нового матеріалу.
- ✓ Наочні (ілюстрація, демонстрація (з використанням фотоілюстрацій, таблиць та схем, електронних презентацій)).
- ✓ Практичні (опитування на практичних заняттях; виконання тестових завдань; робота з першоджерелами; виконання індивідуальних завдань (див. вище); контрольні роботи).
- ✓ Інтерактивні методи навчання:
 - 1) Робота в малих групах Такий вид роботи сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію. Важливими елементом групової роботи є опрацювання змісту і подання групами результатів колективної діяльності.

Залежно від змісту та мети теми навчання можливі різні варіанти організації роботи малих груп.

2) «Мозковий штурм». Відома інтерактивна технологія колективного обговорення, що широко використовується для вироблення кількох вирішень конкретної проблеми. Мозковий штурм спонукає учасників та учасниць проявляти уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. Мета «мозкового штурму» чи «мозкової атаки» в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх учасників та учасниць протягом обмеженого періоду часу.

Викладач використовує наступні групи методик контролю знань аспірантів, які вивчають дисципліну «Презентація наукових результатів та управління науковими процесами»:

1. Методи усного контролю (монологічна відповідь здобувача на окреме питання теми практичного заняття у індивідуальній та фронтальній формах; запитально-відповідна бесіда під час роз'яснення проблемного питання на практичному занятті; залік у формі усної відповіді на три запитання з переліку питань).

2. Письмовий контроль (виконання індивідуальної роботи; контрольна робота; дидактичні тестові завдання).

3. Методи практичного контролю (перевірка змістового наповнення електронної презентації).

4.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання	Години
Тема 1	4
Тема 2	4
Тема 3	4
Тема 4	4
Тема 5	4
Тема 6	4
Тема 7	4
Тема 8	6
Тема 9	6
Тема 10	8
Тема 11	6
Самостійна робота	50
Разом	100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	10	20

Письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	10
Есе	1	10
Реферат	1	10
Самостійна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання самостійної роботи

Мінімальний поріг для допуску до самостійної роботи становить 10 балів. Самостійна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики навчального курсу, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку державотворчих процесів в Україні. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання самостійної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Відповідно до «*Положення про порядок та методу проведення семестрових (курсових) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті*» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку « добре » (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		Диференційована	Недиференційована
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Наука і наукові дослідження

Предмет, мета і завдання курсу, його місце в системі підготовки доктора філософії (PhD). Принципи побудови і структура дисципліни.

Методичні рекомендації щодо вивчення дисципліни «Презентація наукових результатів та управління науковими проектами». Коротка характеристика основної та додаткової навчальної літератури.

Загальні відомості про науку. Наука — соціально значуща сфера людської діяльності. Пізнання об'єктивного світу – головна функція науки. Характеристика процесу наукового пізнання. Наукове дослідження як форма здійснення і розвитку науки. Класифікація наук на основі відмінностей у предметах дослідження. Категорії наукових досліджень: фундаментальні і прикладні. Наукові школи в науках.

Науково-технічна революція (НТР) як передумова перетворення науки в продуктивну силу виробництва. Головні ознаки та характерні риси сучасної НТР. Масштаби наукових досліджень в умовах НТР. Вплив наукових знань на рівень розвитку техніки і технології в умовах НТР.

Диференціація та інтеграція як закономірні тенденції розвитку науки. Диференціація, її характерні ознаки та форми прояву в науці. Історичні передумови виникнення диференціації наук. Інтеграція, її характерні ознаки та форми прояву в науці. Механізми та умови, види і рівні інтеграції наукових знань. Інтеграційні процеси у педагогіці та в освіті.

Тема 2. Організаційні основи наукових досліджень у галузі соціально-поведінкових наук

Організаційна структура наукових досліджень в Україні. Державна система організації і управління науковими дослідженнями в Україні: керівні органи та наукові установи. Організаційні сектори науки в Україні: академічний, вузівський, галузевий, виробничий.

Наукові товариства та їх роль в розвитку науки і популяризації наукових знань. Студентські наукові товариства, їх організація і діяльність. Національна Академія наук – головний науковий центр України. Передумови її створення, структура та діяльність, Кадрове забезпечення наукових досліджень. Вимоги до наукового працівника. Авторитет та рівень кваліфікації наукового працівника.

Наукові ступені і вчені звання в Україні. Порядок присудження наукових ступенів і вчених звань. Форми підготовки наукових працівників. Особливості та підходи до атестації наукових працівників в зарубіжних країнах.

Тема 3. Історія становлення та розвитку соціально-поведінкових наук

Історичні етапи розвитку науки. Передумови виникнення науки як необхідного наслідку суспільного розподілу праці. Наука на ранніх стадіях розвитку суспільства. Наука в період середньовіччя. Наука в умовах виникнення і розвитку капіталізму.

Причини виникнення соціально-поведінкових наук. Утворення перших кафедр соціально-поведінкових наук в США та європейських країнах (1857 р. – в Колумбійському коледжі, 1903 – утворено Американську асоціацію політичних наук, 1871 р. – утворена Вільна школа політичних наук у Франції та інші). Інституціоналізація соціально-поведінкових наук після Другої світової війни. Конгрес ЮНЕСКО про предмет політичної науки (1948 р.): а) політична теорія; б) політичні інститути; в) партії, групи і суспільна думка; г) міжнародні відносини. Утворення під егідою ЮНЕСКО Міжнародної асоціації політичних наук (1949).

Основні школи і течії соціально-поведінкових наук. Біхевіористський напрямок у наукових дослідженнях (Ч. Мерріам, Г. Лассуел, Дж. Кетлін та ін.). Системний аналіз (Т. Парсонс, Д. Істон, Р. Даль та ін.). Концепції елітократії і націократії (Р. Міллс, Ч. Раш та ін.). Політична соціологія (С. Ліпсет, М. Дюверже, Р. Арон, М. Крозьє та ін.). Психоаналітичні концепції (Ж. Лакан, Ч. Мерріам та ін.). Теорія соціальних конфліктів (П. Блау, К. Боулдінг, Р. Дарендорф). Компаративістика як метод аналізу різнорідних соціальних та політичних систем (Д. Істон, Г. Алмонд, С. Верба, К. Дойч, С. Гантінгтон). Теорія політичних систем (Р. Роуз, М. Девіс, Х. Білдсман).

Концепція плюралізму та її проблеми. Теорія партиципатарної демократії (масштаби політичної участі, зростання свободи, посилення рівності, оптимальне поєднання елементів прямої і представницької демократії). Теорія поліархії Р. Даля. Множинність центрів влади в демократичному суспільстві. Корпоративна суспільна демократія як механізм формування національно-державної цілісної політики з участю політичної еліти, бізнесу та профспілок.

Досягнення соціально-поведінкових наук ХХ століття. Визначні науковці у галузі соціально-поведінкових наук.

Становлення і розвиток соціально-поведінкових наук в Чехії, Словаччині, Румунії, Угорщині. Використання науковцями Ужгородського національного університету досвіду викладання дисциплін сусідніх держав. Наукові видання Ужгородського національного університету, в яких друкуються здобувачі наукового ступеня доктора філософії: «Актуальні проблеми політичної науки» (вийшло п'ять випусків), «Регіональний вісник Ужгородського національного університету. Серія Політологія» (вийшло 18 випусків), «Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні відносини» (вийшло 6 випусків). Міжнародні видання Ужгородського національного університету: «Румунсько-українські відносини: історія і сучасність» (*Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність*. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Bucuresti: Editura RCR Editorial (1997-2019 pp.), *Толерантність на кордонах Європи: вимір для України*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород – Мюнхен, вийшло 2 випуски).

Тема 4. Методологічні основи наукового пізнання у соціально-поведінкових науках

Загальні відомості про наукове пізнання. Суб'єкти й об'єкти пізнання. Взаємодія суб'єкта й об'єкта у пізнавальній діяльності. Взаємозв'язок пізнання і практики. Рівні пізнання: чуттєвий і раціональний, емпіричний і теоретичний. Методи наукового пізнання. Уявлення про метод як засіб пізнання. Категорії методів пізнання: узагальнені, загальні та часткові (спеціальні) методи. Методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент. Методи теоретичного дослідження: ідеалізація, формалізація, логічні та історичні методи.

Методи, що можуть бути застосовані на емпіричному й теоретичному рівнях: абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання.

Системний підхід і системний аналіз. Загальні відомості про систему. Зв'язки між елементами системи. Поділ систем на цілісні та сумативні, матеріальні та абстрактні, природні та штучні, статичні та динамічні, закриті й відкриті, Структура, характеристики та властивості систем. Визначення системного підходу. Вплив системного підходу на послідовність наукового дослідження.

Особливості прояву системного аналізу у науковому дослідженні. Моделі у науковому дослідженні. Поняття про модель та моделювання. Призначення моделей у науковому дослідженні. Моделювання на основі комп'ютерної техніки.

Тема 5. Інформаційне забезпечення наукових досліджень

Загальні відомості про інформацію. Поняття про інформацію. Роль інформації у науковій діяльності. Друковані носії інформації. Носії і засоби поширення інформації на основі комп'ютерної техніки. Типологія наукової інформації та основні види видань. Поняття про документи як засоби фіксації наукової інформації. Нормативно-технічні документи. Патентна інформація. Депоновані рукописи. Неопубліковані документи.

Особливості вторинної інформації та її пошук. Призначення та види бібліотек. Бібліотечні фонди: основний і довідковий. Бібліотечні каталоги та

картотеки. Види каталогів; алфавітний, систематичний і предметний, їх особливості та призначення.

Методика пошуку першоджерел. Спеціальні бібліографічні видання та їх роль в інформаційному пошуку. Оформлення результатів інформаційного пошуку.

Систематизація і письмовий виклад опрацьованих матеріалів. Оформлення результатів опрацювання першоджерел: складання виписок, анотацій, конспектів.

Тема 6. Автоматизовані системи обробки інформації на ЕОМ та застосування їх у наукових дослідженнях

Характеристика автоматизованих систем обробки інформації. Особливості науково-дослідної роботи соціального працівника в умовах використання комп'ютерної техніки.

Пакети прикладних програм обробки даних наукових досліджень (Excel, SPSS) та їх функціональні блоки: програми налаштування на конкретне дослідження та введенням інформації в комп'ютер; програми контролю та коригування даних; програми перетворення введених даних, що включають програми перекодування даних (зміна кодів значень ознак, об'єднання кількох значень певної ознаки в одне та ін.), побудови додаткових ознак (значення яких обчислюються на основі значень існуючих ознак), побудови підвибірок, що задовольняють певні умови, експорту даних у формати інших пакетів та імпорту їх; програми математико-статистичного аналізу: програми побудови різних таблиць, розрахунку статистичних показників, перевірки статистичних гіпотез, кореляційного, регресійного, дисперсійного, кластерного та факторного методів аналізу; програми наочного представлення та виведення результатів обчислень.

Тема 7. Організація та проведення наукового дослідження

Вимоги до проведення наукового дослідження. Вплив особистісних якостей дослідника на результативність наукового дослідження. Послідовність проведення наукового дослідження. Науковий напрямок, проблема і тема наукового дослідження. Вибір теми дослідження. Ознайомлення із станом обраної теми дослідження. Уточнення теми і складання програми дослідження.

Обґрунтування теми, дослідження, його актуальності та новизни. Методологічний апарат наукового дослідження. Мета та завдання дослідження. Вибір методів дослідження. Умови забезпечення адекватності обраних методів дослідження його меті та завданням. Логіка наукового дослідження. Складання календарного плану робіт. Гіпотеза дослідження. Систематичне накопичення дослідних матеріалів. Зведення і опрацювання результатів дослідження. Теоретичний аналіз та літературне оформлення результатів дослідження. Упровадження у практику та оцінювання теоретичної й практичної значущості результатів дослідження.

Експеримент як складова частина наукового дослідження. План і методика експерименту. Вибір способів та засобів фіксації результатів експерименту. Комп'ютеризація експериментальних робіт. Роль особистості науковця у проведенні дослідження.

Тема 8. Обробка та оформлення результатів дослідження

Форми узагальнення результатів наукових досліджень: усний виклад, тези доповіді, реферат, наукова стаття, науковий звіт, авторська і колективна монографія. Вимоги до їх змісту та оформлення.

Методи зведення й обробки результатів експериментальних досліджень: статистичні, графічні й табличні.

Складання списку літературних джерел. Вимоги до оформлення наукових праць. Письмове оформлення наукової праці. Виразність і мова тексту наукової праці. Правильність застосування наукової термінології. Цитування у тексті наукової праці. Види посилань на використані літературні джерела. Пояснення зв'язку тексту з посиланнями. Спрощення бібліографічних описів у посиланнях. Транслітерація.

Завершення і представлення результатів наукового дослідження. Вибір форми представлення результатів наукового дослідження. Показники оцінювання результативності проведеного дослідження. Рецензування завершеної наукової роботи.

Методика написання та вимоги до публікації в фахових виданнях.

Тема 9. Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів

Загальне положення щодо підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів. «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» (Постанова Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 р.). Форми підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації: аспірантура і докторантура.

Права аспірантів і докторантів: вільний доступ до всіх видів відкритої інформації; отримання належного методичного і змістовного наукового консультування; академічна мобільність; академічна відпустка (при необхідності). Обовязки аспірантів: дотримання морально-етичних норм і стандартів поведінки дослідників; виконання індивідуального плану наукової роботи і систематичного звітування; захист в установленій строк дисертаційного дослідження.

Освітньо-наукова програма та навчальний план аспірантури. Стажування аспірантів. Підготовка здобувачів ступеня доктора наук у докторантурі.

Тема 10. Написання і захист дисертаційного дослідження

Дисертаційні роботи та їх види. Основні класифікаційні ознаки дисертації. Необхідні умови захисту дисертації. Основні вимоги до здобувачів наукових ступенів.

Вимоги до затвердження теми дисертації. Пошук, накопичення та обробка наукової інформації з теми дисертаційного дослідження: первинна інформація; вторинна інформація; достовірність. Огляд літератури за темою дисертації. Поетапне вивчення наукових публікацій. Науковий факт. Дотримання правил під час цитування джерел. Систематизація джерел.

Загальна методика виконання дисертаційної роботи. Основні етапи процесу роботи над дисертацією: вибір теми, обґрунтування її актуальності; пошук джерел; відпрацювання гіпотези та визначення наукових завдань; вибір методів

дослідження; обробка й аналіз результатів дослідження; написання тексту дисертації; обговорення результатів дисертаційного дослідження на засіданні кафедри та у спеціалізованій вченій раді; підготовка до захисту і захист дисертації.

Виклад змісту і структура дисертації. Вимоги до вступу: актуальність, мета і основні завдання дисертаційного дослідження; об'єкт і предмет, методи дослідження; науковий результат, теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи; апробація результатів дослідження. Методика написання основного змісту дисертації. Розділи. Висновки. Список використаних джерел і літератури. Додатки. Оформлення дисертаційної роботи.

Попередня експертиза дисертації. Попередній розгляд дисертації, виконаної в іншій установі і організації. Подання дисертації до спеціалізованої вченої ради. Публічний захист дисертації на засіданні спеціалізованої вченої ради. Оформлення атестаційної справи.

Тема 11. Добросесність у науковій роботі

Академічна добросесність. Академічна нечесність. Фабрикація даних. Фальсифікація даних. Академічний саботаж. Викладацька нечесність. Хабарництво в академічній сфері. Академічне шахрайство.

Поняття плагіату і його види. Ознаки плагіату. Визначення плагіату за Робертом А. Гаррісом: цитування без посилання на джерело; присвоєння результатів чужої роботи та видавання їх як власних; нехтування правилами цитування; видавання чужих ідей як своїх власних. Академічний плагіат. Самоплагіат. Ненавмисний та навмисний плагіат за Баррі Гілмором. Різновиди ненавмисного плагіату: підсвідомий, випадковий, тиражований, завуальований. Навмисний плагіат: дублювання дослідження, фальсифікація, реплікація (самоплагіат), рерайт, точне копіювання без змін, парафраза, компіляція. Професійний та освітньо-науковий плагіати. П'ять видів плагіату Кена К. Вонга: неправильне цитування у тексті; неповне цитування; брак бібліографічних посилань; мозаїчний плагіат; само плагіат.

Профілактика плагіату: академічна добросесність, високий рівень інформаційної культури, кодекс честі університету. Кодекс етики в галузі вищої освіти. Методи боротьби з плагіатом. Правові аспекти академічної добросесності в Україні. Створення Панєвропейської платформи з питань етики, прозорості та чесності в галузі освіти (2014 р.). Методи боротьби з плагіатом у країнах Європейського Союзу. Закон України про освіту (2017 р.) про академічну добросесність. Відповідальність за плагіат.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1						
Тема 1. Наука і наукові дослідження	5	2				4
Тема 2. Організаційні основи наукових досліджень у галузі соціально-поведінкових наук	5	2				5
Тема 3. Історія становлення і розвитку соціально-поведінкових наук	10	2	4			5
Тема 4. Методологічні основи наукового пізнання у соціально-поведінкових науках	10	2				5
Тема 5. Інформаційне забезпечення наукових досліджень	10	2				5
Тема 6. Автоматизовані системи обробки інформації на ЕОМ та застосування їх у наукових дослідженнях	10	2				5
Тема 7. Організація та проведення наукового дослідження	5	2				5
Тема 8. Обробка та оформлення результатів дослідження	10	2	2			5
Тема 9. Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів	10	2	2			5
Тема 10. Написання і захист дисертаційного дослідження	10	2	4			5
Тема 11. Доброчесність у науковій роботі	5	2	2			5
Разом	90	22	14			54

Назви тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
Лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Наука і наукові дослідження	4					4
Тема 2. Організаційні основи наукових досліджень у галузі соціально-поведінкових наук	10	2				8
Тема 3. Історія становлення і розвитку соціально-поведінкових наук	8					8
Тема 4. Методологічні основи наукового пізнання у соціально-поведінкових науках	10	2				8
Тема 5. Інформаційне забезпечення наукових досліджень	8					8
Тема 6. Автоматизовані системи обробки інформації на ЕОМ та застосування їх у наукових дослідженнях	4					4
Тема 7. Організація та проведення наукового дослідження	10	2				8
Тема 8. Обробка та оформлення результатів дослідження	10	2				8
Тема 9. Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів	8					8
Тема 10. Написання і захист дисертаційного дослідження	8					8
Тема 11. Доброчесність у науковій роботі	10	2				8
Разом	90	10				80

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Історія становлення і розвитку соціально-поведінкових наук	2	
2	Видатні науковці сучасності у галузі соціально-поведінкових наук	2	
3	Обробка та оформлення результатів дослідження у	2	

	соціально-поведінкових науках		
4	Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів	2	
5	Написання і захист дисертаційного дослідження	2	
6	Написання і захист дисертаційного дослідження	2	
7	Доброчесність у науковій роботі	2	
Разом		14	-

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Наука і наукові дослідження	4	5
2	Організаційні основи наукових досліджень у галузі соціально-поведінкових наук	5	5
3	Історія становлення і розвитку соціально-поведінкових наук	5	10
4	Методологічні основи наукового пізнання у соціально-поведінкових науках	5	5
5	Інформаційне забезпечення наукових досліджень	5	5
6	Автоматизовані системи обробки інформації на ЕОМ та застосування їх у наукових дослідженнях	5	5
7	Організація та проведення наукового дослідження	5	5
8	Обробка та оформлення результатів дослідження у соціально-поведінкових науках	5	10
9	Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів	5	10
10	Написання і захист дисертаційного дослідження	5	10
11	Доброчесність у науковій роботі	5	10
Разом		54	80

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базові джерела:

1. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: Підручник. К. : АБУ, 2002. 480 с.
2. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень: Підручник. К. : Вища школа, 1997. 271 с.
3. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. Суми: Сумський ДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
4. Гладкий С. О. Основи наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава, 2016. 245 с.
5. Гуроров О. І. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. Харків, 2017. 272 с.
6. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Організація та методологія наукових

- досліджень: Навчальний посібник. Харків: Право, 2017. 448 с.
7. Діденко А. Н. Сучасне діловодство: Навч. посіб. 3-є вид. К. : Либідь, 2001. 384 с.
 8. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
 9. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. Вид. 2-е, доп. і перероб. К. : Видавничий дім «Професіонал», 2004. 208 с.
 10. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень : Навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2005. 240 с.
 11. Колесников О. В. Основи наукових досліджень : Навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2011. 144 с.
 12. Коломієць В. О. Як виконувати курсову роботу: Метод, посібник для студентів вищих педагог, навч. закладів. К. : Вища школа, 2003. 69 с.
 13. Компьютерное моделирование социально-политических процессов. / Шабров О.Ф., Анохин М. Г., Дэлиев М. И. и др. М., 1994.
 14. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень: Навч. посіб. К. : Кондор, 2003. 192 с.
 15. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень: Навч. посібник Київ : Кондор, 2009. 206 с.
 16. Кушнарєнко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: Підручник. К. : Вікар, 2003. 328 с.
 17. Мальська М. П., Пандяк І. Г. Організація наукових досліджень: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2017. 136 с.
 18. Методичні рекомендації до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Основи наукових досліджень» / Укладачі О. М. Ястремська, Д. О. Ріпка. Харків: Видавництво ХНЕУ, 2013. 32 с.
 19. Методологія наукових досліджень: Навчальний посібник / В. С. Антонюк, Л. Г. Полонський, В. І. Аверченко, Ю. А. Малахов. К.: НТУУ «КПі», 2015. 276 с.
 20. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
 21. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник / В. М. Михайлов та ін. Х.: ХДУХТ, 2014. 220 с.
 22. Мигаль В. Д. Теорія і методи наукової творчості: Навчальний посібник. Харків: Видавничий Дім ІНЖЕК«, 2007. 212 с.
 23. Організація та методологія наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Рек. МОН. Київ : ЦУЛ, 2010. 352 с.
 24. Основи методології та організації наукових досліджень: Навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів, ад'юнктів / За редакцією А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
 25. Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студента: Навч. посіб. / Чорненький Я. Я., Чорненька Н. В., Рибак С. Б. та ін. Київ : Професіонал, 2006. 208 с.

26. Основи наукових досліджень: Навч. підручник / за ред. В. І. Саюк, Є. Р. Чернишової. Київ : Педагогічна думка, 2012. 144 с.
27. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навч. Посібник. Київ : Центр навч. літератури, 2003. 116 с.
28. Романюк М. М. Загальна і спеціальна бібліографія: Навч. посібник для студентів «Видавнича справа та редагування». 2-е вид. Львів : Світ, 2003. 96с.
29. Росоха І. М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукового дослідження». Харків: ХНАМГ, 2011. 77 с.
30. Серета Л. П., Павленко В. С. На допомогу авторам навчальної літератури: Навч. посібник для викладачів вищих навч. закладів. К. : Вища школа, 2001. 79 с.
31. Стеченко Д. М. Методологія наукових досліджень: Підручник. Рек. МОН. Київ : Знання, 2007. 309 с.
32. Сурмін Ю. Майстерня вченого: Підруч. для науковця. К. : ТМЦ «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.
33. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: Навчально-методичний посібник. К., 2008. 185 с.
34. Теоретичні засади науково-дослідницької діяльності суб'єктів освітнього процесу університетів: Практичний посібник / Авторський колектив: В. Майборода, О. Ярошенко, Ю. Скаба; за редакцією О. Ярошенко. К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. 174 с.
35. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень. К. : Слово, 2003. 240 с.
36. Цехмістрова Г. С. Методологія та організація наукових досліджень : Навч. посібник. 2-е вид., доп. Рек. МОН. Київ : ВД «Слово», 2012. 352 с.
37. Шишка Р. Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських і дисертаційних робіт : Навч. посібник. Харків : Еспада, 2007. 368 с.

Допоміжні джерела:

38. Азарян А. А., Азарян Р. С. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кривий Ріг: Видавничий центр КТУ, 2010. 231 с.
39. Академічна наука: становлення і розвиток дослідницьких установ та напрямів досліджень. *Політична наука в Україні*. 1991-2016. В 2-т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / Редколегія: О. Рафальський (голова), М. Кармазіна, О. Майборода. К.: Парламентське видавництво, 2016. 565 с.
40. Афанасьєв А. О., Кузькін Є. Ю. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. Харків: ХНЕУ, 2005. 96 с.
41. Барчій І. М. Проблеми політичної науки в умовах Болонського процесу. *Грані*. 2012. № 9 (89). С. 87-90.
42. Білецький Б., Добржанський О. Основи наукових досліджень: категорії, поняття, терміни, нормативні документи: Навчальний посібник-довідник. Чернівці: Технодрук, 2010. 380 с.
43. Білоусова Т. П., Маркітантов Ю. О. Основи наукових досліджень. Кам'янець-Подільський, 2004. 120 с.

44. Вегеш М. М. Ужгородський національний університет: історія і сьогодення. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. 384 с.
45. Вегеш М. М. Університет у моєму житті / Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет. Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету, 2006. 296 с.
46. Вегеш М. М., Колодій М. М. Деякі аспекти методики викладання навчальної дисципліни «Організація і проведення наукових досліджень» для аспірантів Ужгородського національного університету. *Актуальні проблеми політичної науки*. Випуск четвертий. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. С. 197-212.
47. Вегеш М. М., Остапець Ю. О. Основи політології / Ужгородський національний університет; Кафедра політології. Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету, 2003. 421 с.
48. Вегеш М. М., Остапець Ю. О. Політологія в Ужгородському національному університеті та Болонський процес / Ужгородський національний університет, Історичний факультет, Кафедра політології. Ужгород, 2004. 124 с.
49. Вегеш М. М., Остапець Ю. О. Світ політології: Навчально-методичний посібник. Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету «Говерла», 2006. 472 с.
50. Вегеш М. М., Остапець Ю. О. Як писати наукову роботу (методичні рекомендації по написанню курсових, бакалаврських, дипломних і магістерських робіт для студентів-політологів) / Ужгородський національний університет; Кафедра політології. Ужгород, 2003. 72 с.
51. Глосарій з навчальної дисципліни «Основи наукових досліджень»: Навчальний посібник / Укладач О. А. Єрмоленко. Харків: Видавництво ХНЕУ, 2010. 23 с.
52. Горбатенко В. П. Проблеми розвитку політичної науки і освіти в Україні. *Суспільно-політичні процеси*. 2016. Випуск 4. С. 303-306.
53. Горбатенко І. А. Політична наука і освіта в Україні: передумови виникнення, процес становлення, перспективи розвитку: автореферат дис... канд. політ. наук: 23.00.01. К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2007. 20 с.
54. Горбачук В. Т. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій. Словянськ: Словянський державний педагогічний університет, 2003. 88 с.
55. Грищук Ю. С. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Харків: НТУ «ХГП», 2008. 232 с.
56. Данилкович А. Г. Основи наукових досліджень у вищому навчальному закладі: Навчальний посібник. К.: КНУТД, 2010. 294 с.
57. Демківський А. В., Безус П. І. Основи методології наукових досліджень: Навчальний посібник. К.: Академічне муніципальне управління, 2012. 276 с.
58. Захаркевич О. В., Швець Г. С., Сарана О. М. Основи наукових досліджень. Хмельницький: ХНУ, 2013. 223 с.
59. Кармазіна М. Політична наука в Україні: дисертаційний аспект. *Політичний менеджмент*. 2008. № 3. С. 17-28.
60. Кармазіна М. Політична наука: предмет, структура, методологія.

- Політичний менеджмент*. 2010. № 1. С. 19-33.
61. Кириленко О. П., Письменний В. В. Основи наукових досліджень у схемах і таблицях: Навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 227 с.
 62. Коваленко А. Українська політологія: проблеми та крайнощі періоду становлення. *Сучасність*. 1994. № 10. С. 71-78.
 63. Колесников О. В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / 2-ге видання, виправлене та доповнене. К.: Центр учбової літератури, 2011. 143с.
 64. Корягін М. В., Чік М. Ю. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. К.: Алерта, 2014. 620 с.
 65. Круглашов А. М. Здобутки та проблемні питання розвитку вітчизняної політичної науки. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Випуск 17. С. 22-30.
 66. Курас І. Суспільні трансформації і суспільні науки: проблеми методології. *Пам'ять століть*. 2001. № 1. С. 3-11.
 67. Маниліч М. І. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. Чернівці: Букрек, 2005. 252 с.
 68. Матвієнків С. Становлення української політології в контексті трансформації суспільства. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (10-11 травня 2007 р., м. Львів). Львів: ЦПД, 2008. С. 36-42.
 69. Моштук В., Терес В. Основи наукових досліджень: Навчально-методичний посібник. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка, 2010. 117 с.
 70. Наукова еліта Закарпаття: Доктори наук, професори Ужгородського національного університету / Передм. М.М.Вегеша. Ужгород: Гражда, 2005. 160 с.
 71. Основи наукових досліджень. Становлення категоріальних форм міждисциплінарного знання: Навчальний посібник / В. В. Ковальчук, О. М. Маслій, С. О. Ключник. Одеса, 2012. 148 с.
 72. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв; науковий редактор В. О. Дроздов. 4-е видання, перероблене і доповнене. К.: Професіонал, 2007. 239 с.
 73. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / За редакцією В. І. Саюк, Є. Р. Чернишової. К.: Педагогічна думка, 2012. 143 с.
 74. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / І. М. Грищенко та ін. К.: Видавництво КНТХ, 2001. 185 с.
 75. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / М. І. Пилипчук та ін. К.: Знання, 2007. 270 с.
 76. Отенко І. П. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій. Харків: Видавництво ХНЕУ, 2010. 80 с.
 77. Попович М. М. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій. Чернівці: Рута, 2008. 80 с.
 78. Пушкар О. І., Єрмоленко О. А. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій. Харків: ХНЕУ, 2005. 88 с.
 79. Рудич Ф. Наука про політику: сучасний стан і перспективи. *Політичний менеджмент*. 2003. № 1. С. 5-18.
 80. Рудич Ф. Наука про політику: сучасний стан та тенденції розвитку. *Віче*.

2007. № 19. С. 17-20.
81. Рудич Ф. Політологія в Україні: теоретичний та прикладний контекст. *Віче*. 1997. № 7. С. 24-37.
 82. Рябов С. Г. Політична наука в Україні ХХІ століття: стан та перспективи розвитку: дослідження. К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. 103 с.
 83. Свердан М. М., Свердан М. Р. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2006. 352 с.
 84. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти. К.: РНЦ, 2000. 260 с.
 85. Стадніченко О. О., Мацегора І. Л. Основи наукових досліджень та інформаційна культура студентів: Навчальний посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2010. 206 с.
 86. Суворін О. В. Основи наукових досліджень та наукова інформація: Навчальний посібник. Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2008. 129 с.
 87. Тормоса Ю. Г. Основи наукових досліджень: Навчально-методичний посібник. К.: КНЕУ, 2003. 76 с.
 88. Ужгородський національний університет на порозі III тисячоліття / За редакцією проф. М. М. Вегеша. Ужгород: Всеукраїнське державне багатопрофільне видавництво «Карпати»; «Наш рідний край»; «Вісник Карпат», 2005. 192 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

6. <http://www.lib.uzhnu.edu.ua> – Наукова бібліотека Ужгородського національного університету
7. <http://www.library.ukma.kiev.ua> – Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія».
8. <http://www.lsl.lviv.ua> – Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника.
9. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
10. <http://www.imi.org.ua> – Інститут масової інформації

А. Ю. Ключкович
Робоча програма навчальної дисципліни
«Системи державного правління
країн Європейського Союзу»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма Навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин: для денної форми навчання: 9 аудиторних – 3 самостійної роботи здобувача – 6	1	1
	Лекції:	
	15	6
	Практичні (семінарські):	
	15	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	80

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Системи державного правління країн Європейського Союзу» є формування в здобувачів теоретичних знань і практичних навичок, достатніх для аналізу основ організації систем державного правління, розподілу влади та функціонування політичних інститутів у країнах ЄС.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1) загальних компетентностей:

- **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК-2.** Здатність фахово спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово у процесі наукової комунікації та досліджень.
- **ЗК-3.** Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК-5.** Здатність бути критичним і самокритичним.
- **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- **ЗК-8.** Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- **ЗК-9.** Здатність працювати в міжнародному контексті.
- **ЗК-11.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

2) професійних компетентностей:

- **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
- **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
- **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
- **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.
- **ФК-7.** Здатність фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Системи державного правління країн Європейського Союзу» є опанування таких навчальних дисциплін освітньої програми:

OK.01	Іноземна мова для комунікації у науково-педагогічному середовищі
OK.03	Презентація наукових результатів та управління науковими проектами
BK.01.02	Євроінтеграційні процеси в країнах Центральної Європи
BK.02.02	Розвиток партійних систем країн Європейського Союзу

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої-наукової програми «Політологія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Опанувати універсальними навичками дослідника, зокрема застосування сучасних інформаційних технологій, розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації (академічні наукові публікації, семінари, конференції), в засобах масової інформації та в публічній сфері у національному та міжнародному контексті.	ПРН-1.
Використовувати державну та іноземну мову як усно, так і письмово на рівні, достатньому для ефективної професійної комунікації, розуміння іншомовних наукових текстів та підготовки фахових публікацій в Україні і провідних наукових виданнях світу.	ПРН-2.
Комплексне розуміти природу та значення політики як	ПРН-4.

<p>специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.</p>	
<p>Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.</p>	ПРН-5.
<p>Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.</p>	ПРН-6.
<p>Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.</p>	ПРН-7.
<p>Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.</p>	ПРН-8.
<p>Фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.</p>	ПРН-10.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- аналітичне есе;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе, підготовка презентації з проблеми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	50	100
5	5	5+10	5	5	5+10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	6	30
Есе	1	10
Презентація (аналітичне завдання)	1	10
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних моделей політичних систем. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у

тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 20 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до «*Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті*» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Система державного правління як об'єкт дослідження.

Співвідношення понять «форма державного правління» і «система державного правління». Конфігурації міжінституційних відносин в площині «глава держави – уряд – парламент». Поняття «президенталізм», «напівпрезиденталізм» та «парламентаризм». Критерії класифікації систем державного правління. Теоретико-методологічні підходи до розуміння та типологізації систем державного правління. Підходи Р. Елгі, М. Шугарта, Дж. Кері, А. Лейпхарта, М. Дюверже та ін. Політико-інституційні переваги та ризики різних систем державного правління. Проблеми стабільності та ефективності систем правління. Взаємозв'язок системи державного правління з партійною і виборчою системами.

Тема 2. Президентські системи правління в країнах ЄС.

Президентська система правління: ключові ознаки та різновиди. Механізм функціонування вищих органів державної влади в умовах європейського президенталізму. Конституційно-правовий і політичний статус президента. Парламент у механізмі розподілу влади. Характеристика виконавчої гілки влади. Система стримувань і противаг. Інституційно-політичні проблеми та ризики функціонування президентських систем в країнах ЄС. Стабільність та ефективність функціонування президентських систем: досвід ЄС.

Тема 3. Парламентські системи правління в країнах ЄС.

Парламентська система правління: ключові ознаки та різновиди. Механізм функціонування вищих органів державної влади в умовах європейського парламентаризму. Статус глави держави в парламентських системах. Парламент в механізмі розподілу влади. Характеристика виконавчої гілки влади. Система стримувань і противаг. Інституційно-політичні проблеми та ризики функціонування парламентських систем в країнах ЄС. Стабільність та ефективність функціонування парламентських систем: досвід ЄС.

Тема 4. Напівпрезидентські системи правління в країнах ЄС.

Напівпрезидентська система правління: ключові ознаки та різновиди. Механізм функціонування вищих органів державної влади в напівпрезидентських системах ЄС. Конституційно-правовий і політичний статус президента. Парламент у механізмі розподілу влади. Характеристика виконавчої гілки влади. Система стримувань і противаг. Інституційно-політичні проблеми та ризики функціонування напівпрезидентських систем в країнах ЄС. Стабільність та ефективність функціонування напівпрезидентських систем: досвід ЄС.

Тема 5. Трансформація систем державного правління в «нових демократіях» ЄС.

Реформування державно-владних інститутів в контексті розвитку посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи. Порівняльний аналіз розвитку інституту парламентаризму (формування, структура, повноваження, особливості бікамералізму). Інститут президентства в системі владних відносин (статус, повноваження і політична роль). Порівняльна характеристика урядів (формування, структура, повноваження, роль прем'єр-міністра). Євроінтеграція як чинник владно-інституційної модернізації в країнах ЦСЄ. Динаміка політико-інституційних перетворень і проблеми демократизації системи правління: приклад Словаччини.

Тема 6. Конфігурації державно-владних інститутів у «розвинутих демократіях» ЄС: приклад ФРН.

Системи державного правління західноєвропейських країн: проблеми інституційної модернізації. Становлення і розвиток парламентської системи в умовах німецького федералізму. Бундестаг в системі державної влади. «Канцлерська» демократія. Бундесрат і Федеральний конституційний суд в механізмі розподілу влади. Федеральний президент: обрання, статус і повноваження. Система стримувань і противаг. «Партійна держава» в Німеччині. Залізний трикутник влади (парламентська більшість – владні партії – уряд). Політико-інституційні проблеми функціонування парламентської демократії в ФРН.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Система державного правління як об'єкт дослідження	16	3	3			10
Тема 2. Президентські системи правління в країнах ЄС	14	2	2			10
Тема 3. Парламентські системи правління в країнах ЄС	14	2	2			10
Тема 4. Напівпрезидентські системи правління в країнах ЄС	14	2	2			10
Тема 5. Трансформація систем державного правління в «нових демократіях» ЄС	16	2	4			10
Тема 6. Конфігурації державно-владних інститутів в «розвинутих демократіях» ЄС: приклад ФРН	16	4	2			10
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	90	15	15			60
Разом за семестр	90	15	15			60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	У тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Система державного правління як об'єкт дослідження	16	2				14
Тема 2. Президентські системи правління в країнах ЄС	14	2				12
Тема 3. Парламентські системи правління в країнах ЄС	14		2			12
Тема 4. Напівпрезидентські системи	16		2			14

правління в країнах ЄС					
Тема 5. Трансформація систем державного правління в «нових демократіях» ЄС	14				14
Тема 6. Конфігурації державно-владних інститутів в «розвинутих демократіях» ЄС: приклад ФРН	16	2			14
Модульна контрольна робота					
Разом за модуль	90	6	4		80
Разом за семестр	90	6	4		80

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Система державного правління як об'єкт дослідження	3	
2	Президентські системи правління в країнах ЄС	2	
3	Парламентські системи правління в країнах ЄС	2	2
4	Напівпрезидентські системи правління в країнах ЄС	2	2
5	Трансформація систем державного правління в «нових демократіях» ЄС	4	
6	Конфігурації державно-владних інститутів в «розвинутих демократіях» ЄС: приклад ФРН	2	
Разом		15	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Система державного правління як об'єкт дослідження	10	14
2	Президентські системи правління в країнах ЄС	10	12
3	Парламентські системи правління в країнах ЄС	10	12
4	Напівпрезидентські системи правління в країнах ЄС	10	14
5	Трансформація систем державного правління в «нових демократіях» ЄС	10	14
6	Конфігурації державно-владних інститутів в «розвинутих демократіях» ЄС: приклад ФРН	10	14
Разом		60	80

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні джерела:

1. Алмонд Г., Пауелл Дж., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие. М.: Аспект-Пресс, 2002. 537 с.
2. Гелей С., Рутар С., Кендус С. Політико-правові системи світу. Л.: Вид-во Львівської комерційної академії, 2004. 224 с.
3. Георгіца А. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. Тернопіль: Астон, 2003. 483 с.
4. Литвин В. Атрибути та різновиди напівпрезидентської системи правління в Європі: інституційно-процесуальний і політично-поведінковий аспекти: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 636 с.
5. Литвин В., Романюк А. Концептуалізація і теоретична дистинкція понять «форма державного правління» та «система державного правління» у політичній науці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Випуск 20: збірник наукових праць*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 3–12.
6. Остапеч Ю., Гайданка Є., Ключкович А., Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: монографія. Ужгород: ПП Данило, 2014. 256 с.
7. Панчак-Бялоблоцка Н. Уряди меншості в європейських парламентських демократіях: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 481 с.
8. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: Навчальний посібник / упоряд. М. Лендшел. Ужгород: «Ліра», 2016. 464 с.
9. Політологія: Підручник / За заг. ред. М. Вегеша. К.: Знання, 2008. 384 с.
10. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: монографія. Львів, 2007. 391 с.
11. Романюк А. С., Литвин В. С., Панчак-Бялоблоцка Н. В. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз / А. С. Романюк (заг. ред.). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 364 с.
12. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
13. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К.: АртЕк, 2001. 224 с.
14. Чернов В. Системы правления в Европе: классификация и сравнительный анализ на примере стран Евросоюза. *Полития*. 2008. № 1. С. 142–159.
15. Шаповал В. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. К.: АртЕк, 2001. 264 с.

Допоміжні джерела:

1. Бабкіна О., Волинка К. Теорія держави і права у схемах і визначеннях: навчальний посібник. К.: МАУП, 2004. 144 с.
2. Бостан С. «Форма державного правління» та «форма державного управління»: співвідношення понять. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 231–238.
3. Волощук О. Форма правління : поняття та сутність. *Науковий вісник Чернівецького університету : Правознавство*. 2011. Вип. 559. С. 33–38.
4. Зазнаєв О. Дихотомія versus трихотомія: проблема типології систем правління в політології. *Проблеми політичної науки / М. Х. Фарукшин*. Казань: Центр інноваційних технологій, 2005. С. 3–29.
5. Зазнаєв О. Індексний аналіз полупрезидентських держав Європи і постсоветського простору. *Поліс: Політичні дослідження*. 2007. № 2. С. 146–164.
6. Зазнаєв О. Переваги і недоліки президентської, парламентської і полупрезидентської систем. *Соціально-гуманітарні знання*. 2006. № 5. С. 133–144.
7. Зазнаєв О. Типологія форм правління: робота над помилками. *Поліс : Політичні дослідження*. 2006. № 1. С. 92–103.
8. Кармазіна М. Інститут президентства: походження та сутність феномена. *Політичний менеджмент*. 2004. № 3 (6). С. 36–50.
9. Ключкович А. Партиїно-політичні аспекти формування складу Федерального конституційного суду та виборів Федерального президента в ФРН. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. Випуск 10. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – С. 103-108.
10. Ключкович А. Вплив політичних партій на функціонування парламентсько-урядової системи в сучасній Німеччині. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2007. Вип. 10. С. 439-449.
11. Ключкович А. Загальна теорія політики. Програма навчального курсу для студентів спеціальності «Політологія» (за вимогами кредитно-модульної системи): Методичний посібник. Ужгород, 2008. 52 с.
12. Ключкович А. Партії та влада в об'єднаній Німеччині (партійна держава чи партійна демократія?). *Політологічний вісник. Зб-к наук. праць*: Вип. 18. К.: ТОВ «XXI століття: діалог культур», 2005. С. 186-193.
13. Ключкович А. Перехід до демократії та трансформація державно-владних інститутів в Словацькій Республіці: основні етапи та напрями. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. Випуск 16. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. – С. 31-32.
14. Ключкович А. Ю. «Партійно-державна демократія» в ФРН: концептуальні та політико-практичні аспекти функціонування. *Політичне життя*. 2016. № 1. С. 24-29.
15. Ключкович А. Реформування територіальної організації публічної влади у Чеській Республіці у контексті реалізації євроінтеграційного курсу. *Регіональні студії*. Ужгород, 2017. №10. С. 22-28.

16. Ключкович А. Роль політичних партій у забезпеченні взаємодії уряду та парламенту в сучасній Німеччині. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2005. №3. С. 156-161.
17. Ключкович А. Система органів державної влади в Україні. Навчально-методична розробка для студентів спеціальності «Політологія» (за вимогами кредитно-модульної системи). Ужгород, 2007. 40 с.
18. Ключкович А. Теорія і практика «партійної держави» в ФРН. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. Випуск 7-8. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. С. 145-156.
19. Ключкович А. Участь політичних партій у формуванні вищих органів державної влади в Німеччині (1990-2002 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. Випуск 1. Ужгород: «Вісник Карпат», 2004. С. 115-123.
20. Ключкович А. Федеральна рада Німеччини між представництвом партійних та земельних інтересів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. Випуск 4. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2006. С. 181-186.
21. Ключкович А.Ю. Партійна система Німеччини: політологічний аналіз механізму взаємодії органів державної влади та політичних партій (1990 – 2005 рр.): Автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02. Львів, 2006. 21 с.
22. Ключкович А. Децентралізація публічного управління в контексті демократизації політичної системи Словацької Республіки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. Випуск 13. Ужгород: Вид-во «Говерла», 2009. С. 102–105.
23. Ключкович А. Децентралізація публічного управління в Словаччині та Чехії в контексті постсоціалістичної демократизації. *Політика і державне управління*. Ужгород: «Говерла», 2016. С. 56–60.
24. Ключкович А. Політико-інституційні особливості організації державної влади в Словацькій Республіці. *Науковий журнал «Політикус»*. Одеса, 2018. Випуск 2. С. 39-43.
25. Ключкович А. Політико-інституційні перетворення в умовах консолідації демократії в Словаччині. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. №27.
26. Ключкович А. Реформування територіального публічного управління Чеської Республіки в контексті демократизації політичної системи та вступу до Європейського Союзу (1990-2004 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. Випуск 14. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. С. 192–200.
27. Ключкович А. Розвиток парламентської виборчої системи в Словаччині та проблеми її функціонування на сучасному етапі. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. К. : «Видавництво «Гілея», 2018. Вип. 131 (4). С. 466-470.
28. Ключкович А. Ю. Інститут президентства в контексті політичних трансформацій у Словацькій Республіці. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ, 2017. No 1/2. С. 49-53.

29. Корженко В. Політична система України: минуле, сучасне, майбутнє (порівняльний огляд). *Актуальні проблеми державного управління / Українська академія державного управління при Президенті України*. Харк. філ. 2002. № 2 (13). У 2-х ч. Ч.1. С. 124-132.
30. Кочубей Л. Напівпрезидентська республіка сучасної Франції: шлях до авторитаризму чи демократії? *Політичний менеджмент*. 2011. № 5. С. 164–173.
31. Ледяев В.Г. Власть: концептуальный анализ. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. 384 с.
32. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование. М.: Аспект Пресс, 1997. 287 с.
33. Литвин В. До проблеми розрізнення напівпрезиденталізму та парламентаризму напівпрезидентські системи з номінальними президентами у Центральній Європі (на прикладі Болгарії, Словаччини, Словенії та Чехії). *Rozwój polityczny i społeczny państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Kutno, 2013. S. 149–171.
34. Литвин В. Напівпрезидентська система правління у контексті республіканської форми правління: типологізація, конституційно-правові і політичні виклики та перспективи реформування в Україні. *Studium Europy Środkowej i Wschodniej*. 2014. Nr. 2. S. 156–181.
35. Литвин В. Напівпрезидентська система правління: конституційно-правові виклики та перспективи для України на фоні світового інституційного досвіду. *Всеукраїнська науково-практична конференція: Конституція України: політико-правові виклики і перспективи*. 26 червня 2014 р. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. С. 38–63.
36. Литвин В. Подвійна виконавча влада: теорія та практика європейського півпрезиденталізму. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2009. № 3. С. 25–33.
37. Литвин В. Теорія та практика когабітації в напівпрезидентських системах Європи. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 4. С. 140–149.
38. Мангейм Дж. Б., Рич Р. К. Политология. Методы исследования: Пер. с англ. М.: Издательство «Весь Мир», 1997. 544 с.
39. Мовчан У. Дуалізм виконавчої влади: проблема розподілу повноважень у напівпрезидентських системах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: Серія: Питання політології*. 2011. № 984. С. 102–108.
40. Осадчук І. Політичні інститути пострадянських країн: порівняльний аналіз: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 306 с.
41. Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств / кер. авт. кол. В. Полохало. К.: Політична думка, 1995. 368 с.
42. Рабінович П. Основи загальної теорії права і держави: навч. посібник: Вид. 5-е. К.: Атіка, 2001. 176 с.
43. Серьогіна С. Кластерний аналіз як основа типологізації сучасних форм правління. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 101–113.
44. Сморгунов Л. Современная сравнительная политология. учебник. М.: РОССПЭН, 2002. 472 с.

- 45.Тарасов И. Диалектика парламентаризма и президенциализма в Центрально-Восточной Европе. *Политическая наука*. 2014. № 1. С. 94–115.
- 46.Шугарт М., Хаггард С. Институты и общественная политика в президентских системах. *Ойкумена: Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций*. 2003. Вып. 1. С. 76–112.
- 47.Duverger M. A New Political System Model : Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. No. 2. P. 165–187.
- 48.Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. Oxford University Press, 1999. 320 p.
- 49.Lijphart A. Nomination: Trichotomy or Dichotomy. *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31. No. 1–2. P. 125–128.
- 50.Shugart M., Carey J. Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 316 p.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:

1. Бібліотека політолога. URL: <http://politics.ellib.org.ua/>
2. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000290>
3. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського : електронні фахові видання. URL: www.nbuv.gov.ua
4. Національна парламентська бібліотека України URL: <http://www.nplu.org/>
5. Національний Інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/>
6. Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine). URL: <http://ratinggroup.ua/about.html>
7. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>
8. Українські підручники онлайн : Політологія. URL: <http://pidruchniki.ws/politologiya/>
9. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/>
10. Центр соціологічних і політичних досліджень та технологій "СОЦІОПОЛІС". URL: <http://sociopolis.com.ua/Sociopolis/About/>

А. Ю. Ключкович
Робоча програма навчальної дисципліни
«Системний аналіз і теорія політичних систем»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин: для денної форми навчання: 9	1	1
аудиторних – 3	Лекції:	
самостійної роботи здобувача – 6	15	6
	Практичні (семінарські):	
	15	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	80

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Системний аналіз і теорія політичних систем» є формування в здобувачів теоретичних знань і практичних навичок, достатніх для застосування системного та структурно-функціонального методологічних підходів у науковому аналізі сучасних політичних процесів і відносин, політичних інститутів і організацій, комунікації і взаємодії акторів політики.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

2) загальних компетентностей:

- **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК-2.** Здатність фахово спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово у процесі наукової комунікації та досліджень.
- **ЗК-3.** Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК-5.** Здатність бути критичним і самокритичним.
- **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- **ЗК-8.** Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- **ЗК-9.** Здатність працювати в міжнародному контексті.
- **ЗК-11.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

2) професійних компетентностей:

- **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
- **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
- **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
- **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.
- **ФК-7.** Здатність фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.

Крім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачу вищої освіти у подальшому орієнтуватися в проблематиці теорії політичних систем, користуватись термінологією системного аналізу, зіставляти політичні процеси в суспільствах з різним типами режиму, готувати виступи, наукові статті на вказану проблематику.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Системний аналіз і теорія політичних систем**» є опанування таких навчальних дисциплін освітньої програми:

ОК.01	Іноземна мова для комунікації у науково-педагогічному середовищі
ОК.03	Презентація наукових результатів та управління науковими проектами
ВК.01.02	Євроінтеграційні процеси в країнах Центральної Європи
ВК.02.02	Розвиток партійних систем країн Європейського Союзу

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «**Політологія**», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Опанувати універсальними навичками дослідника, зокрема застосування сучасних інформаційних технологій, розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації (академічні наукові публікації, семінари, конференції), в засобах масової інформації та в публічній сфері у національному та міжнародному контексті.	ПРН-1.
Використовувати державну та іноземну мову як усно, так і письмово на рівні, достатньому для ефективно професійної комунікації, розуміння іншомовних наукових текстів та підготовки фахових публікацій в Україні і провідних наукових	ПРН-2.

виданнях світу.	
Комплексне розуміти природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.	ПРН-4.
Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.	ПРН-5.
Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	ПРН-6.
Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.	ПРН-7.
Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.	ПРН-8.

Фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.	ПРН-10.
---	----------------

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- аналітичне есе;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе, підготовка презентації з проблеми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль)

Поточне оцінювання та самостійна робота							Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	50	100
4	4	4+10	4	4	6	4+10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	7	30
Есе	1	10
Презентація (аналітичне завдання)	1	10
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних моделей політичних систем. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 20 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до «*Положення про порядок та методичку проведення семестрових (курсових) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті*» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;

- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
 - виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
 - ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
 - допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
 - допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
 - не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Етапи становлення і розвитку системного аналізу.

Системність в суспільстві. Характеристика етапів еволюції системного аналізу. Системні уявлення про світ в період Античності, Середньовіччя та Нового часу. Виникнення загальної теорії систем (Л. фон Берталанфі, О. Богданов, Н. Вінер та ін.). Структурний функціоналізм (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс). Синергетичний підхід до вивчення систем. Розвиток теорії політичних систем (Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч та ін.). Системний аналіз в сучасній зарубіжній та українській політичній науці.

Тема 2. Основи системного аналізу політики.

Політичне життя як об'єкт системного аналізу. Основні категорії системного аналізу (система, підсистема, структура, функції, середовище, процес, розвиток, межі системи та ін.). Принципи системного аналізу. Етапи системного аналізу. Моделювання в системному аналізі. Підходи до визначення поняття «політична система суспільства». Загальні властивості політичної системи. Багаторівневість політичних систем. Методологічне значення системного аналізу та теорії політичних систем.

Тема 3. Теорія політичної системи Д. Істона.

Вихідні положення моделі політичної системи Д. Істона. Зовнішнє середовище політичної системи: інтрасоцієтальне та екстрасоцієтальне. Основні функції системи. Межі політичної системи. Вхідні-вихідні імпульси, конверсія, петля зворотного зв'язку. Механізм функціонування політичної системи. Обмеження і критика моделі політичної системи Д. Істона. Методологічне значення моделі політичної системи Д. Істона.

Тема 4. Структурно-функціональна модель політичної системи Г.Алмонда.

Вихідні положення моделі політичної системи Г. Алмонда. Аналітичні блоки політичної системи: рівень процесу – рівень системи – рівень управління. Функції політичної соціалізації, рекрутування і комунікації політичної системи. Функції виходу. Механізм функціонування політичної системи. Обмеження і критика моделі Г. Алмонда. Методологічне значення моделі політичної системи Г. Алмонда.

Тема 5. Інформаційно-кібернетична модель політичної системи К.Дойча.

Вихідні положення моделі політичної системи К. Дойча. Блоки інформаційно-комунікативних потоків у політичній системі: рецептори, ефектори, блок обробки даних, блок пам'яті і цінностей, центр прийняття

рішень. Основні типи комунікацій у політичній системі: особисті неформальні комунікації, комунікації через організації, комунікації через ЗМІ, друковані, електронні засоби. Механізм функціонування політичної системи. Обмеження і критика моделі К. Дойча. Методологічне значення моделі політичної системи К. Дойча.

Тема 6. Структура, функції і типологія політичних систем.

Основні підходи до структурування політичної системи. Ієрархічність політичної системи і прийняття рішень. Інституціональна, комунікативна, нормативна, культурно-ідеологічна та функціональна підсистеми. Рівні політичної системи: мега-, мезо-, мікрорівень. Функції політичної системи: політичне управління, мобілізація і розподіл ресурсів, узгодження інтересів, політична соціалізація та ін. Критерії та фактори ефективності політичних систем. Проблеми стабільності та ефективності політичної системи України.

Багатоманіття критеріїв класифікації політичних систем: за типом політичного режиму; за культурологічним підходом; за типом панування; за характером взаємодії із зовнішнім середовищем та ін. Класифікація політичних систем за типом політичної культури (Г. Алмонд): англо-американська, континентально-європейська, доіндустріальна і тоталітарна. Типологія Р. Даля. Типологія демократичних систем А. Лепхарта. Типологія Г. Алмонда і Б. Пауела (примітивні, традиційні, модерні). Типологія Ж. Блонделя. Порівняльний аналіз політичних систем.

Тема 7. Динаміка політичних систем.

Політичний процес як динамічна характеристика політичної системи. Внутрішні й зовнішні імпульси та механізми політичного процесу. Політичні конфлікти й кризи як джерело політичної динаміки. Макро- і мікрорівень протікання політичних процесів. Політичні зміни як базові характеристики політичного процесу. Джерела і різновиди політичних змін. Послідовність подій (стадії). Модель функціональних стадій за Г. Алмондом і Дж. Пауелом.

Розвиток, трансформація, модернізація, реформування політичних систем. Політичні системи перехідного типу. Динаміка політичних систем крізь призму транзитології. Розвиток системи міжнародних відносин.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Етапи становлення і розвитку системного аналізу	13	2	2			9
Тема 2. Основи системного аналізу політики	13	2	2			9
Тема 3. Теорія політичної системи Д.Істона	12	2	2			8
Тема 4. Структурно-функціональна модель політичної системи Г. Алмонда	12	2	2			8
Тема 5. Інформаційно-кібернетична модель політичної системи К. Дойча	12	2	2			8
Тема 6. Структура, функції і типологія політичних систем	13	2	2			9
Тема 7. Динаміка політичних систем	15	3	3			9
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	90	15	15			60
Разом за семестр	90	15	15			60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Етапи становлення і розвитку системного аналізу	13	2				11
Тема 2. Основи системного аналізу політики	13	2				11

Тема 3. Теорія політичної системи Д.Істона	13		2			11
Тема 4. Структурно-функціональна модель політичної системи Г. Алмонда	13		2			11
Тема 5. Інформаційно-кібернетична модель політичної системи К. Дойча	12					12
Тема 6. Структура, функції і типологія політичних систем	12					12
Тема 7. Динаміка політичних систем	14	2				12
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	90	6	4			80
Разом за семестр	90	6	4			80

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Етапи становлення і розвитку системного аналізу	2	
2	Основи системного аналізу політики	2	
3	Теорія політичної системи Д. Істона	2	2
4	Структурно-функціональна модель політичної системи Г. Алмонда	2	2
5	Інформаційно-кібернетична модель політичної системи К. Дойча	2	
6	Структура, функції і типологія політичних систем	2	
7	Динаміка політичних систем	3	
Разом		15	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Етапи становлення і розвитку системного аналізу	9	11
2	Основи системного аналізу політики	9	11
3	Теорія політичної системи Д. Істона	8	11
4	Структурно-функціональна модель політичної системи Г. Алмонда	8	11
5	Інформаційно-кібернетична модель політичної системи К. Дойча	8	12
6	Структура, функції і типологія політичних систем	9	12
7	Динаміка політичних систем	9	12
Разом		60	80

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні джерела:

16. Антанович Н. А. Теория политических систем: учеб. пособие. Минск: ТетраСистемс, 2008. 208 с.
17. Гелей С., Рутар С., Кендус С. Політико-правові системи світу. Л.: Вид-во Львівської комерційної академії, 2004. 224 с.
18. Дегтярєв А. А. Основы политической теории: Учеб. пособие. М.: Высшая школа, 1998. 239 с.
19. Журавський В. С. Методологічні проблеми дослідження політичної системи. К.: Парлам. вид-во, 2000.
20. Истон Д. Категории системного анализа политики. *Антология мировой политической мысли*: В 5 т. Т. II. М.: Мысль, 1997. С. 630-642.
21. Ключкович А. Загальна теорія політики. Програма навчального курсу для студентів спеціальності «Політологія» (за вимогами кредитно-модульної системи): Методичний посібник. Ужгород, 2008. 52 с.
22. Неліпа Д. В. Системний аналіз в політології. Підручник. К.: Центр учбової літератури., 2013. 304 с.
23. Парсонс Т. Система современных обществ. М.: АСПЕКТ ПРЕСС, 1997. 270 с.
24. Політична система сучасного суспільства : навчальний посібник / [В. В. Мадіссон, Т. І. Кадлубович, Д. С. Черняк, Н. В. Пархоменко] К. : КНУТД, 2015. 229 с.
25. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / За ред. Ф. М. Рудича: Навч. посібник. К.: Парламентське вид-во, 2002.
26. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір. Львів: Тріада плюс, 2004. 392 с.
27. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учебн. пособ. К.: МАУП, 2003. 368 с.
28. Троян С. С. Порівняльні політичні системи сучасності: Навчальний посібник. К., 2003.
29. Чорней Н. Б., Чорней Р. К. Теорія систем і системний аналіз. К.: МАУП, 2005. 256 с.
30. Эндрейн Ч. Ф. Сравнительный анализ политических систем. Эффективность осуществления политического курса и социальные преобразования / Пер. с англ. М.: Издательский дом «ИНФРА-М», Издательство «Весь Мир», 2000. 320 с.

Допоміжні джерела:

1. Алмонд Г., Пауелл Дж., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие. М.: Аспект-Пресс, 2002. 537 с.
2. Американская социологическая мысль: Тексты / Под ред. В. И. Добренькова. М.: Изд-во МГУ, 1994. 496 с.

3. Бевз Т. Політична система суспільства: теоретичні й практичні аспекти на прикладі України. *Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень*. 2002. Вип. 18. С. 5-18.
4. Гладуняк І. Історико-політологічні аспекти дослідження і класифікації політичних систем. *Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. Вип. 8. С. 473-479.
5. Дармограй Н. Політична система та проблеми її реформування в Україні. *Актуальні проблеми внутрішньої політики*. 2004. №4. С. 147-158.
6. Ключкович А. Вплив політичних партій на функціонування парламентсько-урядової системи в сучасній Німеччині. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2007. Вип. 10. С. 439-449.
7. Ключкович А. Політична соціологія. Програма навчального курсу для студентів спеціальності «Політологія» (за вимогами кредитно-модульної системи): Методичний посібник. Ужгород, 2008. 64 с.
8. Ключкович А. Система органів державної влади в Україні. Навчально-методична розробка для студентів спеціальності «Політологія» (за вимогами кредитно-модульної системи). Ужгород, 2007. 40 с.
9. Ключкович А.Ю. Партійна система Німеччини: політологічний аналіз механізму взаємодії органів державної влади та політичних партій (1990 – 2005 рр.): Автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02. Львів, 2006. 21 с.
10. Ключкович А. Розвиток парламентської виборчої системи в Словаччині та проблеми її функціонування на сучасному етапі. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. К.: «Видавництво «Гілея», 2018. Вип. 131 (4). С. 466-470.
11. Корженко В. В. Політична система України: минуле, сучасне, майбутнє (порівняльний огляд). *Актуальні проблеми державного управління / Українська академія державного управління при Президенті України. Харк. філ.* 2002. № 2. Ч.1. С. 124-132.
12. Ледяев В.Г. Власть: концептуальний аналіз. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. 384 с.
13. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование. М.: Аспект Пресс, 1997. 287 с.
14. Луман Н. Власть: пер. с нем. / пер. А.Ю. Антоновского. М.: Праксис, 2001. 256 с.
15. Мангейм Дж. Б., Рич Р. К. Политология. Методы исследования: Пер. с англ. / Предисл. А.К. Соколова. М.: Издательство «Весь Мир», 1997. 544 с.
16. Неліпа Д. Специфіка системного аналізу як методу політології. *Політичний менеджмент*. 2011. № 3. С. 43-51.
17. Обушний М., Примуш М., Шведа Ю. Партологія: Навчальний посібник / За ред. М. І. Обушного. Київ: Арістей, 2006. 432 с.
18. Остапеч Ю., Гайданка Є., Ключкович А., Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: монографія. Ужгород: Данило, 2014. 256 с.

19. Політологія: Підручник / За заг. ред. М. Вегеша. К.: Знання, 2008. 384 с.
20. Пушкарева Г. В. Политическая система: синергетический подход. *Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки*. 2001. №6. С. 32-49.
21. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
22. Рубанов В. Системна сутність політичного аналізу. *Політичний менеджмент*. 2010. № 4. С. 42-52.
23. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу: навч. Посібник. Х.: Тимченко, 2005. 228 с.
24. Старіш О. Г. Системологія: підручник. Київ: Центр навч. літератури, 2005. 232 с.
25. Фісун О. Типології політичних систем: основні підходи. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5 (14). С. 39-50.
26. Хакен Г. Можем ли мы применять синергетику в науках о человеке? URL: <http://spkurdyumov.narod.ru/Haken7.htm>
27. Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем: Навч. посібник. Львів: Тріада плюс, 2004. 528 с.
28. Almond G. A. Comparative Political Systems. *The Journal of Politics*. 1956. Vol. 18. No. 3. P. 391-409.
29. Deutsch K. W. The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. London: The Free Press of Glencoe, 1963.
30. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. New York : John Wiley & Sons, Inc., 1965.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:

11. Бібліотека політолога. URL: <http://politics.ellib.org.ua/>
12. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000290>
13. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського : електронні фахові видання. URL: www.nbuv.gov.ua
14. Національна парламентська бібліотека України URL: <http://www.nplu.org/>
15. Національний Інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/>
16. Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine). URL: <http://ratinggroup.ua/about.html>
17. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>
18. Українські підручники онлайн : Політологія. URL: <http://pidruchniki.ws/politologiya/>
19. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/>
20. Центр соціологічних і політичних досліджень та технологій "СОЦІОПОЛІС". URL: <http://sociopolis.com.ua/Sociopolis/About/>

М. О. Лендьел
Робоча програма навчальної дисципліни
«Євроінтеграційні процеси у країнах Центральної Європи»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для очної форми навчання: 9 аудиторних – 3 самостійної роботи здобувача – 6	1	1
	Лекції:	
	15	4
	Практичні (семінарські):	
	15	4
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	82

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Євроінтеграційні процеси у країнах Центральної Європи» є вивчення спільних та особливих характеристик процесу та результатів інтеграції центральноєвропейських суспільств до європейського політичного та соціально-економічного простору.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1) загальних компетентностей:

- **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК-2.** Здатність фахово спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово у процесі наукової комунікації та досліджень.
- **ЗК-3.** Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК-5.** Здатність бути критичним і самокритичним.
- **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- **ЗК-8.** Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- **ЗК-9.** Здатність працювати в міжнародному контексті.
- **ЗК-11.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

2) фахових компетентностей:

- **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
- **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
- **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
- **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.
- **ФК-7.** Здатність фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.

Окрім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачам третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти з'ясувати сутність, змістовних співпадінь та відмінностей між класичними та сучасними теоріями, що пояснюють сутність європейської інтеграції, визначати основні передумови, етапи та процедур приєднання країн Центральної Європи до європейських співтовариств, систематизувати основні правові норми, які визначають і впливають на процес приєднання до ЄС нових держав-членів, оцінювати перспективи подальшого розвитку європейських співтовариств.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Євроінтеграційні процеси у країнах Центральної Європи», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Опанувати універсальними навичками дослідника, зокрема застосування сучасних інформаційних технологій, розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації (академічні наукові публікації, семінари, конференції), в засобах масової інформації та в публічній сфері у національному та міжнародному контексті.	ПРН-1.
Використовувати державну та іноземну мову як усно, так і письмово на рівні, достатньому для ефективно професійної комунікації, розуміння іншомовних наукових текстів та підготовки фахових публікацій в Україні і провідних наукових виданнях світу.	ПРН-2.
Комплексне розуміти природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.	ПРН-4.
Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.	ПРН-5.
Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	ПРН-6.
Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних	ПРН-7.

понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.	
Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.	ПРН-8.
Фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.	ПРН-10.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Євроінтеграційні процеси у країнах Центральної Європи»:

№	Очікувані результати навчання з дисципліни
1.	з'ясувати сутність, змістовних співпадінь та відмінностей між класичними та сучасними теоріями, що пояснюють сутність європейської інтеграції
2.	застосовувати методологію дослідження для аналізу регіональних суспільно-політичних процесів, а також застосовувати отримані знання при вирішенні практичних завдань на семінарських заняттях і у подальшій професійній діяльності.
3.	аналізувати вплив інституційної кризи ЄС початку XXI століття на процес розширення європейської спільноти
4.	порівнювати позиції різних держав-членів ЄС щодо оцінки позитивних і негативних факторів розширення спільноти у регіоні Центральної та Східної Європи, факторів, які її визначають
5.	систематизувати основні правові норми, які визначають і впливають на процес приєднання до ЄС нових держав-членів
6.	оцінювати перспективи подальшого розвитку європейських співтовариств.

4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- екзамен;
- контрольна робота у письмовій формі;
- аналітичне есе;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе,

Форма модульного контролю: контрольна робота у письмовій формі.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний екзамен.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання	Години
Тема 1	8
Тема 2	8
Тема 3	8
Тема 4	8
Тема 5	8
Тема 6	10
Самостійна робота	50
Разом	100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	5	30
Есе	1	20
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій єврорегіональних процесів у різних країнах Центральної Європи, регіоні загалом. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному

матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до *«Положення про порядок та методу проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни

ТЕМА 1. Теорії європейської інтеграції

Поняття «федерації» як форма децентралізованого державного устрою, за якої ознаки державного утворення притаманні як державі в цілому, так і її складовим частинам (штати, провінції, кантони, землі, республіки і т. д.), що вважаються суб'єктами федерації, а вищі органи як держави в цілому, так і суб'єктів федерації мають широку сферу власної виключної компетенції.

Федералізм як принцип політичного і національно-територіального устрою держави, її політико-правова ідеологія. Підвиди федералізму.

Формування інтегративного та політичного федералізму у 1920-1930-х роках. Інтегративний федералізм про державу як основну причину гальмування економічного прогресу суспільства: А. Дандрьо, Е. Муньї, А. Марк, Д. де Ружмон. Політичний федералізм про створення федерації, яка б забезпечила їхнє примирення та відродження після катастрофи, до якої призвів націоналізм. Р. Арон, Р. Куденхове-Калергі.

Федералістські ідеї про європейську інтеграцію. Федералістський рух. Створення європейського федералістського руху. А. Спінеллі, Е. Россі. Маніфест з Ветонене. Формування ідеї Бенілюксу, «Сполучених Штатів Європи». Створення Ради Європи. Новий федералізм про реформування ЄС кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Зміст функціоналістського підходу до інтеграції Європи. Д. Мітрані про функції міжнародного співтовариства, мирного раціонального прогресу у міжнародних відносинах. Первинність економічної складової в інтеграції. Основні нововведення неофункціоналізму. Е. Гаас. Концепції «переливання» та екстерналізму як розвиток неофункціоналізму.

Концепції Європи «різних швидкостей» та «a la carte». Європа «концентричних кіл» (Ж. Делор, Е. Балладюр). Міжурядовий підхід у поясненні інтеграційних процесів.

ТЕМА 2. Передумови та опис процедури розширення Європейського Союзу на Схід

Передумови розширення Європейського Союзу на Схід. Передумови «східного розширення». Поглиблення інтеграційних процесів у «старій» Європі. Розпад соціалістичного табору і демократизація регіону Центральної і Східної Європи (ЦСЕ). Проблема забезпечення безпеки і стабільності в ЦСЕ. Роль Вишеградської групи і Центральноєвропейської ініціативи (ЦЕІ). Зміст «Агенди – 2000».

Причини розширення у регіоні Середземномор'я (Мальта, Кіпр). Турецьке питання.

Труднощі приєднання до ЄС країн Центрально-Східної Європи. Спад економічного зростання у результаті ринкової трансформації економіки і

структурна відсталість економіки. Недосконалість системи публічного управління. Одночасність “поглиблення” і “розширення” інтеграції.

Процедура вступу до ЄС. Формування політики ЄС щодо країн ЦСЄ на початку 90-х років ХХ століття. Угоди про асоціацію. Процедура вступу: консультативний етап; оцінюючий етап; переговорний етап; ратифікаційний етап; імплементаційний етап. Зміст угод про торгівлю і співробітництво (початок 90-х років ХХ століття). Мета програми PHARE. Сутність Угод про асоціацію.

Формування Копенгагенських критеріїв членства в ЄС. Причини формування критеріїв членства в ЄС. Політичні критерії. Економічні критерії. “Членські” критерії. Методологія оцінки досягнення політичних критеріїв членства.

Реалізація основних етапів процедури вступу до Євросоюзу країнами Центральної і Східної Європи. Формування нової стратегії розширення під час самітів ЄС у Гельсінкі та Ніцці. Аналіз послідовності подачі офіційних заявок на вступ в ЄС країнами ЦСЄ. Підготовка “Білих книг”. Прийняття Програми про вступне партнерство. Рішення Гельсінкського саміту про різну «швидкість» інтеграції окремих країн ЦСЄ. Проведення переговорних конференцій. Підготовка, підписання і ратифікація угод про вступ. Проблеми інтеграції Болгарії та Румунії.

ТЕМА 3. Інституційна криза середини 2000-х років та дискусія з приводу майбутнього ЄС

Причини та процес обговорення проекту Конституції Європейського Союзу. Рішення Лакенського саміту про створення Європейського Конвенту (2001 р.). План політичної реформи Конвенту під головуванням В. Жискара Д’естена. Обговорення проекту Конституції під час Салонікського саміту 2003 року: дискусія з приводу збереження національного суверенітету.

Основні положення проекту Конституції Європи. Міжурядова конференція в Римі 15 жовтня 2003 року. Опонування проекту з боку Польщі та Іспанії, подальше врахування їх позицій у проекті. Підписання Конституційного Договору у Римі (29 червня 2003 року). Негативний результат референдумів у Франції та Нідерландах і призупинення конституційного процесу.

Прийняття Лісабонського договору (13 грудня 2007 року) як механізм врегулювання інституційної кризи в ЄС. Набуття чинності договором 1 грудня 2009 року. Основні нововведення: запровадження посади Президента ЄС та Вищого представника із закордонної політики і спільної безпеки; голосування кваліфікованою більшістю; посилення ролі національних парламентів; набуття чинності Хартією основних прав та інші.

Вплив інституційних реформ на процес розширення ЄС: підвищення рівня «жорсткості» критеріїв вступу для країн-претендентів; запровадження Статті 7 у Договір про заснування ЄС; підвищення ролі Ради ЄС у веденні переговорів із третіми країнами.

ТЕМА 4. Позиції держав-членів ЄС щодо будівництва відносин з країнами Східної Європи

Зниження рівня суспільного консенсусу щодо подальшого розширення у багатьох країнах ЄС всередині 2010-х рр. Інші перешкоди щодо розширення ЄС на Схід: міграція та перенесення виробництва; зростання міграції перенесення виробництва; зростання державних витрат; ймовірне зниження стратегічної дієздатності; уповільнення процесу прийняття рішень. Потреба пошуку компромісу між «поглинальною» та «інтеграційною» спроможністю.

Посилення середземноморського виміру Європейської політики сусідства (Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Словенія, Кіпр, Мальта). Ймовірна негативна позиція Франції щодо розширення ЄС на Схід, фактор зв'язків з Росією.

Реалістична позиція Німеччини. Роль Німеччини щодо ініціювання Східного Партнерства як інструменту економічного співробітництва з регіоном. Фактор зв'язків з Росією.

Прихильність до ідеї розширення європейського простору Великої Британії на противагу створенню потужних наднаціональних структур у Брюсселі і зміцненню впливу континентальних Франції і Німеччини. Інтерес щодо нарощування британської економічної присутності у Східній Європі.

Позиція центральноєвропейських країн щодо приєднання держав Східної Європи до ЄС: фактор економічних, без пекових інтересів, міжлюдських контактів. Сценарій «патронажу» над Східною Європою. Використання форумів Вишеградської групи для просування інтересів сусідніх держав. Лідерство Польщі на східноєвропейському напрямку. Інтереси Словаччини та Угорщини.

ТЕМА 5. Аналіз переговорного процесу та правової основи взаємодії країн Східної Європи та ЄС

Передумови та сутність політики сусідства ЄС. Причини формування нової політики ЄС щодо межуючи країн. Послання “Ширша Європа” Європейської Комісії (11 березня 2003 року): сутність та складові політики сусідства (стратегія; інструмент сусідства; основні напрямки співробітництва з країнами-сусідами). Послання Європейської Комісії “Прокладаючи дорогу інструменту добросусідства” (1 липня 2003 року): механізми та напрями розвитку транскордонного співробітництва між територіями ЄС та межуючих країн. Призначення двосторонніх Планів дій.

Диференціація держав в рамках політики сусідства. Створення Середземноморського Союзу та Східного Партнерства. Цілі країн Східної Європи в рамках участі у програмі «Східне Партнерство». Стратегія ЄС щодо Російської Федерації.

Сучасний стан відносин ЄС-Україна у контексті політики сусідства та Східного партнерства. Проблема різного розуміння терміну “інтеграція” європейськими та українськими урядовцями. Еволюція сприйняття в Україні політики сусідства ЄС. Політичні заяви ЄС з приводу подій осені 2004 року. Передумови підписання та зміст Плану дій «Україна – ЄС» (21 лютого 2005

року). Реалізація Плану дій (2005-2009 рр.). Надання Україні статусу країни з ринковою економікою. Участь України у спільній європейській політиці безпеки та оборони. Розвиток торгово-економічного, транскордонного, гуманітарного співробітництва. Реформування програми ТАСІС.

Порядок денний Асоціації Україна – ЄС (з 24 листопада 2009 року). Ініціатива Східного партнерства та Україна. Хід переговорів про підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Технічні та політичні аспекти процесу парафування та підписання угоди (2012 рік).

ТЕМА 6. Наслідки розширення ЄС у XXI ст. і подальші перспективи інтеграції

Плани ЄС щодо інтеграції країн Південно-Західних Балкан. Підписання угоди про вступ з Хорватією.

Східна Європа у зовнішньополітичних планах європейських країн. Відсутність консенсусу щодо довгострокових перспектив відносин з цим регіоном.

Залежність процесу розширення ЄС від внутрішніх інституційних перетворень. Наслідки економічної та фінансової кризи 2008 р. для перспектив розширення європейського єдиного простору. Вплив процесу формування спільної зовнішньої та безпекової політики на майбутні географічні межі об'єднаної Європи. Роль політичних та психологічних чинників: зростання популярності націоналістичних та популістських партій та рухів; євро скептицизм.

5.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Теорії європейської інтеграції		2	2			7
Тема 2. Передумови та опис процедури розширення Європейського Союзу на Схід		4	2			8
Тема 3 Інституційна криза середини 2000-х років та дискусія з приводу майбутнього ЄС		4	4			10
Тема 4. Позичі держав-членів ЄС щодо будівництва відносин з країнами Східної Європи		3	2		20	

Тема 5. Аналіз переговорного процесу та правової основи взаємодії країн Східної Європи та ЄС		2	3			7
Тема 6. Наслідки розширення ЄС у XXI ст. і подальші перспективи інтеграції						8
Модульна контрольна робота	2		2			
Разом за модуль	90	15	15			60
Разом за семестр	90	15	15			60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Теорії європейської інтеграції		2				4
Тема 2. Передумови та опис процедури розширення Європейського Союзу на Схід		2				6
Тема 3 Інституційна криза середини 2000-х років та дискусія з приводу майбутнього ЄС			2			6
Тема 4. Позиції держав-членів ЄС щодо будівництва відносин з країнами Східної Європи						30
Тема 5. Аналіз переговорного процесу та правової основи взаємодії країн Східної Європи та ЄС						30
Тема 6. Наслідки розширення ЄС у XXI ст. і подальші перспективи інтеграції			2			6
Разом за модуль	90	4	4			82
Разом за семестр	90	4	4			82

5.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Теорії європейської інтеграції	2	
2	Передумови та опис процедури розширення Європейського Союзу на Схід	2	

3	Інституційна криза середини 2000-х років та дискусія з приводу майбутнього ЄС	4	2
4	Позиції держав-членів ЄС щодо будівництва відносин з країнами Східної Європи	2	
5	Аналіз переговорного процесу та правової основи взаємодії країн Східної Європи та ЄС	3	
6	Наслідки розширення ЄС у XXI ст. і подальші перспективи інтеграції	2	2
Разом		15	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Теорії європейської інтеграції	7	4
2	Передумови та опис процедури розширення Європейського Союзу на Схід	8	6
3	Інституційна криза середини 2000-х років та дискусія з приводу майбутнього ЄС	10	6
4	Позиції держав-членів ЄС щодо будівництва відносин з країнами Східної Європи	20	30
5	Аналіз переговорного процесу та правової основи взаємодії країн Східної Європи та ЄС	7	30
6	Наслідки розширення ЄС у XXI ст. і подальші перспективи інтеграції	8	6
Разом		60	82

5.5. Індивідуальне завдання

Індивідуальна завдання здобувача з навчальної дисципліни «Євроінтеграційні процеси у країнах Центральної Європи» передбачає підготовку здобувачами презентацій на одну із запропонованих тем

Теми для презентацій:

1. Специфіка євроінтеграційних процесів у Польській Республіці до і після 2004 року.
2. Специфіка євроінтеграційних процесів у Чеській Республіці до і після 2004 року.
3. Специфіка євроінтеграційних процесів у Словацькій Республіці до і після 2004 р.
4. Специфіка євроінтеграційних процесів в Угорщині до і після 2004 р.
5. Специфіка євроінтеграційних процесів у Литовській Республіці до і після 2004 р.
6. Специфіка євроінтеграційних процесів у Латвійській Республіці до і після 2004 р.

7. Специфіка євроінтеграційних процесів у Польській Республіці до і після 2004р.
8. Специфіка євроінтеграційних процесів в Естонській Республіці до і після 2004 р.
9. Специфіка євроінтеграційних процесів в Словенії до і після 2007 р.
10. Специфіка євроінтеграційних процесів в Румунії до і після 2007 р.
11. Специфіка євроінтеграційних процесів в Болгарії до і після 2007 р.
12. Специфіка євроінтеграційних процесів в Хорватії до і після 2013 р.

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Методичне забезпечення:

1. Артёмов І.В.. Єврорегіональне співробітництво України: проблеми і перспективи / І.В. Артёмов, Н.О. Діус. Ужгород: ПП «Шарк», 2014. 368 с.
2. Європейський Союз: Словник-довідник / За ред. М. Марченка. К.: К.І.С., 2005. 142 с. (Інтернет-адреса: <http://www.libr.dp.ua/misc/el/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%84%D0%A1.pdf>).
3. Лендъел М.О. Розширення та політика сусідства Європейського Союзу: навч.-метод. посіб. та матеріали до курсу / М.О.Лендъел. Ужгород: Видавництво «Мистецька Лінія», 2008. 284 с.
4. Мудрий Я. Словник-довідник термінів з європейської інтеграції /За заг.ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, Л. Прокопенка, О. Рудіка, В. Стрельцова. К.: «Міленіум», 2009. 588 с.

Базові джерела:

1. Айзінг Р. Європеїзація та інтеграція. Концепти дослідження ЄС // Європейська інтеграція / Р. Айзінг; уклад.: М.Яхтенфукс, Б.Колер-Кох; пер. з нім. М.Яковлева. Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. С.255-274.
2. Арах М. Европейский Союз: видение политического объединения : пер. с слов. / М. Арах. М. : Экономика, 1998. 466 с.
3. Гоці С. Урядування в об'єднаній Європі / С. Гоці ; пер. з італ. К.Тищенко. К.: К.І.С., 2003. 285 с.
4. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Д. Дайнен; Пер. з англ. К. : К.І.С., 2006. 693 с.
5. Європейський Союз: інституційно-правові основи та функціонування : навч.-метод. посіб. / І. А. Грицяк, О. Ю. Оржель, М. Є. Чулаєвська та ін. ; за заг. ред. І. А. Грицяка. К. : НАДУ, 2009. 186 с.
6. Європейська інтеграція / Уклад.: М. Яхтенфукс; Б. Колер-Кох. К.: Вид. дім «Києво-Могилян. Акад.», 2007. 394 с.
7. Європейський Союз: інституційно-правові основи та функціонування : навч.-метод. посіб. / І. А. Грицяк, О. Ю. Оржель, М. Є. Чулаєвська та ін. ; за заг. ред. І. А. Грицяка. К. : НАДУ, 2009. 188 с.

8. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції / І.Ю.Матющенко, С.В. Беренда, В.В. Резніков. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 496 с.
9. Кіш Є.Б. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: монографія; Нац. акад. наук України, Ін-т світової економіки і міжнародних відносин / Є.Б. Кіш. Ужгород : Ліра, 2008. 440 с.
10. Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навчальний посібник / В. Копійка, Т. Шнкаренко / за ред. Л.В.Губерського. Рек. МОН 2-ге вид., випр. і доп. К. : Знання, 2012. 759 с.
11. Регіональна політика Європейського Союзу: підручник / ред. В. Чужикова. К.:КНЕУ, 2016. 486 с.
12. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з Центральноєвропейськими сусідами. Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень "Єврорегіон Україна". К., 2004. 369 с.
13. Як працює Європейський Союз: Довідник інституцій ЄС. К: ТОВ "Легко інк", 2004. 52 с.

Допоміжні джерела:

1. Борко Ю.А. От европейской идеи – к единой Европе / Ю.А. Борко. М.: Изд. Дом "Деловая литература", 2003. 464 с.
2. Грицяк І. Європейське управління: теоретико-методологічні засади: монографія / І. Грицяк. К.: "К.І.С.", 2006. 398 с.
3. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Д. Дайнен; Пер. з англ. К. : К.І.С., 2006. 693 с.
4. Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии /Б. Коппитерс, М. Эммерсон, М.Хейссен и др.; пер. с англ. М.: Изд-во «Весь Мир», 2005. 312 с.
5. Крушинський В.Ю. Європейський Союз: історія і сучасність: конспект лекцій / Ю. Крушинський. Київ: Інститут міжнародних відносин, 2000. 178 с/
6. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами /Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2002. 200 с.
7. Політика європейської інтеграції : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Г. Воронкова та ін. ; Ред. В. Г. Воронкова ; МОН України. К. : Професіонал, 2007. 512 с.
8. Посельський В. Європейський Союз Інституційні основи європейської інтеграції / В. Посельський. Київ: "Смолоскип", 2002. 168 с.
9. Світова та європейська інтеграція: Навчальний посібник / За заг. ред. Я.Й. Малика. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 540 с.
- 10.Словник-довідник Європейського Союзу /Ред. Ю. Марченко. К.: К.І.С., 2001. 152 с.
- 11.Тодоров І. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти : Монографія / І. Тодоров. Донецьк : ДонНУ, 2006. 268 с.
- 12.Як працює Європейський Союз: Довідник інституцій ЄС. К.: ТОВ "Легко інк", 2004.52 с.

13. Avery G. The Enlargement of the European Union / G. Avery, F. Cameron. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1998.
14. Baun M.J. A Wider Europe: the Process and Politics of European Union Enlargement / M.J. Baun. Boston: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2000.
15. European Union Enlargement. A Historic Opportunity. Brussels: European Commission, 1999.
16. Holland M. European Community Integration / M. Holland. London: Pinter, 1993.
17. Mayhew A. Recreation Europe. The European Union's Policy towards Central and Eastern Europe / A. Mayhew. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
18. Pinder J. The Building of the European Union / J. Pinder. Oxford: Oxford University Press, 1998.
19. Preston C. Enlargement and Integration in the European Union. London & New York: Rutledge, 1997.
20. The Expanding European Union; J. Redmond, G. Rosenthal (eds.). London: Harvester, 1994.
21. Roadway into the Future – Roadway to Europe. – Kyiv, Center for European and International Studies, 2003. –
22. 2004 European Union Accession: Implications for Ukraine's Relations with its Central European Neighbours / East-West Institute and Institute for Regional and Euro-Integration Studies "EuroRegio Ukraine". Kyiv: "K.I.S", 2004. 332 p.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:

1. Довідник з європейської інтеграції <http://eu-directory.ea-ua.info/>
2. Представництво Європейського Союзу в Україні: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm.
3. Європейський Союз. Консолідовані Договори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// eeas.europa.eu/.../06_consult_uk.pdf](http://eeas.europa.eu/.../06_consult_uk.pdf)
4. Представництво України при Європейському Союзі: <http://www.ukraine-eu.be/>
5. Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
6. General Report on the Activities of the European Union: <http://europa.eu/generalreport/7ю>
7. Official journal of the European Communities: <http://eurlex.europa.eu/JOIndex.do>

М. О. Лендъел
Робоча програма навчальної дисципліни
«Міграційні процеси у міжнародних відносинах
та політиці європейських країн»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для очної форми навчання: 9 аудиторних – 3 самостійної роботи здобувача – 6	1	1
	Лекції:	
	15	4
	Практичні (семінарські):	
	15	4
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усний іспит	Самостійна робота:	
	60	82

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Міграційні процеси у міжнародних відносинах та політиці європейських країн**» є вивчення джерел, еволюції, характеру, факторів, спільних та особливих характеристик процесу та результатів міграції на європейському континенті та у міжнародних відносинах загалом.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів

вищої освіти таких компетентностей:

1) загальних компетентностей:

- ☞ **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ☞ **ЗК-2.** Здатність фахово спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово у процесі наукової комунікації та досліджень.
- ☞ **ЗК-3.** Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- ☞ **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ☞ **ЗК-5.** Здатність бути критичним і самокритичним.
- ☞ **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ☞ **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- ☞ **ЗК-8.** Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- ☞ **ЗК-9.** Здатність працювати в міжнародному контексті.
- ☞ **ЗК-11.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

2) фахових компетентностей:

- ☞ **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
- ☞ **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
- ☞ **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- ☞ **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
- ☞ **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.

☞ **ФК-7.** Здатність фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.

Окрім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачам третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти з'ясувати природу глобальних міграційних процесів, а також тих, які відбуваються на європейському континенті, факторів, які зумовлюють їх характер та інтенсивність, специфіки міграційної політики різних європейських держав.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «**Міграційні процеси у міжнародних відносинах та політиці європейських країн**», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Опанувати універсальними навичками дослідника, зокрема застосування сучасних інформаційних технологій, розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації (академічні наукові публікації, семінари, конференції), в засобах масової інформації та в публічній сфері у національному та міжнародному контексті.	ПРН-1.
Використовувати державну та іноземну мову як усно, так і письмово на рівні, достатньому для ефективної професійної комунікації, розуміння іншомовних наукових текстів та підготовки фахових публікацій в Україні і провідних наукових виданнях світу.	ПРН-2.
Комплексне розуміти природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.	ПРН-4.
Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.	ПРН-5.
Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	ПРН-6.
Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних	ПРН-7.

понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.	
Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.	ПРН-8.
Фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.	ПРН-10.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Міграційні процеси у міжнародних відносинах та політиці європейських країн**»:

№	Очікувані результати навчання з дисципліни
1.	виявлення сутності змістовних співпадінь та відмінностей між теоріями, що пояснюють сутність та природу міграційних процесів
2.	з'ясування факторів – економічних, демографічних, соціально-політичних, культурних, етнічних, – які обумовлюють міграційний ландшафт європейського континенту у XXI столітті
3.	вивчення еволюції міграційних процесів у міжнародних відносинах, зокрема у Європі після Другої світової війни
4.	з'ясування впливу процесу європейської інтеграції на міграційні процеси на континенті
5.	визначення спільних та особливих характеристик міграційної політики європейських держав, включно центральноєвропейських
6.	вивчення сутності міграційних процесів та політики в Україні

4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- екзамен;
- контрольна робота у письмовій формі;
- аналітичне есе;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе,

Форма модульного контролю: контрольна робота у письмовій формі.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний екзамен.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання	Години
Тема 1	8
Тема 2	8
Тема 3	8
Тема 4	8
Тема 5	8
Тема 6	10
Самостійна робота	50
Разом	100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	5	30
Есе	1	20
Модульна контрольна робота	1	50
Всього:	100	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій міграційних процесів у різних європейських країнах після Другої світової війни, європейському регіоні загалом. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до *«Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсних) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від

08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку « добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а

виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;

- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;

- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни

ТЕМА 1. Теоретико-понятійний апарат дослідження міжнародної міграції

Основні теоретичні підходи до дослідження міжнародної міграції: функціональний, історично-структурний, економічний, соціологічний. Основні міграційні фактори (за Е. Лі): 1) пов'язані з місцем походження; 2) пов'язані з місцем призначення; 3) перешкоджаючі фактори; 4) особисті фактори. Фактори, які впливають на інтенсивність міграційних процесів (за Е.Лі).

Дві основні групи теорій міграції: міграційні теорії рівноваги, просторово-тимчасові «транзитивні» теорії міграції. Перша група: моделі факторів «виштовхування» і «притягання», а також неокласична теорія міграції.

Друга група: просторово-тимчасова теорія міграції, просторова теорія міграції, теорія міграційного підйому.

Причини виникнення і етапи розвитку міжнародної міграції. Основні етапи розвитку міжнародної міграції: період меркантилізму, індустріальний період, період обмеженої міграції, період постіндустріальної міграції. Наслідки міжнародної міграції.

Різні підходи до класифікації видів та форм міжнародної міграції.

Тема 2. Соціально-економічна сутність міграції у міжнародному вимірі

Історичний розвиток та особливості формування міжнародної трудової міграції. 2. Особливості функціонування міжнародного ринку праці. 3. Теорії міжнародної трудової міграції.

Джерела даних по міжнародній міграції. 2. Визначення проблем дослідження міжнародної міграції та заходи щодо їх вирішення. 3. Проблеми, які виникають через міграційний рух населення.

Вплив міграції на розвиток міжнародної економіки. Сучасні підходи до класифікації міграції. Діяльність сучасних міграційних структур.

Характеристика міграційної ситуації у світі в контексті глобалізації. Взаємодія світових проблем та міжнародної міграції. Напрями вирішення світових проблем з метою протидії негативним наслідкам змін у міграційних процесах.

Етапи розвитку міжнародної інтелектуальної міграції. Особливості міжнародної інтелектуальної міграції. Характеристика потоків сучасної міжнародної інтелектуальної міграції.

ТЕМА 3. Міжнародні інституційні рамки регулювання міграційних процесів. Правове регулювання нелегальної міграції

Міграційна політика. Класифікація міграцій. Міграційна політика як частина соціальної політики держави. Ефективність міграційної політики. Формування та розвиток міграційної політики в економічно розвинених країнах в історичній ретроспективі. Моделі міграційної політики: плюралістична, класова, реалістична.

Міграційні процеси. Управління міграційними процесами як політична проблема. Поняття міграційного права, його предмет, методи та функції. Суб'єкти міграційного права. Джерела міграційного права. Міжнародні організації з міграцій. Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Міжнародна організація з міграції (МОМ), Міжнародна організація праці (МОП). Міжнародно-правові документи з питань міграції. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих мігрантів. Біженці та права людини. Конвенція ООН 1951р., протокол ООН 1961 р. про статус біженців. Правове регулювання міграційних процесів в Європейському Союзі.

Нелегальне переміщення мігрантів. Причини нелегальної міграції. Суб'єкти нелегальної міграції. Сутність поняття «механізм протидії нелегальній міграції». Нелегальна міграція як виклик міжнародній стабільності та безпеці. Нелегальні мігранти як складова міжнародної організованої

злочинності. Незаконне перебування мігрантів на території країн ЄС: практика протидії. Статус біженця, статус особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту. Поняття «біженець» у Конвенції (1951) та Протоколі (1967). Поняття «вимушені переселенці». Категорії осіб, які визначаються як такі, що потребують міжнародного захисту. Права, свободи та обов'язки біженців, осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Міжнародна міграція та Європа: права біженців, пошуки вирішення проблем.

ТЕМА 4. Сучасні тенденції міграційних процесів в країнах Європи та виклики для міграційної політики ЄС

Проблеми та перспективи міграційної політики ЄС. Європеїзація у сфері міграції: зовнішній вимір ЄС. Взаємодія України та ЄС з питань міграції. Потреба Європи у припливі молодого населення.

Демографічна криза у країнах Євросоюзу. Потреби європейського ринку в людських ресурсах як виклик для міграційної політики. Європейська міграційна криза: 2015 - Причини масової міграції. Внутрішні проблеми в країнах витоку мігрантів. Зовнішні проблеми. Проблеми ЄС. Маршрути переміщення мігрантів та їх контролювання. Ситуація за країнами: Австрія, Болгарія, Ватикан, Греція, Італія, Македонія, Німеччина, Румунія, Сербія, Словенія, Туреччина, Угорщина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Словаччина, Швеція. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. Міграція як чинник політичних трансформацій Європи. Еволюція міграційної політики ФРН у процесі становлення міграційної політики ЄС. Міграційна політика Республіки Польща: європеїзація й трансформація після набуття членства в ЄС. Нова концепція та Нові пріоритети міграційної політики Польщі 2018. Міграційна політика Грецької Республіки у контексті членства в ЄС. Декларація захисту прав біженців ООН 2016 року

ТЕМА 5. Міграційні процеси та політика в країнах Центральної Європи

Вплив розширення ЄС на міграційні процеси в країнах Центральної Європи. Трудова міграція як феномен падіння «залізної» завіси. Маятникова прикордонна міграція до сусідніх держав. Вплив міграції жителів країн Центральної Європи в ЄС на зламі ХХ-ХХІ століть як фактор формування перехідного періоду для запровадження вільного пересування по території ЄС.

Демографічна криза в Європі і вплив на рух громадян з та в країни Центральної Європи. Фактор інвестиційного клімату, рівня доходів як чинник міграційних процесів. Інтелектуальна та освітня міграція у країни «старої» Європи.

Міграція з східноєвропейських країн та країн Азії як компенсаційний результат зміни демографічного ландшафту у центральноєвропейських країнах. Трудова, освітня, інтелектуальна, етнічна міграція з пострадянських країн у сусідні держави колишнього соціалістичного табору.

Спільна та відмінне у міграційних політиках Польщі, Чеської, Словацької Республік, Угорщини. Вплив позиції європейських інститутів та еволюцію

національних міграційних політик. Причини центральноєвропейської реакції на міграційну політику ЄС після 2015 року.

Ставлення урядових структур центральноєвропейських держав до міграції з України: започаткування міграційних процесів на зламі 1980-1990-х років та їх подальша трансформація.

ТЕМА 6. Міграційна політика в Україні

Концепція державної міграційної політики. Міграційна політика в забезпеченні національної безпеки. Особливості регулювання еміграційних процесів в Україні. Структура міграційних потоків України. Проблема внутрішніх мігрантів в Україні.

Правове регулювання та порядок виїзду громадян за кордон та повернення в Україну. Умови та порядок імміграції в Україну. Правове регулювання, умови та порядок в'їзду, виїзду з України та транзитного проїзду іноземців та осіб без громадянства через територію України

Нова стратегія міграційної політики. Нові виклики та загрози. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. Питання у сфері міграції, що потребують правового регулювання. Європа без бар'єрів. Принципи та напрями реалізації Стратегії. Легальна міграція в Україну. Сфера запобігання нелегальній міграції. Сфера міжнародного захисту. Посилення Україною правил в'їзду до країни для росіян. Державна міграційна служба України (ДМС України).

5.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Форма навчання: очна				
	Усього	у тому числі			
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
1-й семестр					
Модуль 1					
Тема 1. Теоретико-понятійний апарат дослідження міжнародної міграції		2	2		7
Тема 2. Соціально-економічна сутність міграції у міжнародному вимірі		4	2		8
Тема 3 Міжнародні інституційні рамки регулювання міграційних процесів. Правове регулювання нелегальної міграції		4	4		10
Тема 4. Сучасні тенденції міграційних процесів в країнах Європи та виклики для міграційної політики ЄС		3	2	20	

Тема 5. Міграційні процеси та політика в країнах Центральної Європи		2	3			7
Тема 6. Міграційна політика в Україні						8
Модульна контрольна робота	2		2			
Разом за модуль	90	15	15			60
Разом за семестр	90	15	15			60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Теоретико-понятійний апарат дослідження міжнародної міграції		2				4
Тема 2. Соціально-економічна сутність міграції у міжнародному вимірі		2				6
Тема 3 Міжнародні інституційні рамки регулювання міграційних процесів. Правове регулювання нелегальної міграції			2			6
Тема 4. Сучасні тенденції міграційних процесів в країнах Європи та виклики для міграційної політики ЄС						30
Тема 5. Міграційні процеси та політика в країнах Центральної Європи						30
Тема 6. Міграційна політика в Україні			2			6
Разом за модуль	90	4	4			82
Разом за семестр	90	4	4			82

5.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Теоретико-понятійний апарат дослідження міжнародної міграції	2	
2	Соціально-економічна сутність міграції у міжнародному вимірі	2	

3	Міжнародні інституційні рамки регулювання міграційних процесів. Правове регулювання нелегальної міграції	4	2
4	Сучасні тенденції міграційних процесів в країнах Європи та виклики для міграційної політики ЄС	2	
5	Міграційні процеси та політика в країнах Центральної Європи	3	
6	Міграційна політика в Україні	2	2
Разом		15	4

5.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Теоретико-понятійний апарат дослідження міжнародної міграції	7	4
2	Соціально-економічна сутність міграції у міжнародному вимірі	8	6
3	Міжнародні інституційні рамки регулювання міграційних процесів. Правове регулювання нелегальної міграції	10	6
4	Сучасні тенденції міграційних процесів в країнах Європи та виклики для міграційної політики ЄС	20	30
5	Міграційні процеси та політика в країнах Центральної Європи	7	30
6	Міграційна політика в Україні	8	6
Разом		60	82

5.5. Індивідуальне завдання

Індивідуальна завдання здобувача з навчальної дисципліни «Міграційні процеси у міжнародних відносинах та політиці європейських країн» передбачає підготовку здобувачами презентацій на одну із запропонованих тем

Теми для презентацій:

1. Українська міграція до Польщі.
2. Українська міграція до Чеської Республіки
3. Міграція з України до Словацької Республіки
4. Особливості міграційних процесів на українсько-угорському прикордонні та в Угорщині.
5. Міграція з України в країни Європейського Союзу (інші)
6. Трудова міграція українців: позитивні результати та втрати.
7. Витоки європейської міграційної кризи 2020 років
8. Квоти та перерозподіл мігрантів як виклик європейської міграційної кризи

9. Депортація та утримання біженців.
10. Охорона зовнішніх кордонів від біженців
11. Політика «відкритих дверей» Євросоюзу – позиція Німеччини.

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базові джерела:

1. Кондратьєв Я. Ю., Римаренко Ю. І., Олефір В. І. Основи міграціознавства: Навч.- мст. посіб. - К.: Ін-т держави і права НАН України, 2000. 424 с.
2. Малиновська О.А. Міграція та міграційна політика. Навч. посіб., Київ, 2010. 305с.
3. Малиновська О. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС. — К.: Бланк-Прес, 2004. 171 с
4. Міграційне право України [Текст] : підручник / [С. М. Гусаров та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С. М. Гусарова ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків : ХНУВС, 2016. – 295 с.
5. Міграційне право України [Текст] : підручник / [С. М. Гусаров та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук В. В. Ковальської ; Міжнар. ун-т бізнесу і права. - Херсон : Грін Д. С. [вид.], 2016. – 475 с.
6. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика) / За ред. Ю. Римаренка. — К.: «Довіра», 1998. — 911 с
7. Пуригіна О. Г. Міжнародна міграція : навч. посіб. / О. Г. Пуригіна, С. Е. Сардак. – Д. : – Вид-во ДНУ, 2009. – 352 с.
8. Римаренко Ю.І. Міжнародне міграційне право. Підручник. Університетський курс. – К.: КНТ, 2007. – 640 с.
9. Трудова міграція та протидія торгівлі людьми: законодавчі та нормативні акти: інформаційно-аналітичний довідник. К.: Юристконсульт, 2006. 349 с.
10. Спеціалізовані установи системи ООН: навчальний посібник / В. С. Бруз, В. М. Грабежей, В. О. Єлфімов та ін.; за ред. В. С. Бруза. - - К.: Либідь, 1995. 116 с
11. Шлепаков А., Малиновська О., Пінчук О. Еміграція населення України: соціально- економічні аспекти і можливі наслідки. — К.: НІСД, 1997. - 5
12. European Immigrations: Trends, Structures and Policy Implications Marek Okólski (ed.), Amsterdam University Press/

Допоміжні джерела:

1. Кузьменко О.В. Адміністративно-правова протидія нелегальній міграції в Україні: навч. посібник: [для юрид. вузів] / Кузьменко О. В. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. — 253 с.
2. Близнюк В. Соціально-економічні складові трудової міграції / В. Близнюк. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2014/04/3.pdf>

3. Гайдуцький А. П. Міграційний капітал: теорія методологія, практика / А. П. Гайдуцький. – К.: ТОВ «Інфосистем», 2010, – 446 с.
4. Гримська М. І. Міграційна криза в ЄС 2014-16 рр. у контексті радикалізації електоральних преференцій (на прикладі крайніх правих політичних партій) / М. І. Гримська // Грані. – 2016. – № 6. – С. 26-32. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_6_6.
5. Гуменюк Ю. П. Теоретичні аспекти дослідження впливу міжнародної міграції робочої сили на розвиток економічної системи / Ю. П. Гуменюк, Г. П. Гоголь // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 657. – С. 484-497.
6. Дергач А. В. Досвід країн ЄС в управлінні міграційними потоками / А. В. Дергач // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. – 2013. – Вип. 3. – С. 247-252. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2013_3_33.
7. Левковський В. Ф. Стан та шляхи боротьби з нелегальною міграцією в Україні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2002. – №6.
8. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. із соц. політики / Е. Лібанова, О. Палій. – К: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 491 с.
9. Ломакин В. К. Мировая экономика: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 727 с.
10. Малиновська О. Біженці в світі та в Україні: моделі вирішення проблеми. – К.: Генеза, 2003. – 288 с.
11. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 236 с.
12. Малиновська О. А. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС. – К.: Бланк-Прес, 2004. – 171 с
13. Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції: 36. мат-ів між нар. наук. конф. / За заг. ред. О. С. Власюка. — К.: ПІД «Фоліант», 2008. — 264 с.
14. Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому контексті (у двох книгах). / [за редакцією Ю.С. Шемшученка]. — К.: Ін-т держави і права ім.В.М. Корецького НАН України, Київський ун-т права, Національна академія внутрішніх справ України, 2001. — 1012 с.
15. Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners Czechia, Hungary, Poland, Slovakia, Belarus, Georgia, Ukraine and Moldova on the eastern edges of the Schengen area. Budapest: HAS RCAES Geographical Institute, 2014, P. 41-71.
16. Grzymała-Kazłowska, Aleksandra. Migration and Socio-Demographic Processes in Central and Eastern Europe: Characteristics, Specificity and Internal Differences In: Central and Eastern European Migration Review, Vol. 2, No. 1, June 2013, P. 5-12.

17. Migration in Ukraine Facts and Figures, International Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine, Second Edition 2013, Accessed March 28th 2016, http://www.iom.org.ua/sites/default/files/eng_ff_f.pdf.
18. Current Migration Trends in V4 Counties: Focus on Migration from Ukraine, Ed. V. Benc, Presov, 2015, P. 33-44.
19. Strielkowski, Wadim, Glazar, Ondrej, Weyskrabova, Blanka. Migration and remittances in the CEECs: a case study of Ukrainian labour migrants in the Czech Republic, IES Working Paper: 19/2012, IES FSV, Charles University, Accessed April 3rd 2016, http://www.academia.edu/23248620/Migration_and_remittances_in_the_CEECs_A_case_study_of_Ukrainian_labour_migrants_in_the_Czech_Republic.Working

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:

1. Довідник з європейської інтеграції <http://eu-directory.ea-ua.info/>
2. Європейський Союз (ЄС) - Представництво Європейського Союзу в Україні: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm.
3. Європейський Союз. Консолідовані Договори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/.../06_consult_uk.pdf
4. Конвенція про працівників-мігрантів / Міжнародна організація праці; Конвенція, міжнародний документ від 01.07.1949 № 97.– Редакція від 24.06.1975. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_159
5. Міграційний рух населення. Державна служба статистики України: // [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Представництво України при Європейському Союзі: <http://www.ukraine-eu.be/>
7. Про громадянство України / Закон України від 18.01.2001, № 2235- III.– / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 13, ст.65.
8. Про імміграцію / Верховна Рада України; Закон від 07.06.2001 № 2491- III.– Редакція від 19.11.2012.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2491-14>.
9. Про Концепцію державної міграційної політики / Указ Президента України від 30.05.2011 № 622/2011.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/622/2011> 21.
10. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства / Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI.– Редакція від 01.04.2015.– [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
11. Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
12. General Report on the Activities of the European Union: <http://europa.eu/generalreport/7ю>
13. Official journal of the European Communities: <http://eurlex.europa.eu/JOIndex.do>

Ю. О. Остапець
Робоча програма навчальної дисципліни
«Теорія і практика посткомуністичних (кольорових) революцій»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин: для денної форми навчання: 9 аудиторних – 3 самостійної роботи здобувача – 6	1	1
	Лекції:	
	15	4
	Практичні (семінарські):	
	15	4
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	82

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Теорія і практика посткомуністичних (кольорових) революцій**» надати здобувачам теоретичні та практичні знання щодо особливостей, причин, рушійних сил кольорових революцій у країнах Центрально-Східної Європи, посткомуністичних країнах та країнах «арабського пробудження» («Арабської весни»).

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

3) загальних компетентностей:

- **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК-2.** Здатність фахово спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово у процесі наукової комунікації та досліджень.
- **ЗК-3.** Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК-5.** Здатність бути критичним і самокритичним.
- **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- **ЗК-8.** Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- **ЗК-9.** Здатність працювати в міжнародному контексті.
- **ЗК-11.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

2) професійних компетентностей:

- **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
- **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
- **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
- **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.
- **ФК-7.** Здатність фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.

Крім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачу у подальшому орієнтуватися в проблематиці основних тенденцій розвитку в країнах, де відбулися «кольорові революції».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Політологія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Опанувати універсальними навичками дослідника, зокрема застосування сучасних інформаційних технологій, розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації (академічні наукові публікації, семінари, конференції), в засобах масової інформації та в публічній сфері у національному та міжнародному контексті.	ПРН-1.
Використовувати державну та іноземну мову як усно, так і письмово на рівні, достатньому для ефективно професійної комунікації, розуміння іншомовних наукових текстів та підготовки фахових публікацій в Україні і провідних наукових виданнях світу.	ПРН-2.
Комплексне розуміти природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.	ПРН-4.
Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та	ПРН-5.

прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.	
Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	ПРН-6.
Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.	ПРН-7.
Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.	ПРН-8.
Фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.	ПРН-10.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Теорія і практика посткомуністичних (кольорових) революцій**»:

№	Очікувані результати навчання з дисципліни
1.	володіти методологією аналізу політологічних текстів, вмінням аналізувати джерельну базу дослідження
2.	вміти написати та оформити наукову чи науково-популярну статтю з визначеної проблематики

3.	вміти оформляти результати дослідження
4.	вміти планувати наукове дослідження
5.	вміти презентувати наукове дослідження
6.	знати основні напрямки досліджень щодо умов, причин, сценаріїв, наслідків «кольорових революцій»
7.	вміти використовувати електронні джерела для висвітлення процесів, пов'язаних з здійсненням «кольорових революцій»
8.	вміти виокремити оригінальність та актуальність власного наукового здобутку
9.	знати головні особливості, сутнісні характеристики та можливі наслідки «кольорових революцій»

4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- письмове тестування;
- аналітичний реферат;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, письмове тестування з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота								Модульна контрольна робота	Сам. роб.	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	50	26	100
3	3	3	3	3	3	3	3			

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	7	21

Письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	9
Реферат (аналітичне завдання)	1	20
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку партійних систем країн Європейського Союзу. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до *«Положення про порядок та методу проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;

- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, B) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, C) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Революція як соціальний феномен: категоризація революцій.

Поняття «революція» в соціальних науках. Неолітична революція. Промислова революція. Буржуазна, соціалістична/комуністична революція. Інформаційна революція. «Кольорові» та оксамитові революції.

Політична і соціальна революція: порівняльний аналіз сутності теоретичних концептів. Модернізація та соціальна революція: спільне та відмінне (С.Гантінгтон). Демократичний транзит і соціальна революція.

Тема 2. Революційна ситуація: характеристика основних причин виникнення революцій.

Фактори впливу на логіку соціального протесту: 1) невдоволення людей («відносна депривація»); 2) уявлення людей відносно можливого ризику та очікуваних благ; 3) співвідношення між можливостями людей до дій та способами протидії та «каналювання» протесту у держави. Об'єктивні та суб'єктивні чинники виникнення революцій за В.Леніном.

Причини революцій. Роль політичних та економічних криз, релігійного та етнічного факторів. Роль міжнародної системи за Т.Скокпол. Роль реформ напередодні революцій. Революційні рухи та способи мобілізації населення на революційні дії. Конструювання революційної ідентичності. Революція як політтехнологія. Передбачення революцій. Роль лідерства в революційних

подіях, типи лідерства. Наслідки революцій. Постреволюційні репресії. Зовнішні наслідки революцій.

Тема 3. Типи революцій.

Специфічні риси великих, народних, політичних, соціально-економічних, культурних та релігійних революцій. Палацові революції, політичні революції та соціальні революції. Масові революції, революційні путчі, реформаторські путчі та палацові революції. Периферійні та центральні революції за С. Хантінгтоном.

Типологія революцій К.Маркса: буржуазні та пролетарські. Класифікація революцій О. Ону на основі їх об'єму та ступеня поширеності: універсальні, світові революції (наприклад, Англійська революція XVII століття, Велика Французька революція, Лютнева та Жовтнева революції 1917 р. в Росії); місцеві, які за змістом діляться на політичні, соціальні та національні (Смутні часи на Русі, буржуазно-ліберальні – революції 1848р. у в Європі, 1905-1907 рр. у Росії, пролетарські – Паризька комуна 1871 р. тощо).

Р. Тантер, М. Мідларський за ступенем участі мас, тривалістю революцій, рівнем насильства та цілями повстанців виділяють 4 типи революцій: 1. Революція мас – рух широких соціальних сил, тривалий за часом, з високим рівнем насильства, який веде до фундаментальних політичних і соціальних змін; 2. Революційний переворот, «революція згори» – невисокий рівень участі мас, короткочасність, поміркованість в усіх сферах діяльності, наслідком є зміни тільки в політичній системі суспільства; 3. переворот-реформа – еkleктичний варіант, коли мета досягається на другому елементі, а перший – підпорядковується другому, тобто здійснюється більш мляво на відміну від революційного перевороту, з меншою рішучістю та інтенсивністю; 4. «Палацова революція» – заколот без участі мас, який є швидким, миттєвим, з «точковим» насильством і без будь-яких внутрішніх політичних змін.

Типології революцій Р.Міхельса, Дж.Петті, Ч.Джонса, Дж.Голдстоуна, В.Якушика, Е.Гідденса та інших.

Тема 4. Теорії революцій.

Три покоління теорій революції (1920–1930 рр.), загальні теорії політичного насильства (1960–1970 рр.), структурна теорія революцій (1970–1980). Конфліктна теорія, теорія колективної дії, теорії раціонального вибору, теорії відносної деривації, теорії модернізації, правові теорії, теорія обміну та інші щодо революцій.

Теорія революції К. Маркса: 1) революції викликані історичною необхідністю; революційна ситуація – наслідок суперечностей між продуктивними силами і виробничими відносинами в умовах певного способу виробництва; 2) невід'ємною частиною революції є конфлікт між домінуючим соціальним класом і новим «висхідним» з уже сформованою класовою свідомістю; 3) революції суттєво змінюють відносини між різними класами, що, у свою чергу, приводить до істотних змін у економічних відносинах, або завершуються переходом від одного способу виробництва до іншого.

Структурна теорія революції (Т. Скокпол, Е. Трібмергер). Т. Скокпол та Е. Трібмергер виокремлюють три необхідні та достатні умови революції: 1) конфлікт між традиційними елітами та державою; 2) міжнародний тиск з боку розвинутих країн; 3) організована масова мобілізація знизу, яка націлена проти представників центральної влади на місцях.

Чиста (справжня) революція Ш. Ейзенштадта 1) насильницькою зміною наявного політичного режиму, основ його легітимності і його символіки; 2) заміною недієздатної політичної еліти або панівного класу іншими соціальними групами; 3) далекосяжними змінами у всіх найважливіших інституційних сферах, передусім в економіці і класових відносинах; 4) радикальним розривом з минулим (хоча А. Токвіль вказує на умовність цього розриву); 5) на підставі своїх вкрай ідеологізованих, мілітаристських уявлень учасники революції вважають, що революція здійснює не тільки інституційні та організаційні перетворення, але вносить зміни до моральності та виховання, які вона створює, або породжує, нової людини.

Теорія революцій Дж.Шарпа, П.Штомпки, Ч.Тіллі, Е.Гідденса та інших.

Тема 5. «Кольорові революції». Революційні події в країнах ЦСЄ.

Витоки теорії кольорових революцій. «Доктрина Монро» про «експорт» демократичних цінностей. Теоретичні розробки концепту кольорових революцій Дж.Шарпом («Від диктатури до демократії. Концептуальні основи звільнення», 1993 р.).

Опозиційні рухи, як рушійні сили кольорових революцій. Студентські та соціальні рухи «Відсіч» (І.Мурович) в Сербії, «Кмара» (Г.Бокерія) в Грузії, «Пора» (В.Каськів) в Україні.

Дійові особи та виконавці (структура) революцій. Високопоставлені заступники революціонерів. «Революціонери», які поділяються на дві групи: піар технологи, журналісти, психологи і т. д. та молоді політики-революціонери. Прості громадяни, які створюють масовість революційних подій.

Періодизація кольорових революцій: особливості балканського, пострадянського та арабського періодів. Співвідношення внутрішніх та зовнішніх факторів у здійсненні революцій. «М'яка сила» як головний фактор кольорових революцій. «Оксамитова революція» як спосіб повалення комуністичних режимів (Східна Німеччина, Чехословаччина, Болгарія).

«Бульдозерна революція» в Югославії (24 вересня 2000 р.). Головна причина – фальсифікація результатів президентських виборів. Опозиційний рух «Відсіч», опозиційний блок «Демократична позиція» (В.Коштуніца) у революційних подіях. Підготовка та сценарій «бульдозерної» революції. Організація масових протестів. Перегляд результатів виборів та проголошення президентом Югославії опозиційного кандидата В.Коштуніци.

Тема 6. Кольорові революції на пострадянському просторі.

«Революція троянд» (Грузія, 2003 р.), «Помаранчева революція» (Україна, 2004 р.), «Революція тюльпанів» (Киргизія, 2005 р.). Невдалі спроби

кольорових революцій: «Волошкова революція» (Білорусь, 2006 р.), «Революція підсніжників» (Вірменія, 2008 р.), «Кафельна революція» (Молдова, 2009 р.), «Снігова революція» (Росія (2012 р.).

С. Белковський про 10 факторів «кольорових революцій»: зовнішній тиск; делегітимізація; параліч вертикальної соціальної мобільності; суперечності всередині владної еліти; відсутність проекту майбутнього; опозиційна сила; неможливість влади використати силу; регіонально-етнічні суперечності; особиста участь бюрократів та політиків у панівному класі; приводом для революції може бути фальсифікація виборів або серйозна локальна катастрофа

С. Марков про характерні риси «кольорових революцій»: 1) відсторонення керівництва від влади здійснюється не тільки мирним шляхом, але й насильницькими методами; 2) ключовим моментом є вибори. Опозиція заздалегідь оголошує себе переможцем, а будь-які інші дані оголошує фальсифікацією; 3) масові демонстрації в центрі столиці, блокування та захоплення ключових урядових будівель – головні методи впливу; 4) головна політична сила не партія, а широка коаліція неурядових організацій; 5) зовнішні сили, які відіграють важливу роль та забезпечують фінансування організаторів революції протягом декількох років до її здійснення; 6) революція відбувається, як правило, не в авторитарних країнах, а в напівдемократичних; 7) «кольорові революції» організовуються не контрелітою, а частиною старої еліти, яка в попередні періоди була при владі; 8) політичні наслідки ведуть до зміни геополітичної орієнтації на користь тієї зовнішньої сили, яка фінансувала та легітимізувала «кольорову революцію»; 9) стосовно демократії такі революції нейтральні; 10) «кольорова революція» готується та реалізується майже відкрито та публічно.

Сценарій «революції троянд» в Грузії та його схожість з югославським сценарієм. Фальсифікація парламентських виборів 2 листопада 2003 р. Рушійні сили революції «студентський рух «Кмара», «Об'єднаний народний рух» (М.Саакашвілі), «Демократи Бурджунадзе». Мирне захоплення парламенту та відставка президента Грузії Е.Шеварнадзе.

Тема 7. Кольорові революції на Близькому Сході.

Протестні рухи та революційні події «арабської весни» (2010–2011 рр.). «Революція кедрів» (Ліван, 2005), «Жасминова революція» (Туніс, 2010/2011), «Революція лотоса» (Єгипет, 2011). Протестні рухи в Алжирі, Палестині, Йорданії, Кувейті, та інших країнах.

Передумови «Арабської весни»: наявність тоталітарних та монархічних режимів, порушення прав людини, високий рівень корупції, загальний економічний занепад, безробіття та екстремальна бідність. Участь у протестних акціях середнього класу, молоді. Роль мережевих комунікацій у розвитку революційних подій. Мета протестних рухів «Арабської весни». Тиск на уряд з ціллю проведення соціально-економічних реформ та покращення матеріального становища.

Події в Тунісі як поштовх серії кольорових революцій, відомих під загальною назвою «Арабська весна». Масові акції протесту, відсторонення від влади президента і прем'єр-міністра Тунісу.

Наслідки «Арабської весни». Туніс: розпуск політичної поліції, правлячої партії, звільнення політичних в'язнів, вибори до Установчих зборів. Алжир: завершення 19-го надзвичайного стану. Ліван: підвищення на 40 % зарплати. Єгипет: відставка голови уряду, розпуск парламенту, судове переслідування Мубарака. Лівія: повалення влади М.Каддафі, перемога опозиційних сил. Кувейт: відставка голови уряду, розпуск парламенту. Сирія: відставка уряду, формування нової армії, скасування надзвичайного стану.

Результати перебігу політичних змін країнах «арабського пробудження»: 1) перехід від авторитарної до демократичної політичної системи (Туніс); 2) перехід від авторитарної держави через політичну нестабільність і тимчасове відкриття політичної системи до повернення авторитаризму у видозміненій формі (Єгипет); 3) рух від авторитарної системи через політичну нестабільність і глибоку суспільно-політичну поляризацію та фрагментацію влади до розпаду держави й громадянської війни (Лівія, Ємен).

Тема 8. «Помаранчева революція» та «Революція Гідності» як прояв нелінійного характеру режимної трансформації в Україні.

«Помаранчева революція» в Україні (листопад 2004 р.), її причини та рушійні сили. «Помаранчева революція» як одна із кольорових революцій на пострадянському просторі. Фальсифікація президентських виборів 2004 р. як початок революційних подій. Протистояння на Майдані. Утворення двох Майданів – Київського та Донецького. Утворення Комітету національного порятунку (А.Кінах). З'їзд у Северодонецьку про утворення «Південно-Східної Автономної Республіки» (28 листопада 2004 р.).

Рішення Верховного Суду України про переголосування 2 туру президентських виборів. Перемога В.Ющенко та наслідки революційних подій для суспільно-політичного розвитку України. Причини незавершеності революційних подій та повернення до влади В.Януковича.

Помаранчева революція чи політичні технології. Протиставлення Сходу і Заходу України. Концепція двох Україн. Регіональний характер помаранчевої революції. Вплив регіонального поділу на суспільно-політичні процеси в Україні.

Революція Гідності (Євромайдан, листопад 2013-лютий 2014 р.). Причини, рушійні сили та наслідки революції. Масові акції протесту як відповідь на повідомлення про призупинення підписання договору Європейську інтеграцію України. Партії «Удар» Віталія Кличка, «Свобода» Олега Тягнибока і «Батьківщина» Арсенія Яценюка у протестних акціях.

Побиття студентів, розгін Майдану як початок загострення протестних акцій на Майдані. Переростання протестних акцій у відверто антипрезидентські. Розстріл мирних протестувальників на Майдані

Відсторонення президента В.Януковича від влади. Втеча В.Януковича до Росії. Протестні акції в регіонах України. «Народна» люстрація.

Постреволюційні події та геополітичні наслідки.. Анексія Росією Криму. Самопроголошення Донецької і Луганської республік. Початок війни на Сході України. Трансформація політичної системи України.

5.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Революція як соціальний феномен: категоризація революцій.	11	2	2			7
Тема 2. Революційна ситуація: характеристика основних причин виникнення революцій.	9	1	1			7
Тема 3. Типи революцій.	11	2	2			7
Тема 4. Теорії революцій.	11	2	2			7
Тема 5. «Кольорові революції». Революційні події в країнах ЦСЄ.	12	2	2			8
Тема 6. Кольорові революції на пострадянському просторі.	12	2	2			8
Тема 7. Кольорові революції на Близькому Сході («Арабська весна»).	12	2	2			8
Тема 8. «Помаранчева революція» та «Революція Гідності» як прояв нелінійного характеру режимної трансформації в Україні.	12	2	2			8
Модульна контрольна робота	–	–	–			–
Разом за семестр	90	15	15			60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин	
	Форма навчання: заочна	
	Б	О
	у тому числі	

		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна а робота	самостійна робота
Модуль 1						
Тема 1. Революція як соціальний феномен: категоризація революцій	10	–	–			10
Тема 2. Революційна ситуація: характеристика основних причин виникнення революцій	10	–	–			10
Тема 3. Типи революцій	10	–	–			10
Тема 4. Теорії революцій	10	–	–			10
Тема 5. «Кольорові революції». Революційні події в країнах ЦСЄ	12	2	–			10
Тема 6. Кольорові революції на пострадянському просторі	13	–	2			11
Тема 7. Кольорові революції на Близькому Сході («Арабська весна»)	12	–	2			10
Тема 8. «Помаранчева революція» та «Революція Гідності» як прояв нелінійного характеру режимної трансформації в Україні	12	2	–			10
Модульна контрольна робота	–	–	–			–
Разом за семестр	90	4	4			82

5.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Форма навчання	
		очна	заочна
1	Тема 1. Революція як соціальний феномен: категоризація революцій.	2	–
2	Тема 2. Революційна ситуація: характеристика основних причин виникнення революцій.	1	–
3	Тема 3. Типи революцій.	2	–
4	Тема 4. Теорії революцій.	2	–
5	Тема 5. «Кольорові революції». Революційні події в країнах ЦСЄ.	2	–
6	Тема 6. Кольорові революції на пострадянському просторі.	2	2
7	Тема 7. Кольорові революції на Близькому Сході («Арабська весна»).	2	2

8	Тема 8. «Помаранчева революція» та «Революція Гідності» як прояв нелінійного характеру режимної трансформації в Україні.	2	–
Разом		15	4

5.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Форма навчання	
		очна	заочна
1	Тема 1. Революція як соціальний феномен: категоризація революцій.	7	10
2	Тема 2. Революційна ситуація: характеристика основних причин виникнення революцій.	7	10
3	Тема 3. Типи революцій.	7	10
4	Тема 4. Теорії революцій.	7	10
5	Тема 5. «Кольорові революції». Революційні події в країнах ЦСЄ.	8	10
6	Тема 6. Кольорові революції на пострадянському просторі.	8	11
7	Тема 7. Кольорові революції на Близькому Сході («Арабська весна»).	8	10
8	Тема 8. «Помаранчева революція» та «Революція Гідності» як прояв нелінійного характеру режимної трансформації в Україні.	8	10
Разом		60	82

6.5. Індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни «**Теорія і практика посткомуністичних (кольорових) революцій**» носить самостійний характер виконання окреслених завдань і тематично охоплює загальне змістовне навантаження з навчального курсу.

Аналітичне завдання з навчальної дисципліни «Теорія і практика посткомуністичних (кольорових) революцій» передбачає дослідження однієї з «кольорових революцій». Виконання завдання передбачає наступну логічну структуру викладу інформації (розділи): 1). виклад передумов революції; 2) характеристика основних причин революції; 3) вивчення рушійних сил революції; 3) опис сценарію революції (логіки революційних подій); 4) характеристика етапів та наслідків революції; 5) геополітичне значенні революційних подій; 6) вплив революції на трансформацію політичної системи; 7) участь політичних партій і рухів у революції; 8) характеристика нової еліти, яка отримала владу за результатом революційних подій.

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Адамович С. Помаранчева революція : розкол суспільства чи пошук національної ідеї / Сергій Адамович // Наукові записки. Серія «Політичні науки». «Демократичний транзит в Україні : підсумки електорального циклу 2004 – 2007 рр.». – 2008. – Вип. 3. – С. 44–48.
2. Арендт Х. О революції / Х. Арендт. – М.: Изд-во «Европа», 2011. – 464 с.
3. Барсамов В. А. «Цветные революции» : теоретический и прикладной аспекты / Владимир Александрович Барсамов // Социс: Социологические исследования : ежемес. науч. и общ.-полит. журн. Рос. акад. наук. – 2006. – № 8. – С. 57–66.
4. Бевз Т. А. Феномен «революція» у дискурсах мислителів, політиків, науковців : монографія / Тетяна Анатоліївна Бевз ; Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К. : ІПіЕНД, 2012. – 176 с.
5. Габер Є. В. «Арабська весна» на Близькому Сході: вибір моделі суспільної трансформації / Є. В. Габер // Суспільно–політичні трансформації в країнах Сходу на сучасному етапі : колективна монографія. – 2012. – С. 11–30.
6. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – 704 с.
7. Гилев А. В. Политические трансформации на постсоветском пространстве: имеют ли значение «цветные революции» ? / Алексей Владимирович Гилев // Полития. – 2010. – № 2 (57). – С. 107–121.
8. Гиря Г. «Оксамитова революція» як приклад ліквідації комуністичного режиму та здійснення демократичних перетворень / Ганна Гиря // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. – 2010. – Вип. 15. – С. 22–24.
9. Гиря Г. Сутність політичних революцій: концептуальні підходи / Ганна Гиря // Вісник Львівського університету. Серія : філософсько-політологічні студії. – 2014. – Вип. 4. – С. 240–245.
10. Гиря Г. Нові форми революцій в сучасному глобалізованому світі: суть та особливості вияву / Г. Гиря // Вісник Львівського ун-ту. Серія філос. політолог. студії. – 2014. – Вип. 5. – С. 95–105
11. Голдстоун Д. К теорії революції четвертого покоління / Джек Голдстоун // Логос. – 2006. – № 5 (56). – С. 58–103.
12. Дорофеев Д. В. «Цветные революции» в центральноазиатском регионе в контексте внешнеполитической стратегии США / Д. В. Дорофеев // Культура народов Причерноморья. – 2008. – № 125. – С. 51–54.
13. Іщенко А. А. Соціально-політичний характер та періодизація «помаранчевої революції» 2004 року / А. А. Іщенко // Інтелігенція і влада. – 2012. – Вип. 26. – С. 101–116.
14. Ігошина Ж. Б. Траєкторія демократичного транзиту арабських держав у контексті «арабських революцій» / Ж. Б. Ігошина // Стратегічні пріоритети. – 2011. – №. 3. – С. 164-172.

15. Ігошина Ж. Б. Трансформація арабських країн у контексті процесів глобалізації: монографія / Ж. Б. Ігошина. – Одеса : Фенікс, 2012. – 222 с.
16. Карпович О. Г. Цветные революции: теория и практика демонтажа современных политических режимов : моногр. / Олег Геннадьевич Карпович, Андрей Викторович Манойло. – М. : Юнити-Дана, 2015. – 111 с.
17. Катунин Ю. А. «Цветные революции»: методология и методы организации / Ю. А. Катунин // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Сер. : Философия. Культурология. Политология. Социология. – 2014. – Т. 27 (66), № 1. – С. 270–279.
18. Кіршенблат С. В. Досвід використання моделі «кольорових революцій» у посткомуністичних регіонах / Софія Володимирівна Кіршенблат // Політологічні та соціологічні студії : зб. наук. праць. – 2010. – Т. IX. – С. 463–474.
19. Колодій А. Про феномен революції в контексті сучасності / А. Колодій // Вісник Львівського ун-ту. Серія : Філософсько-політологічні студії. – 2014. – № 5. – С. 133-143
20. Колодій А. Транзитологічна парадигма суспільних змін у світлі помаранчевої революції / А. Колодій // Наукові записки нац. ун-ту «Острозька академія». Серія: Політичні науки. – 2008. – Випуск 3. – С. 7-24
21. Концепт «Революция» в современном политическом дискурсе / под ред. Л. Е. Бляхера, Б. В. Межуева, А. В. Павлова. – СПб. : Алетейя, 2008. – 360 с.
22. Кудряшова И. В. Режимные трансформации на современном Арабском Востоке / И. В. Кудряшова // Политическая наука. – 2012. – № 3. – С.160-179.
23. Ланда Р. Г. Трагический финал «арабской политической весны» / Р. Г. Ланда // Страны Востока в контексте современных мировых процессов: социально-политические, экономические, этноконфессиональные и социокультурные проблемы: сб. науч. тр. – М.: ИВ РАН, 2013. – С.10-24
24. Левин З. И. Феномен «арабской весны» / З. И. Левин // Страны Востока в контексте современных мировых процессов: социально-политические, экономические, этноконфессиональные и социокультурные проблемы: сб. науч. тр. – М.: ИВ РАН, 2013. – С. 25-30
25. Максимов И. В. «Цветная» революция – социальный процесс или сетевая технология? [моногр.] / Илья Вадимович Максимов. – М. : Книга по Требованию, 2010. – 116 с.
26. Малинкович В. О причинах «Оранжевой революции» в Украине / Владимир Малинкович // «Оранжевая революция». Украинская версия : сб. / сост. М. Б. Погребинский. – М. : Изд-во «Европа», 2005. – С. 29–63.
27. Мацієвський Ю. Між авторитаризмом і демократією: політичний режим після «помаранчевої революції» / Юрій Мацієвський // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 18–32.

28. Мельвиль А. Ю. О траекториях посткоммунистических трансформаций / А. Ю. Мельвиль // Полис. – 2004. – № 2. – С. 64-75
29. Назаров Ю. Н. Революция (социально-философское исследование) : моногр. / Ю. Н. Назаров. – Шуя : Изд-во «Весть» ГОУ ВПО «ШГПУ», 2006. – 301 с.
30. Наумкіна С. М. Сучасні «західні» та «східні» революції: класична складова і особливості здійснення / С. М. Наумкіна, Г. В. Кравець // Актуальні проблеми політики. – 2015. – Вип. 56. – С. 173–181.
31. Парсонс Т. Система современных обществ / пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева ; под ред. М. С. Ковалевой / Т. Парсонс. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
32. Пасісниченко В. Чому тьмяніють «кольорові революції? Парадокси теоретичного аналізу / В. Пасісниченко // Наукові записки нац. ун-ту «Острозька академія». Серія: Політичні науки. – 2008. – Випуск 3. – С. 25-36
33. Погребинский М. Как Украина шла к «оранжевой революции» / Михаил Погребинский // «Оранжевая революция». Украинская версия : сб. / сост. М. Б. Погребинский. – М. : Изд-во «Европа», 2005. – С. 123–136.
34. Пономарева Е. Г. «Цветные революции»: природа, символы, технологии / Елена Георгиевна Пономарева, Георгий Алексеевич Рудов // Обозреватель – Observer. – 2012. – № 3. – С. 36–48.
35. Романюк О. Посткомуністичні революції / Олександр Романюк // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 16–28.
36. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / Питурич Александрович Сорокин. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
37. Фисун А. А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации / А. А. Фисун. – Харьков: Константа, 2006. – 352 с.
38. Хантингтон С. Ф. Третья волна. Демократизация в конце XX века / Сэмюэл Филлипс Хантингтон ; пер. с англ. – М. : РОССПЭН, 2003. – 386 с.
39. Шведа Ю. «Революція гідності» в контексті загальної теорії соціальних революцій / Юрій Шведа // Агора. Революція відбулася: що далі? – 2014. – Вип. 13. – С. 5–14.
40. Штомпка П. Социология социальных изменений / Петр Штомпка. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 418 с.
41. Эйзенштадт Ш. Н. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций / Шмуэль Ной Эйзенштадт. – М. : Аспект-Пресс, 1999. – 416 с.
42. Якушик В. Українська революція 2004–2005. Спроба теоретичного аналізу / Валентин Якушик // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2 (17). – С. 19–36.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

21. Бібліотека політолога. URL: <http://politics.ellib.org.ua/>
22. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000290>

23. Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine). URL:
<http://ratinggroup.ua/about.html>
24. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>
25. Українські підручники онлайн : Політологія. URL:
<http://pidruchniki.ws/politologiya/>
26. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL:
<https://dif.org.ua/>
27. Центр соціологічних і політичних досліджень та технологій "СОЦІОПОЛІС". URL: <http://sociopolis.com.ua/Sociopolis/About>

Ю. О. Остапець
Робоча програма навчальної дисципліни
«Розвиток партійних систем країн Європейського Союзу»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма Навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин: для денної форми навчання: 9	1	1
аудиторних – 3	Лекції:	
	15	4
самостійної роботи здобувача – 6	Практичні (семінарські):	
	15	4
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	82

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Розвиток партійних систем країн Європейського Союзу» надати здобувачам вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні теоретичні та практичні знання щодо особливостей формування, структурування партійних систем у країнах Європейського Союзу.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

4) загальних компетентностей:

- **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК-2.** Здатність фахово спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово у процесі наукової комунікації та досліджень.
- **ЗК-3.** Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК-5.** Здатність бути критичним і самокритичним.
- **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- **ЗК-8.** Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- **ЗК-9.** Здатність працювати в міжнародному контексті.
- **ЗК-11.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

2) професійних компетентностей:

- **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
- **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
- **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
- **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.
- **ФК-7.** Здатність фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.

Крім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачам у подальшому орієнтуватися в проблематиці основних тенденцій розвитку сучасних партійних систем країн Європейського Союзу

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Політологія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
<p>Опанувати універсальними навичками дослідника, зокрема застосування сучасних інформаційних технологій, розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації (академічні наукові публікації, семінари, конференції), в засобах масової інформації та в публічній сфері у національному та міжнародному контексті.</p>	<p>ПРН-1.</p>
<p>Використовувати державну та іноземну мову як усно, так і письмово на рівні, достатньому для ефективної професійної комунікації, розуміння іншомовних наукових текстів та підготовки фахових публікацій в Україні і провідних наукових виданнях світу.</p>	<p>ПРН-2.</p>
<p>Комплексне розуміти природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.</p>	<p>ПРН-4.</p>
<p>Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та</p>	<p>ПРН-5.</p>

аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.	
Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	ПРН-6.
Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.	ПРН-7.
Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.	ПРН-8.
Фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.	ПРН-10.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Розвиток партійних систем країн Європейського Союзу**»:

№	Очікувані результати навчання з дисципліни
1.	володіти методологією аналізу політологічних текстів, вмінням аналізувати джерельну базу дослідження
2.	вміти написати та оформити наукову чи науково-популярну статтю з визначеної проблематики
3.	вміти оформляти результати дослідження
4.	вміти планувати наукове дослідження

5.	вміти презентувати наукове дослідження
6.	знати основні напрямки досліджень у галузі розвитку та функціонування партійних систем Європейського Союзу
7.	вміти використовувати електронні джерела для висвітлення процесів партійного будівництва у країнах Європейського Союзу
8.	вміти виокремити оригінальність та актуальність власного наукового здобутку
9.	знати головні особливості, сутність та перспективи розвитку партійних систем країн Європейського Союзу

4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- письмове тестування;
- аналітичний реферат;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, письмове тестування з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сам. роб.	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	50	23	100
3	3	3	3	3	3	3	3	3			

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	8	24
Письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	6
Реферат (аналітичне	1	20

завдання)		
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку партійних систем країн Європейського Союзу. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до *«Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку « добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1 Зміст навчальної дисципліни

ТЕМА 1. ЕТАПИ ІСТОРИЧНОЇ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Сутність поняття «політична партія». Різноманітні підходи до трактування сутності політичних партій. Партії як основні суб'єкти політичної діяльності. Роль партій у життєдіяльності суспільства. Функції політичних партій.

Історичні етапи становлення політичних партій. Передісторія політичних партій – протопартійні утворення в Стародавній Греції та Римі, містах Середньовічної Європи.

Етапи становлення політичних партій за М.Вебером: 1) аристократична група, політичні клуби, сучасні масові партії. Відмінність в генезі політичних партій і вплив її на організаційну структуру та методи діяльності партій.

Причини виникнення сучасних масових політичних партій: індустріальна та політична революція в країнах Західної Європи, політичні кризи, модернізаційні процеси тощо. Виникнення перших політичних партій в Європі, США, Японії (Ліберальне товариство реєстрації виборців – 1861 р., Загальнонімецький союз робітників – 1863 р. та ін.).

Основні віхи розвитку масових політичних партій: 1) до 1917 р.; 2) до закінчення Другої світової війни; 3) до сучасних днів.

«Криза» політичних партій та її інтерпретація. Причини виникнення всеохоплюючих та картельних партій у другій половині ХХ ст.: соціальні трансформації, нівелювання інтересів різних прошарків суспільства, можливість впливу на електорат на відстані за рахунок потужних медіа-

ресурсів, концентрація значних капіталів в межах окремих фінансово-олігархічних груп.

ТЕМА 2. СІМ'Я ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Суть поняття «сім'я політичних партій». Концепція сімей (родин) політичних партій, котрі представляють виразну і окрему ідеологічно-програмну самоідентичність. Критерії родин політичних партій: генетичний, матеріальний та організаційний. Генетичний критерій – пов'язаний із появою спільних рис між партіями, котрі оформились у результаті однакового процесу інституалізації. Програмний критерій тісно пов'язаний з генетичним. Політичні партії, які належать до “генетичних” сімей партій, намагаються реалізувати близькі пункти своїх програм. Організаційний критерій пов'язаний із створенням наднаціональних об'єднань, які об'єднують подібні типи партій (наприклад, Соцінтерн, Ліберальний Інтернаціонал).

Сім'я комуністичних партій. Витоки та причини комуністичного руху. Етапи становлення комуністичних партій. Сім'я соціал-демократичних партій. Причини виникнення соціал-демократичних партій в II-й половині XIX - поч. XX ст. Сучасний стан соціал-демократичних партій. Причини виникнення партій на переломі XIX - XX ст. Сім'я ліво-лібертальних партій та їхні типи: екологічні партії (зелені), ліво-соціалістичні партії, ліво-лібертальні.

Сім'я християнсько-демократичних партій. Три категорії угруповань ХДП: а) партії католицького походження; б) партії, що представляють інтереси католицької громади та протестантів; в) малі християнські партії протестантського чи католицького походження.

Сім'я консервативних партій. Причини виникнення консервативних партій на переломі XIX і XX ст. Два типи угруповань консервативних партій: а) загальнонаціональні партії, котрі намагаються відмовитись від класового звернення до виборців і замінити його універсальною ідеологією “понад поділами”; б) загальнонародні партії популістської виборчої підтримки. Сім'я праворадикальних партій, та їх типи: 1) праворадикальні партії старого типу; 2) праворадикальні партії нового типу.

ТЕМА 3. МІЖНАРОДНІ ОБ'ЄДНАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Інтернаціонали як форма міжнародних об'єднань політичних партій. Історичні інтернаціонали., причини виникнення, основні напрямки діяльності.

Міжнародне товариство робітників – I Інтернаціонал (Лондон, 1864). Організаційна структура I Інтернаціоналу та його роль у координації робітничого руху. Розкол в I Інтернаціоналі та виникнення Анархістського інтернаціоналу (1872). Розпуск I Інтернаціоналу (1876).

Утворення II Інтернаціоналу та його головні завдання (1889 – 1914). Бернський інтернаціонал (1914). Другий з половиною Бернський інтернаціонал (1921). Соціалістичний інтернаціонал як об'єднання двох Бернських інтернаціоналів (1923). IV Інтернаціонал (1938) Л. Троцького.

Сучасні інтернаціонали. Соціалістичний інтернаціонал (Франкфурт, 1951). Франкфуртська декларація «Цілі і завдання демократичного соціалізму». Концепція демократичного соціалізму її сутність концепції та основні складові. Діяльність Інтернаціоналу на сучасному етапі.

Ліберальний інтернаціонал (Оксфорд, 1947). Маніфест лібералів. Християнсько-демократичний Інтернаціонал (1982). Витоки інтернаціоналу – Всесвітній союз християнських демократів (1961). Партії члени Інтернаціоналу.

Утворення консервативного інтернаціоналу. Європейський демократичний союз як міжнародне об'єднання консервативних партій (Зальцбург, 1978). Міжнародний демократичний союз (Консервативний інтернаціонал) – Лондон, 1983.

Парламент Європейського Союзу, його партійна структура. Вибори до Європейського парламенту.

ТЕМА 4. ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

Індекс ефективної кількості електоральних і парламентських партій (М.Лааксо і Р. Таагапера). Індекс диспропорціональності Д. Рає та А. Лейпхарта, індекс пропорційності Р. Гюнтера. Індекс агрегації Л. Маєра про ступінь сконцентрованості партійних систем.

Індекс фракційності Д. Рає. Індекс фракційності як критерій класифікації партійних систем. Індекс урядової істотності (індекс урядової участі та індекс урядової відповідальності). Вимірювання індексом впливу партій на діяльність уряду. Індекс Педерсена та вимірювання усталеності партійних уподобань виборців. Індекс Т Ванханен про вплив партій на процес демократизації.

Індекси націоналізації політичних партій і партійних систем. Розрахунок евклідової відстані для характеристики типових/девіантних регіонів за результатами виборів.

ТЕМА 5. ФОРМУВАННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ ТА ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПАРТОГЕНЕЗ

Погляди засновників партології на процеси формування партійних систем. А.Токвіль про особливості формування партійної системи США. Етапи становлення партійної системи США відповідно до теорії Дж. Брайса.

Головні фактори впливу на формування багатопартійних європейських систем відповідно до Дж. Брайса. Ворожнеча багатих і бідних (капіталістів і робітників). Протистояння по пияннях землеволодіння. Релігійна боротьба. Ворожнеча між національностями. Дискусії про переваги монархічного і республіканського правління. Протистояння по питанню розширення діяльності держави і збільшення свободи торгівлі.

Фактори впливу на генезу партійних (утворення багатопартійних систем) систем за Е.Лоуеллом. Відсутність консенсусу в суспільстві щодо форми правління. Постійна зміна форм правління. Риси національного характеру (відсутність державницьких традицій, небажання утворювати політичні

організації тощо). Виборча система. Практика роботи партійних фракцій у парламенті.

Сучасні погляди на генезу партійних систем. М. Дюверже про особливі і загальні фактори впливу на еволюцію партійних систем. Особливі фактори (особисте суперництво між національними лідерами, політична ситуація, етнічні проблеми тощо). Загальні фактори (тип виборчої системи).

С. Ліпсет, С. Роккан про 4 типи соціально-політичних розмежувань та їх вплив на партійну систему. Конфлікт між центром і периферією. Конфлікт між державою і церквою. Конфлікт між містом і селом. Конфлікт між власниками і робітниками. Теорія розмежувань на сучасному етапі. Виокремлення нових типів розмежувань

Сутність партійної системи та її характеристики. Фактори, які впливають на формування партійних систем. Суспільно-політичні розколи та їх трансформація на партійні системи (теорія С. Роккана). Вплив виборчих систем на формування систем партійних. Закони М. Дюверже.

Класифікація партійних систем, критерії класифікації. Класифікація партійних систем Дж. Сарторі. Однопартійна система. Гегемоністська партійна система. Партійна система домінування. Двопартійна система. Різновиди двопартійних систем. Слабкі і сильні сторони двопартійної системи. Партійні системи США і Великобританії. Партійна система обмеженого плюралізму. Партійна система поляризованого плюралізму. Партійні системи країн Західної Європи (Австрія, Бельгія, Данія). Особливості становлення партійних систем країн Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Чехія). Атомізована партійна система.

ТЕМА 6. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Особливості формування партійних систем країн Західної Європи. Основні чинники впливу на формування партійних систем. Вплив суспільно-політичних розмежувань. Характеристика виборчих систем. Партійні системи і форми правління. Класифікація партійних систем у країнах Західної Європи. Класифікація Дж. Сарторі. Класифікація П. Маєра. Ефективна кількість електоральних та парламентських партій. Величини показників індексів на сучасному етапі та причини такого стану. Ліквідація жорсткого ідеологічного протистояння між капіталістичною і комуністичною системою. Поява нових внутрішніх і глобальних суспільних викликів. «Втома» від традиційних партій. Державне фінансування політичних партій.

Тенденції розвитку партійних систем країн Західної Європи. Збільшення кількості держав, де на виборах перемагають великі партії. Малі партії пов'язані з новими суспільними викликами. Відхід у минуле біпартійних систем. Перетворення партій на державно-суспільний інституту (теорія партійної держави). «Криза партій». Зміна у середовищі лівих партій. Збільшення впливу і популярності правих партій.

ТЕМА 7. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Методологічні засади дослідження політичних партій у суспільствах, які трансформуються. Специфіка функціонування партійних систем на різних стадіях демократичного переходу. Консолідована партійна система. Показники консолідованої партійної системи – зниження рівня партійної фрагментації та рівня електоральної неусталеності партійних уподобань.

Етапи формування партійних систем у країнах ЦСЄ за Дж. Сарторі: поляризації, фрагментації, плюралізму.

Типи партій у країнах ЦСЄ (К. Джанда). Партії масових демократичних рухів. Партії залишки комуністичних партій. Відновлені довоєнні партії. Етнічні партії. Партії нових соціальних цінностей. Екзотичні партії.

Вплив соціально-політичних розмежувань на формування партійних систем (теорія С. Роккана, С. Ліпсета). Г. Голосов про сім проблемних вимірів, які співвідносяться з конфліктними лініями С.Ліпсета і С. Роккана. Культурно-етнічний, релігійний, соціально-економічний, зовнішньополітичний, вимір „місто–село” та вимір „підтримки режиму” .

Основні тенденції розвитку партійних систем країн ЦСЄ. Вплив виборчих систем на формування систем партійних. Вплив форми правління на формування партійних систем.

ТЕМА 8. ВИБОРЧІ СИСТЕМИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Вибори в країнах ЄС. Парламентські, президентські вибори та вибори органів місцевого самоврядування. Історичні особливості та передумови формування виборчих систем.

Пропорційні виборчі системи формування парламентів (Естонії, Латвії, Польщі, Словаччини, Чехії). Особливості застосування пропорційної системи: виборча формула, виборчий поріг, система виборчих списків, величина виборчих округів.

Змішані виборчі системи формування парламентів у країнах ЄС (Литва, Румунія, Угорщина). Особливості застосування змішаних виборчих систем, їх вплив на структурування парламентів та формування партійної системи.

ТЕМА 9. ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНФІГУРАЦІЮ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

Парламентські вибори в Чеській Республіці (20-21 жовтня 2017 р.). Розстановка політичних сил напередодні виборів. Участь громадян у виборах. Переможці парламентських виборів: ПП «Акція незадоволених громадян», Громадянська демократична партія, ПП «За свободу і пряму демократію», Комуністична партія Чехії і Моравії, Чеська соціал-демократична партія, ХДС – ЧНП, ПП «Мери і незалежність», ПП «ТОР 09». Конфігурація парламенту за результатами виборів. Склад урядової коаліції.

Парламентські вибори в Угорщині (8 квітня 2018). Розстановка політичних сил напередодні виборів. Участь у виборчій кампанії. Переможці виборів: ПП

«ФІДЕС», ПП «За кращу Угорщину», ПП «Діалог», ПП «Політика може бути іншою», ПП «Демократична коаліція». Конфігурація партійної системи за результатами виборів. Структура урядової коаліції.

Парламентські вибори в Німеччині, Австрії, Італії. Особливості організації виборчих кампаній та розстановка політичних сил. Переможці виборів. Праві політичні партії у виборчій кампанії та причини їх високого рейтингу (правий тренд у практичній політиці країн ЄС). Структура урядових коаліцій.

5.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Етапи історичної інституціоналізації політичних партій.	10	2	2			6
Тема 2. Сім'ї політичних партій країн Європейського Союзу.	8	2	–			6
Тема 3. Міжнародні об'єднання політичних партій.	8	1	2			6
Тема 4. Емпіричні методи дослідження політичних партій і партійних систем.	8	–	2			6
Тема 5. Формування партійних систем та основні чинники впливу на партогенез.	10	2	1			6
Тема 6. Особливості формування та функціонування партійних систем країн Західної Європи.	12	2	2			8
Тема 7. Особливості формування та функціонування партійних систем країн Центрально-Східної Європи.	12	2	2			8
Тема 8. Виборчі системи Країн Європейського Союзу.	10	2	2			6
Тема 9. Електоральні процеси в країнах Європейського Союзу та їх вплив на конфігурацію партійних систем.	12	2	2			8
Модульна контрольна робота	–	–	–			–
Разом за семестр	90	15	15			60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Етапи історичної інституціоналізації політичних партій.	11	2	–			9
Тема 2. Сім'ї політичних партій країн Європейського Союзу.	9	–	–			9
Тема 3. Міжнародні об'єднання політичних партій.	9	–	–			9
Тема 4. Емпіричні методи дослідження політичних партій і партійних систем.	11	–	2			9
Тема 5. Формування партійних систем та основні чинники впливу на партогенез.	9	–	–			9
Тема 6. Особливості формування та функціонування партійних систем країн Західної Європи.	9	–	–			9
Тема 7. Особливості формування та функціонування партійних систем країн Центрально-Східної Європи.	11	–	2			9
Тема 8. Вибірчі системи Країн Європейського Союзу.	9	–	–			9
Тема 9. Електоральні процеси в країнах Європейського Союзу та їх вплив на конфігурацію партійних систем..	11	2	–			10
Модульна контрольна робота	–	–	–			–
Разом за семестр	90	4	4			82

5.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Етапи історичної інституціоналізації політичних партій.	2	–
2	Сім'ї політичних партій країн Європейського Союзу.	–	–
3	Емпіричні методи дослідження політичних партій і партійних систем.	2	2
4	Формування партійних систем та основні чинники впливу на партогенез.	2	–
5	Особливості формування та функціонування партійних систем країн Західної Європи.	2	–
6	Особливості формування та функціонування партійних систем країн Центрально-Східної Європи.	2	2
7	Виборчі системи Країн Європейського Союзу.	2	–
8	Електоральні процеси в країнах Європейського Союзу та їх вплив на конфігурацію партійних систем.	2	–
Разом		16	4

5.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Етапи історичної інституціоналізації політичних партій.	6	9
2	Сім'ї політичних партій країн Європейського Союзу.	6	9
3	Міжнародні об'єднання політичних партій.	6	9
4	Емпіричні методи дослідження політичних партій і партійних систем.	6	9
5	Формування партійних систем та основні чинники впливу на партогенез.	6	9
6	Особливості формування та функціонування партійних систем країн Західної Європи.	8	9
7	Особливості формування та функціонування партійних систем країн Центрально-Східної Європи.	8	9
8	Виборчі системи Країн Європейського Союзу.	6	9
9	Електоральні процеси в країнах Європейського Союзу та їх вплив на конфігурацію партійних систем.	8	10
Разом		60	82

5.5. Індивідуальне завдання

У формі таблиці за визначеними критеріями зробити порівняльний аналіз партійних систем країн Західної Європи

2. У формі таблиці за визначеними критеріями зробити порівняльний аналіз партійних систем країн Центрально-Східної Європи

3. Охарактеризувати та зробити порівняльний аналіз принципів організації основних типів політичних партій.

4. Охарактеризувати основні міжнародні об'єднання політичних партій. Історичні Інтернаціонали. Сучасні Інтернаціонали. Участь партій у роботі Європарламенту.

5. Охарактеризувати особливості виборів до Європейського парламенту

6. Охарактеризувати емпіричні методи аналізу партій та партійних систем. Індекс фракційності. Індекс агрегації. Ефективне число електоральних та парламентських партій. Індекс електоральної нестійкості тощо. Прорахувати вказані індекси взявши за основу результати виборів в одній із країн Європейського Союзу.

7. Описати та охарактеризувати основні чинники впливу на еволюцію партійних систем. Йдеться про соціетальні та інституційні. Розглядаючи соціетальні чинники акцентувати увагу на соціально-політичних розмежуваннях, а аналізуючи інституційні – на нормативно-правовій базі функціонування партійних систем, формі правління, формі державного устрою, виборчій системі. Аналіз чинників здійснити взявши для прикладу партійну систему Польщі, Німеччини, Словаччини і т. д.

8. Описати особливості становлення партійних систем країн ЦСЄ.

9. Описати особливості становлення партійних систем країн Західної Європи

10. Зробити аналіз партійної системи однієї з обраних країн за наступною логічною схемою: а) форма правління та форма державного устрою; б) виборча система, закон про політичні партії; в) суспільно-політичні розмежування та їх вплив на еволюцію партійної системи; г) емпіричні показники функціонування партійної системи (індекс фракційності, індекс агрегації, ефективне число партій тощо).

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базові джерела:

1. Голосов Г.В. Сравнительная политология: Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. / Г. В. Голосов – Изд-во Европ. ун-та в С.-Петербурге, 2001. – 368 с.
2. Исаев Б. А. Теория партий и партийных систем: Учебное пособие для студентов вузов / Б. А. Исаев. – М.: Аспект Пресс, 2008. – 367 с
3. Обушний М. Партологія: Навчальний посібник / М. Обушний, М. Примуш, Ю. Шведа / За ред.. М. І. Обушного. – К.: Арістей, 2006. – 432 с.

4. Политические системы современных государств: Энциклопедический справочник: в 4 т. – Т. 1: Европа / МГИМО (У) МИД России, ИНПО; гл. ред. А. Торкунов, научн. Ред. А. Мельвиль, отв. Ред. М. Миرونюк. – М.: ОАО «Московские учебники и Картолитогрфия», 2009. – 616 с.
5. Політичні партії: теорія та функціональні практики. Навчальний посібник Луганськ, 2014. 300 с.
6. Примуш М. Політичні партії: історія та теорія. Навчальний посібник / М. Примуш. – К.: «Видавничий дім «Профксіонал», 2008. – 416 с.
7. Теория и методы в современной политической науке: Первая попытка теоретического синтеза / под. ред. С. У. Ларсена; [пер. с англ. Е. А. Жуковой]. – М. : РОССПЭН, 2009. – 751 с.
8. Шведа Ю. Партії і вибори: енциклопедичний словник / Ю. Шведа. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
9. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія і практика виборчої кампанії: нав.-мет. посіб. / Ю. Шведа. – К.: Знання, 2012. – 373 с.
10. Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем: Навч. посібник / Ю. Шведа. – Львів: Тріада плюс, 2004. 528 с.

Допоміжні джерела:

1. Авксентьев А. Сучасна теорія голосування в контексті українських електоральних трансформацій. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01. – теорія та історія політичної науки.* Харків, 2017. 274 с.
2. Ашихмина Я. Концептуальное осмысление понятия «электоральный цикл» на материале исследований политических трансформаций в Российской Федерации в 2013–2014 гг. *ПОЛИТЕКС.* Том 1. № 4. С. 68–81.
3. Бадаева А. Ультраправые в Западной Европе: на пределе возможностей. *Международная экономика и международные отношения.* 2018. № 2. С. 37–46.
4. Байковський Б. Регіональні та регіоналістські партії у політичному просторі Європи / Б. Байковський, З. Зінько // *Грані.* – 2013. – №6. – С. 144–149.
5. Балашова О. Дослідження партійної системи через призму кількісної методології. *Політичне життя.* 2018. № 2. С.5–13.
6. Бунь В. Вплив інституційних факторів на електоральний вибір. *Формування органів влади як результат виборчого процесу 2006: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції.* Львів: ЦПД ЛНУ ім.І.Франка, 2006. С.22–28.
7. Вайнштейн Г. Трансформация западноевропейского политического ландшафта и институционализация антисистемной политики. *Мировая экономика и международные отношения.* 2018. Том 62 (№ 5). С. 17–28.
8. Вайнштейн Г. Евроскептицизм: новый фактор европейской политике. *Мировая экономика и международные отношения.* 2015. № 8. С.40–48.
9. Вайнштейн Г. Европейский популизм в конце 2010-х. *Мировая экономика и международные отношения.* 2018. № 3. С.29–38.

10. Волгов М. Багаторівневі політичні партії та тренд децентралізації: теоретичний аспект у сучасному англомовному науковому дискурсі. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2013 . № 6 (68). С.198–207.
11. Грибовский В. Правый популизм: особенности политического феномена. *Научно-аналитический вестник ИЕ РАН*. 2019. № 1. С. 61–64.
12. Голосов Г. Фрагментация партийных систем: новый метод измерения и его применение к результатам выборов российских региональных законодательных собраний (2003–2008). *Электоральное пространство современной России. Политическая наука: Ежегодник 2008*. М.: РОССПЭН, 2009. С. 9–27.
13. Голосов Г., Григорьев В. Национализация партийной системы: российская специфика. *Политическая наука*. 2015. №1. С.128–156.
14. Электоральные процессы в Европейском Союзе (середина второго десятилетия XXI века). Москва: Институт Европы, 2016. 116 с.
15. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року), Європейська комісія за демократію через право, CDL-AD (2002) 023 rev. URL: [http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD\(2002\)023rev-ukr.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD(2002)023rev-ukr.pdf).
16. Кюнле С., Стейн К. Мажоритарные избирательные системы ведут к появлению двухпартийных систем. Теория и методы в современной политической науке: Первая попытка теоретического синтеза / под. Ред. С.Ларсена. М.: РОССПЭН, 2009. С.106–128.
17. Любарев А. Избирательные системы: российский и мировой опыт. М.: РОО «Либеральная миссия», 2016. 632 с.
18. Литвин В. Інституційно-процесуальні та політико-поведінкові атрибути і різновиди напівпрезидентської системи правління: порівняльний аналіз на прикладі країн Європи. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути і процеси*. Львів, 2018.815 с.
19. Липсет С., Роккан С. Структуры размеживаний, партийные системы и предпочтения избирателей. Предварительные замечания. *Политическая наука: Социально-политические размеживания и консолидация партийных систем*. 2004. № 4. С. 204–235.
20. Остапеч Ю., Гайданка Є., Ключкович А. Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України. Серія «Studia Regionalistica» / № 8; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія». Ужгород: ПП Данило С. І., 2014. 256 с.
21. Остапеч Ю., Манайло-Приходько Р. Типові чи девіантні: розрахунок евклідової відстані для аналізу особливостей регіонального голосування в Україні на парламентських виборах 1998–2014 рр. // *Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції Чернівці, 17 квітня 2018 р.* –

Чернівці: Букрек, 2018. – С.70–83 (272 с.).

22. Остапець Ю., Лешанич М. Націоналізація чи регіоналізація: розрахунок індексу націоналізації для аналізу гомогенності голосування українських виборців за результатами парламентських виборів 1998–2014 рр. Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці 14 травня 2019 року. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. С.26–32.
23. Остапець Ю. Вплив парламентських виборів 2013–2016 рр. на конфігурацію партійних систем країн Вишеградської четвірки // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. – Випуск 1 (18) / ред.кол.: І.В.Артёмов (голова) та інші. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2017. – С.31–53 (196 с.).
24. Остапець Ю. Трансформація партійно-політичного ландшафту в країнах Вишеградської четвірки за результатами парламентських електоральних циклів 2013–2018 рр. // Європа і політика: Матеріали науково-практичної конференції «Україна – ЄС: двосторонні відносини у контексті загострення гібридної війни, конфлікту політик пам'яті та забезпечення прав національних меншин» (Ужгород, 3 травня 2018). – Ужгород, 2018. – С.5–18.
25. Остапець Ю. Основні напрями дослідження електоральних процесів у зарубіжній та вітчизняній політичній науці // Актуальні проблеми політичної науки. – Випуск 2. – Ужгород, 2018. – С.4–60.
26. Остапець Ю. Методологія дослідження виборчого процесу та поведінки виборців: дослідницькі напрями та методи аналізу // Актуальні проблеми політичної науки. – Випуск 3. – Ужгород, 2018. – С.4–42.
27. Остапець Ю. Методологія дослідження еволюції та функціонування партійних систем в суспільствах, що трансформуються // Вісник Львівського університету. – Серія філософсько-політологічні студії. – Львівський національний університет імені Івана Франка, 2011, – С. 159 – 168.
28. Политическая наука: Выборы и электоральные исследования. М.: ИНИОН РАН, 2019. 279 с.
29. Педерсен М. Электоральная неустойчивость в Западной Европе (1948 – 1977). *Теория партий и партийных систем: Хрестоматия*. М.: Аспект Пресс, 2008. С. 273–281.
30. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 391 с.
31. Романюк А., Шведа Ю., Шумельда О. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна. - Львів, 2003.
32. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
33. Романюк А., Литвин В., Панчак-Бялоблоцька Н. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 462 с.

34. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К.: АртЕк, 2001. 224 с.
35. Сидорчук О. Становлення громадян до партій і джерел їхнього фінансування. URL: https://dif.org.ua/uploads/pdf/1456483459_4026.pdf
36. Спасский Е. Трансформация политических партий и их типологическая концептуализация: опыт западной партологии. *Полития*. 2008. № 2. С.103–111.
37. Таагепера Р., Шугарт М. Описание избирательных систем. *Политические исследования*. 1997. № 3. С. 114–137.
38. Табачник Д., Верник О. Западные избирательные системы: мифы, геополитика, права человека. Харьков: Фолио, 2009. 271 с.
39. Теория партий и партийных систем: Учебное пособие для студентов вузов. М.: АспектПресс, 2008. 367.
40. Туровский Р. Национализация и регионализация партийных систем: подходы к исследованию. *Полития*. 2016. №1. С.162–180.
41. Туровский Р. Электоральное пространство России: от навязанной национализации к новой регионализации? *Полития*. 2012. №3. С.100–119.
42. Хенкин С. М. Региональные и этнические партии в Европе. *Современная Европа*. 2007. № 1. С. 152–156.
43. Холодковский К. Перестройка западноевропейской партийной системы. *Мировая экономика и международные отношения*. 2016. № 7. С.16–24.
44. Чахар Р. Учредительные выборы и их значение для процесса трансформации политических систем государств Центральной Европы. *Политическая концептология*. 2015. № 1. С.231–236.
45. Ченцова Э. Почему выборы безнадежно устарели: Давид Ван Рейбрук о «синдроме демократической усталости». URL: <https://discours.io/articles/theory/pochemu-vybory-beznadezhno-ustareli-david-van-reybruk-o-sindrome-demokraticeskoy-ustalosti>
46. Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні Львів, 2010. 462 с.
47. Швейцер В. Партии и движения политической альтернативы современной Европы. Научно-аналитический вестник ИЕ РАН. 2018. № 3. С.43–47.
48. Швейцер В. Региональные партии выходят на авансцену. *Современная Европа*. 2006. № 4. С. 84–93.
49. Яшлавский Э. Антииммигрантские парии Европы: фальстарт или новое дыхание. *Контуры глобальных трансформаций*. 2018. Том 11. № 3. С.230–245.
50. Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность. *Политические исследования*. 1992. № 5–6. С. 156–163.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:

1. Бібліотека політолога. URL: <http://politics.ellib.org.ua/>
2. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000290>

3. Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine). URL: <http://ratinggroup.ua/about.html>
4. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>
5. Українські підручники онлайн: Політологія. URL: <http://pidruchniki.ws/politologiya/>
6. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/>
7. Центр соціологічних і політичних досліджень та технологій "СОЦІОПОЛІС". URL: <http://sociopolis.com.ua/Sociopolis/About>

М. М. Палінчак
Робоча програма навчальної дисципліни
«Державно-церковні відносини в Україні»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин: для денної форми навчання: 9 аудиторних – 3 самостійної роботи здобувача – 6	2	2
	Лекції:	
	15	6
	Практичні (семінарські):	
	15	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	80

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Державно-церковні відносини в Україні**» є надати здобувачам теоретичні та практичні знання щодо особливостей формування державно-церковних відносин в Україні, у тому числі звернувши особливу увагу на роль релігійних процесів в країні.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

5) загальних компетентностей:

- **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК-2.** Здатність фахово спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово у процесі наукової комунікації та досліджень.
- **ЗК-3.** Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК-5.** Здатність бути критичним і самокритичним.
- **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- **ЗК-8.** Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- **ЗК-9.** Здатність працювати в міжнародному контексті.
- **ЗК-11.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

2) професійних компетентностей:

- **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
- **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
- **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
- **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.
- **ФК-7.** Здатність фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.

Крім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачу вищої освіти у подальшому орієнтуватися в проблематиці державно-церковних відносин; використовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань; вміти давати оцінку впливовості релігії в житті держави; готувати повідомлення, виступи, наукові статті на вказану проблематику.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Моделі державно-церковних відносин**» є опанування таких навчальних дисциплін освітньої програми:

ОК.02	Теорія та методологія класичної та сучасної філософії
ОК.03	Презентація наукових результатів та управління науковими проектами
ВК.01.02	Євроінтеграційні процеси в країнах Центральної Європи
ВК.02.02	Теорія і практика посткомуністичних (кольорових) революцій

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої-наукової програми «**Політологія**», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Опанувати універсальними навичками дослідника, зокрема застосування сучасних інформаційних технологій, розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації (академічні наукові публікації, семінари, конференції), в засобах масової інформації та в публічній сфері у національному та міжнародному контексті.	ПРН-1.
Використовувати державну та іноземну мову як усно, так і письмово на рівні, достатньому для ефективно професійної комунікації, розуміння іншомовних наукових текстів та	ПРН-2.

<p>підготовки фахових публікацій в Україні і провідних наукових виданнях світу.</p>	
<p>Комплексне розуміти природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.</p>	ПРН-4.
<p>Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.</p>	ПРН-5.
<p>Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.</p>	ПРН-6.
<p>Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.</p>	ПРН-7.
<p>Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому,</p>	ПРН-8.

національному та міжнародному рівні.	
Фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.	ПРН-10.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Державно-церковні відносини в Україні**»:

№	Очікувані результати навчання з дисципліни
1.	Синтезувати та обговорювати публікації в межах та поза областю дослідження, а саме державних процесів в Україні. Вміння працювати над публікацією, виокремлювати та аналізувати інформацію і використовувати її при написанні дослідження.
2.	Знати об'єкт, предмет вивчення дисципліни та методологію, яка використовується в політичній науці для вивчення державно-церковних відносин в Україні; розуміти зміст основних категорій дисципліни (держава, церква, модель державно-церковних відносин, державно-церковні відносини тощо).
3.	Вміти розробляти та переконливо презентувати групі кваліфікованих дослідників добре обґрунтований план дослідження для вирішення важливого завдання в сфері державно-церковних відносин України.
4.	Вміти зробити розширене оригінальне дослідження, що базується на критичному розгляді джерел, як вітчизняних так і зарубіжних дослідників, та забезпечене необхідним науковим апаратом.
5.	Знати презентувати результати дослідження про роль та місце церкви в державотворчих процесах в Україні в науковому та ненауковому контекстах, усно та письмово, у формі наукових семінарів, наукових зустрічей та громадських ініціатив
6.	Знати представляти свої результати дослідження іноземною мовою.
7.	Вміти аналізувати та посилатися на відповідні основні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які займалися проблематикою державно-церковних відносин в Україні, через усні виступи та презентації, в дисертації.
8.	Повинні бути обізнані та здатні аналізувати статистичні та найновіші аналітичні дані, щодо розвитку відносин держави та церкви в Україні, роль та місце релігії в українському суспільстві, вплив релігії та церкви на політичні процеси в країні.
9.	Вміти використовувати інформацію, статті, праці, посібники, так і електронні дані аналітичних центрів, які здійснюють моніторинг та збір даних в межах теми, для дослідження державно-церковних відносин в Україні.
10.	Знати планувати оригінальний вклад на основі дослідження політологічних знань інформацію, щодо ролі церкви, релігійних організацій в суспільстві та суспільних процесах

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- письмове завдання;
- аналітичний реферат;
- аналітичне есе;
- опитування.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного реферату, письмове завдання з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
10	10	10	10	10		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
10	10	10	10	10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	8	30	7	30
Письмове тестування	1	5	1	5
Реферат (аналітичне завдання)	1	5	1	5
Аналітичне есе	1	10	1	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульна контрольна робота складається з трьох рівнів завдань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку сучасних державно – церковних відносин в Україні. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, другий рівень модульної контрольної роботи максимально може бути оцінений у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків щодо питання, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Відповідно до *«Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку « добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

Тема 1. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна.

Поняття «держава» та «церква». Співвідношення понять «державно-конфесійних» і «державно-церковних» відносин. Державно-церковні відносини як процес. Об'єкт і предмет державно-церковних відносин як наукової дисципліни.

Визначення поняття державно-церковних відносин як сукупності форм суспільно-політичних, економічних, правових та моральних нормативних зв'язків між двома інституціями – державою та інституційними утвореннями релігійного характеру, що склалися в історичному процесі, є динамічними,

регламентуються та регулюються конституційно-законодавчими актами, загальнолюдськими, демократичними і моральними принципами, традиційно усталеними для конкретної країни звичаями.

Тема 2. Релігія і держава в поглядах провідних європейських філософів.

Походження держави та влади від Бога в теологічних концепціях Августина Блаженного і Томи Аквінського. Секуляризація і секуляризм релігійного впливу на формування держави та громадянського суспільства в рамках вчення філософів Нового часу та Просвітництва. Відносини «людина – релігія» у вченнях представників сучасної європейської філософії: від Ш. Монтеск'є до Д. Макліна. Значення взаємозв'язку релігії і суспільства крізь призму онтологічного формування особистості.

Погляди на державно – церковні відносини в працях українських вчених.

Тема 3. Релігія і церква в системі державно-правових відносин.

Характеристика сучасних країн щодо їх ставлення до релігії, взаємовідносин держави та церкви. Поняття «релігії». Вплив церкви на суспільне життя країни. Роль церкви в політичних процесах. Церква та сфера освіти в державі. Свобода совісті та віросповідань як релігієзнавчо-правова проблема. Підходи розуміння сутності феномену свободи совісті, зокрема свободи віросповідання в контексті її філософсько-політологічного осмислення – етикоцентричний, релігієцентричний та нормоцентричний.

Тема 4. Релігійна історія України.

Язичницька міфологія, дохристиянські вірування та пантеон богів українців. Від язичництва до християнства: еволюція релігійного життя в Київській Русі у IX–X ст. Православна церква під владою Литви і Польщі. Історія і особливості життєдіяльності українського православ'я у XIII–XV ст. Київська та Галицька митрополії. Перенесення митрополії з Києва у Володимир, Москву. Люблінська унія (1569) і посилення утисків православ'я в Речі Посполитій. Створення уніатської (греко-католицької) церкви в Україні.

Тема 5. Християнство в Україні в сучасний період.

Докорінні зміни в становищі всіх напрямів християнства в Україні в сучасних умовах. Місце різних християнських конфесій в процесі національного відродження українського народу, в удосконаленні духовного та суспільно-політичного життя України на сучасному етапі.

Українська православна церква Київського Патріархату. Українська православна церква Московського Патріархату. Українська Автокефальна Православна Церква. Реституція церковного майна в незалежній Україні.

МОДУЛЬ 2

Тема 6. Конституційно-правові основи забезпечення свободи совісті в Україні до 1991 р.

Зміст та практичне здійснення державного регулювання релігійного життя за умов комуністичного режиму. Роль церкви та релігії в Україні до 1991 р. Протидія Комуністичним режимом розвитку церкви на теренах України. На просторах СРСР проголошено у вересні 1937 р. ЦК ВКП(б) «безбожну п'ятирічку», упродовж якої з релігією та церквою мало бути «покінчено». Знищена під час сталінського терору, українська автокефальна православна церква знову відродилася під час Другої світової війни. Львівський собор 1946 р. У 1949 р. радянський уряд зліквідував Українську греко-католицьку (уніатську) церкву в Карпатській Україні, анулювавши Ужгородську унію від 1646 р.

У 1989 р. в Україні було відроджено автокефальний рух. На початку 1990 р. Всеукраїнський собор Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), що відбувся в Києві, затвердив факт відновлення УАПЦ та ухвалив рішення про створення її патріархату.

Подолання в умовах становлення Української державності негативних наслідків порушень прав громадян на свободу совісті за комуністичного режиму.

Тема 7. Демократизація відносин між церквою та державою в суверенній Україні.

Деїдеологізація державної політики України в царині релігійно-церковного життя, формування нової парадигми відносин держави з церквою розпочалися наприкінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття. Для врегулювання відносин органів державної влади з релігійними організаціями в умовах демократизації суспільства 23 квітня 1991 р. було прийнято Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» .

Поширення нових релігійних течій в Україні. Мережа релігійних організацій в Українській державі. Прогнози у сфері релігійного життя. Відносини УПЦ (КП) та УПЦ (МП), УАПЦ після здобуття незалежності. Сучасний стан релігій в Україні. Конфесійний склад населення України.

Тема 8. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації незалежної України.

Свобода совісті: сутність та еволюція проблеми. Свобода віросповідання в системі політичних прав і свобод.

Державно-церковні взаємовідносини в Україні. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації. Відповідальність за порушення законодавства про свободу совісті. Тенденції державно-церковних відносин. Держава та діяльність релігійних організацій, Держава не фінансує діяльність

будь-яких організацій. Рівність усіх релігій, віросповідань та релігійних організацій перед законом.

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» далеко не вичерпує зміст і принципи взаємовідносин державних та церковних структур сучасної України. Базові норми цих правовідносин викладено в Конституції України від 28 червня 1996 р. Інші значимі їх аспекти відображаються і регулюються цивільним правом, Земельним кодексом, судовою системою, нормативно-правовими актами державної виконавчої влади тощо.

Тема 9. Модель державно – церковних відносин в Україні.

Модель державно – церковних відносин в Україні. Церква та школи. Церква та релігійні організації, та їх місце в суспільстві.

Церква та політика. Роль церкви в політичних процесах держави.

Особливості взаємодії церкви та держави. Вплив церкви на державу. Роль та місце церкви в становленні відносин з іншими країнами світу.

Тема 10. Роль та місце української православної церкви в становленні української державності.

Функціонування української православної церкви. Роль та місце УПЦ (КП), УПЦ (МП) та УАПЦ. Передумови отримання автокефалії. Здобуття автокефалії України за часів незалежності. Томос, як свідоцтво про народження нової Церкви. Томос, підписаний Вселенським патріархом Варфоломієм та вручений новообраному предстоятелю ПЦУ Єпіфанію, як офіційне затвердження про канонічний автокефальний статус ПЦУ як однієї з 15 помісних Православних Церков світу.

Вплив православ'я на становлення Української держави. Автокефалія української православної церкви. Місце та роль української помісної церкви в світі.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна а робота	самостійна робота
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна.	14	2	2			10
Тема 2. Релігія і держава в поглядах провідних європейських філософів.	8	1	2			5
Тема 3. Релігія і церква в системі державно-правових відносин.	8	1	2			5
Тема 4. Релігійна історія України.	7	1	1			5
Тема 5. Християнство в Україні в сучасний період.	7	1	1			5
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	46	8	8			30
Модуль 2						
Тема 6. Конституційно-правові основи забезпечення свободи совісті в Україні до 1991 р.	13	1	2			10
Тема 7. Демократизація відносин між церквою та державою в суверенній Україні.	8	1	2			5
Тема 8. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації незалежної України.	7	1	1			5
Тема 9. Модель державно – церковних відносин в Україні.	7	1	1			5
Тема 10. Роль та місце української православної церкви в становленні української державності.	7	1	1			5
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	44	7	7			30
Разом за семестр	90	15	15			60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна а робота	самостійна робота
1-й семестр						
Модуль						
Тема 1. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна.	11		1			10
Тема 2. Релігія і держава в поглядах провідних європейських філософів.	11	1				10
Тема 3. Релігія і церква в системі державно-правових відносин.	11	1				10
Тема 4. Релігійна історія України.	6	1				5
Тема 5. Християнство в Україні в сучасний період.	6		1			5
Тема 6. Конституційно-правові основи забезпечення свободи совісті в Україні до 1991 р.	10					10
Тема 7. Демократизація відносин між церквою та державою в суверенній Україні.	10					10
Тема 8. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації незалежної України.	11	1				10
Тема 9. Модель державно – церковних відносин в Україні.	6		1			5
Тема 10. Роль та місце української православної церкви в становленні української державності.	6		1			5
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	90	6	4			80
Разом за семестр	90	6	4			80

5.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Тема 1. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна.	2	1
2	Тема 2. Релігія і держава в поглядах провідних європейських філософів.	2	-
3	Тема 3. Релігія і церква в системі державно-правових відносин.	2	-
4	Тема 4. Релігійна історія України.	1	-
5	Тема 5. Християнство в Україні в сучасний період.	1	1
6	Тема 6. Конституційно-правові основи забезпечення свободи совісті в Україні до 1991 р.	2	-
7	Тема 7. Демократизація відносин між церквою та державою в суверенній Україні.	2	-
8	Тема 8. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації незалежної України.	1	-
9	Тема 9. Модель державно – церковних відносин в Україні.	1	1
10	Тема 10. Роль та місце української православної церкви в становленні української державності.	1	1
Разом		15	4

5.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Тема 1. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна.	10	10
2	Тема 2. Релігія і держава в поглядах провідних європейських філософів.	5	10
3	Тема 3. Релігія і церква в системі державно-правових відн.	5	10
4	Тема 4. Релігійна історія України.	5	5
5	Тема 5. Християнство в Україні в сучасний період.	5	5
6	Тема 6. Конституційно-правові основи забезпечення свободи совісті в Україні до 1991 р.	10	10
7	Тема 7. Демократизація відносин між церквою та державою в суверенній Україні.	5	10
8	Тема 8. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації незалежної України.	5	10
9	Тема 9. Модель державно – церковних відносин в Україні.	5	5
10	Тема 10. Роль та місце української православної церкви в становленні української державності.	5	5
Разом		60	80

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні джерела:

31. Палінчак М.М., П.П. Галда, М.М. Лешанич. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра» - 2015. – 296 с.
32. Палінчак М.М. Специфіка та основні віхи становлення християнства в контексті державно – церковних відносин в Україні / Die wirtschaftliche entwicklung Europaischer regionen in der / Nick Palinchak, Vladimir Chimines, Natasa Bujdova, Stanislava Hunyadiova, Jan Holonic // - Україна – 2016р. – С.134- 143.
33. Єленський В. Є. Моделі релігійно-суспільного розвитку і державно-церковних відносин у процесі трансформації посткомуністичних країн / В. Є. Єленський // Держава і церква: уроки минулого і проблема сьогодення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Ужгород : Ліра, 2003. – 224 с. – С. 7-10.
34. Єленський В. Є. Релігійно-суспільні зміни в посткомуністичній Європі / В. Є. Єленський // Людина і світ. – 1999. – № 7. – С. 30-33.
35. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття : Монографія / С. І. Здіорук. – К. : Знання України, 2005. – 552 с.
36. Здіорук С. І. Український досвід партнерської взаємодії держави і церкви в європейському контексті / С. І. Здіорук // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 1. – С. 86-91.
37. Здіорук С. І. Українські суспільно-релігійні відносини в умовах трансформації і глобалізації / С. І. Здіорук // Релігійна свобода: Функціонування релігії в умовах свободи її буття : Науковий щорічник. – К., 2004. – С. 36-42.
38. Здіорук С. І. Юридичні та політичні механізми врегулювання державно-церковних відносин в Україні / С. І. Здіорук // Релігійна свобода: Взаємини держави і релігійних організацій: правові та політичні аспекти: Науковий щорічник. – № 10 / За ред. А. Колодного, Л. Филипович, М. Бабія. – К., 2006. – 172 с. – С. 85-89.
39. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.): Курс лекцій / В. І. Яровий, М. П. Рудаков, В. П. Шумило та інші. – К. : Либідь, 2001. – 218 с.
40. Історія релігій в Україні: в 10 т. / А. Колодний, Р. Крижанівський. – Київ; Дрогобич : Коло, 2003. – Т. 10: Релігія і церква років незалежності України. – 2003. – 612 с.
41. Історія християнської церкви на Україні : Релігієзнавчий довідковий нарис. – К. : Наукова думка, 1992. – 104 с.
42. Климов В. В. Свобода совісті, церква, релігійність в українському суспільстві періоду незалежності : Вибрані статті / В. В. Климов. – К. : Відділення релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. Сковороди НАН України, 2009. – 370 с.
43. Климов В. В. Релігійність в українському суспільстві періоду незалежності : Вибрані статті / В. В. Климов. – К. : Інститут філософії, 2009. – 370 с.

44. Климов В. В. Сучасна модель державно-церковних відносин як результат суспільних трансформацій / В. В. Климов // Українське релігієзнавство. – 1999. – № 12. – С. 50-53.
45. Климов В. В. Формування і особливості української моделі державно-церковних відносин / В. В. Климов // Релігія і Церква років незалежності України. – Т. 10. – Київ-Дрогобич, 2003. – С. 375-384.

Допоміжні джерела:

1. Любчик В. П. Порівняльний аналіз процесу реституції церковного майна в Україні та інших посткомуністичних країнах / В. П. Любчик // Реституція церковного майна: міжнародний та вітчизняний досвід : Збірник наукових матеріалів / Ред. кол. В. Андрущенко та ін. – К. : Світ знань, 2007. – С. 23-29.
2. Любчик В. П. Церковно-державні та міжправославні відносини в Україні / В. П. Любчик // Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні Науковий збірник. – К. : VIP, 2001. – 206 с. – С. 53-62.
3. Никитченко Е. Религиозная ситуация на Украине / Е. Никитченко // Религия и право. – 1999. – № 4-5. – С. 13-24.
4. Овсиенко Ф. Г. Взаимоотношения государства и церкви в странах Восточной Европы / Ф. Г. Овсиенко // Мировой опыт государственно-церковных отношений : Учебное пособие / Под общ. ред. Н. А. Трофимчука. – М. : Изд-во РАГС, 1998. – 306 с.
5. Огієнко І. І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. І. Огієнко. – К. : Абрис, 1991. – 342 с.
6. Огієнко І. І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви / І. І. Огієнко. – У 2-х т. – К. : Україна, 1993. – Т. 1. – 147 с.; Т. 2. – 418 с.
7. Палінчак М.М., Стебляк Д.М. Поняття державно – церковні відносини (правовий аспект) Закарпатські правові читання. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (20-22 квітня 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; За заг. ред. В.І. Смоланки, О.Я. Рогача, Я.В. Лазура. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. – Т.2. – 488 с.
8. Палінчак М.М. Харута В.Ф., Яцина П.Е. Моделі державно – церковних відносин (політико – правовий аспект) Порівняльно-аналітичне право. Електронне наукове фахове електронне видання. № 2/2017. с. 266. [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.rap.com.ua
9. Палінчак М. М. Антитоталітарний рух в Україні і Румунії: загальне і особливе / М. М. Палінчак, І. Ф. Король // Румунсько-українські відносини : історія і сучасність. – Сату-Маре, 1999. – С. 313-318.
10. Палінчак М. М. Держава і церква (моделі взаємовідносин) / М. М. Палінчак // Науковий вісник УжНУ. Серія : Право. – Спеціальний випуск. – Ужгород, 2003. – С. 87-90.

11. Палінчак М. М. Держави й патріархи в історії православного руху на Закарпатті / М. М. Палінчак // Карпатський край: Громадсько-політичний журнал. – 1994. – № 1-2. – С. 37-39.
12. Палінчак М. М. Державно-церковні відносини в Закарпатській Україні (листопад 1944 - січень 1946 рр.) / М. М. Палінчак // Закарпатська Україна. Осінь 1944 року. – Ужгород, 1995. – С. 79-82.
13. Палінчак М. М. Державно-церковні відносини в країнах СНД / М. М. Палінчак // Науковий вісник УжНУ. Серія : Політологія. Соціологія. Філософія. – Ужгород, 2010. – № 14. – С. 226-231.
14. Палінчак М. М. Державно-церковні відносини в країнах Центральної Європи (на прикладі Чехії та Угорщини) / М. М. Палінчак // Матеріали 63-ї підсумкової конференції професорсько-викладацького складу УжНУ. Серія : Міжнародні відносини. – Ужгород, 2009. – С. 56-59.
15. Палінчак М. М. Державно-церковні відносини на Україні: Матеріали до курсу лекцій / М. М. Палінчак. – Ужгород : УЖДУ, 1997. – 39 с.
16. Палінчак М. М. До питання про правовий статус школи та церкви в державі / М. М. Палінчак // Науковий вісник УжНУ. Серія : Право. – Ужгород, 2008. – № 9. – С. 199-202.
17. Палінчак М. М. До проблеми історіографії досліджень державно-церковних відносин / М. М. Палінчак // Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. – Вип. 10. – 2013. – С. 10-17.
18. Палінчак М. М. Правовий статус церкви в Україні та Словаччині / М. М. Палінчак // Zbornik príspevkov y medzinárodnej vedeckej konferencie Cestou vzájomnosti Slovensko-ukrainske vstahu a súvislosti, konanej v Banskej Bistrici, 23-24 oktobra 2003. – С. 68-75.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Бібліотека політолога. URL: <http://politics.ellib.org.ua/>
2. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000290>
3. Національний Інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/>
4. РІСУ. URL: <https://risu.org.ua/>
5. Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine). URL: <http://ratinggroup.ua/about.html>
6. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>
7. Українські підручники онлайн : Політологія. URL: <http://pidruchniki.ws/politologiya/>
8. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/>
9. Центр соціологічних і політичних досліджень та технологій "СОЦІОПОЛІС". URL: <http://sociopolis.com.ua/Sociopolis/About/>

М. М. Палінчак
Робоча програма навчальної дисципліни
«Моделі державно-церковних відносин»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин: для денної форми навчання: 9 аудиторних – 3 самостійної роботи здобувача – 6	2	2
	Лекції:	
	15	6
	Практичні (семінарські):	
	15	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	80

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Моделі державно-церковних відносин**» є надати здобувачам теоретичні та практичні знання щодо особливостей формування моделей державно – церковних відносин, видів моделей державно – церковних відносин, їх характеристики.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

б) загальних компетентностей:

- **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК-2.** Здатність фахово спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово у процесі наукової комунікації та досліджень.
- **ЗК-3.** Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК-5.** Здатність бути критичним і самокритичним.
- **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- **ЗК-8.** Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- **ЗК-9.** Здатність працювати в міжнародному контексті.
- **ЗК-11.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

2) професійних компетентностей:

- **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
- **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
- **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
- **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.
- **ФК-7.** Здатність фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.

Крім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачу вищої освіти у подальшому орієнтуватися в питаннях моделей державно – церковних відносин, оперувати цими знаннями при аналізі політичної ситуації в тій чи іншій країні; використовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань; вміти давати оцінку при аналізі різних ситуацій в країнах світу через призму моделі державно – церковних відносин в цій країні; готувати повідомлення, виступи, наукові статті на вказану проблематику.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Моделі державно-церковних відносин**» є опанування таких навчальних дисциплін освітньої програми:

ОК.02	Теорія та методологія класичної та сучасної філософії
ОК.03	Презентація наукових результатів та управління науковими проектами
ВК.01.02	Євроінтеграційні процеси в країнах Центральної Європи
ВК.02.02	Теорія і практика посткомуністичних (кольорових) революцій

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої-наукової програми «**Політологія**», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Опанувати універсальними навичками дослідника, зокрема застосування сучасних інформаційних технологій, розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації (академічні наукові публікації, семінари, конференції), в засобах масової інформації та в публічній сфері у національному та міжнародному контексті.	ПРН-1.

<p>Використовувати державну та іноземну мову як усно, так і письмово на рівні, достатньому для ефективної професійної комунікації, розуміння іншомовних наукових текстів та підготовки фахових публікацій в Україні і провідних наукових виданнях світу.</p>	<p>ПРН-2.</p>
<p>Комплексне розуміти природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.</p>	<p>ПРН-4.</p>
<p>Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.</p>	<p>ПРН-5.</p>
<p>Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.</p>	<p>ПРН-6.</p>
<p>Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.</p>	<p>ПРН-7.</p>

Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.	ПРН-8.
Фахово викладати політологічні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.	ПРН-10.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Моделі державно-церковних відносин**»:

№	Очікувані результати навчання з дисципліни
1.	Вміти об'єднувати (синтезувати) та обговорювати публікації в межах дисципліни «Моделі державно-церковних відносин».
2.	Знати об'єкт, предмет вивчення дисципліни та методологію, яка використовується в політичній науці для вивчення регіональних суспільно-політичних процесів; знати зміст основних категорій дисципліни (державна церква, модель державно-церковних відносин, цезаропапізм, теократія, відокремлення держави і церкви та інше)
3.	Застосовувати методологію дослідження для аналізу, а також застосовувати отримані знання при вирішенні практичних завдань на семінарських заняттях і у подальшій професійній діяльності.
4.	Вміти завершити дослідження, що базується на критичному розгляді джерел та забезпечене необхідним науковим апаратом.
5.	Вміти аналізувати результати наукових досліджень в письмовій та усній формі.
6.	Знати та вміти представити результати своїх наукових досліджень щодо розвитку особливостей моделей державно-церковних відносин.
7.	Вміти орієнтуватися в основних тенденціях розвитку моделей державно-церковних відносин.
8.	Здатність аналізувати, та порівнювати типи моделей державно-церковних відносин, знати етапи їх формування та особливості моделей державно-церковних відносин – цезаропапізм, теократія, відокремлення держави і церкви, державна церква та інше.
9.	Вміння аналізувати інформацію, яка буде корисна для наукового дослідження
10.	Знати робити висновки на свій власний вклад в рамках сфери дослідження

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- письмове тестування;
- аналітичне есе;
- реферат.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе, письмове тестування з теми, реферат.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
10	10	10	10	10		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
10	10	10	10	10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	8	35	7	30
Письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	10		
Есе			1	10
Реферат	1	5	1	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульна контрольна робота складається з трьох рівнів.

Перший рівень – тестові запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від кількості правильних відповідей, перший рівень модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку моделей державно – церковних відносин та їх типів. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до *«Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсних) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;

- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку « добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

Тема 1. Релігієзнавство як галузь знань.

Предмет релігієзнавства. Місце релігієзнавства в системі людських знань. Мета і завдання курсу. Основні розділи релігієзнавства. Філософія релігії. Соціологія релігії. Психологія релігії. Історія релігії. Географія релігії. Футурологія релігії. Феноменологія релігії. Релігійна антропологія. Релігійна культурологія. Традиції українського релігієзнавства: історія, проблематика, методологія досліджень. Категорії і поняття релігієзнавства. Методи дослідження та принципи викладу.

Тема 2. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна.

Поняття «державна» та «церква», «державно – церковні відносини». Співвідношення державно-конфесійних і державно-церковних відносин. Державно-церковні відносини як процес. Об'єкт і предмет державно-церковних відносин як наукової дисципліни.

Тема 3. Поняття «модель державно – церковних відносин» та її типи відносин між церквою і державою.

Поняття «модель державно – церковних відносин». Аналізу сучасних моделей (типових видів) державно-церковних відносин присвячено значну кількість наукових праць українських політологів, філософів, релігієзнавців, зокрема праці В. Єленського, В. Климова, Л. Коваленко, І. Ковалю, О. Кулакевич, О. Сагана та інших. В. Климов слушно зазначає, що поняття "модель державно-церковних відносин" "охоплює певну сукупність засадничих норм, закріплених звичаєвим правом, законами, іншими нормативно-правовими актами, якими впродовж певного періоду регулюються взаємовідносини держави і Церкви.

Типи відносин між церквою і державою, які існують і донині: віротерпимість (нетерпимість), за якої одна чи кілька релігій мають привілейований стан, а всі інші оголошуються терпимими (чи нетерпимими); свобода віросповідань, за якої всі релігії рівні між собою, а людина вільна у своєму виборі конфесії і відправленні релігійного культу; свобода совісті, яка, окрім проголошення рівності всіх релігій між собою, дозволяє особі не лише вільно обирати будь-яку релігію, але й бути невірною.

Тема 4. Типи моделей державно – церковних відносин.

Головні типи відносин між церквою і державою вбирають у себе кілька моделей державно-церковних взаємин, які часто взаємно переплітаються: теократія, цезаропапізм, державна церква, відокремлення церкви від держави; проміжний стан між моделлю державної церкви і моделлю повного відокремлення; відокремлення церкви і держави.

Тема 5. Теократія та цезаропапізм.

Поняття «теократія» та «цезаропапізм». Теократія (гр. theos – Бог, kratos – влада) як форма правління, за якої вся повнота влади в державі належить главі церкви та духовенству. Цезаропапізм (лат. caesar – цезар, papa – папа) – модель державно-церковних відносин, за якої церква та її структури повністю залежать від світської влади.

Історія розвитку цих моделей державно – церковних відносин, на прикладі країн світу. Характерні відмінності понять.

МОДУЛЬ 2

Тема 6. Державна церква.

Державна церква як модель державно-церковних відносин, що забезпечує в державі привілейований стан певній конфесії. Статус державної церкви передбачає тісну співпрацю держави і церкви, яка охоплює різні сфери суспільних відносин, а також різні привілеї для релігійних організацій, належних до державної церкви.

Особливості, місце та роль державної церкви в сфері економічних відносин (визнання за церквою права власності на широке коло об'єктів: землю, будівлі, споруди, предмети культури й т. д.); фінансовий сектор (Церква отримує від держави різні субсидії та матеріальну допомогу.); юридичні повноваження церкви (вона має право на реєстрацію шлюбів, народження, смерті, а в деяких випадках – право регулювати шлюбно-сімейні відносини); у сфері політичних відносин (право брати участь у політичному житті країни, в тому числі й через представництво церкви у державних органах.); релігійних відносин (союз церкви і держави полягає в тому, що глава держави, навіть за республіканської форми правління, дає релігійну клятву або присягу при вступі на посаду.); освітньому процесі (Церква має широкі повноваження в галузі виховання та освіти молоді, здійснює релігійну цензуру друкованої продукції, кіно і телебачення.).

Тема 7. Модель відокремлення церкви від держави та поєднання моделі державної церкви та моделі повного відокремлення церкви і держави.

Модель відокремлення церкви від держави реалізується в багатьох країнах – у Франції, Німеччині, Португалії та інших. Особливості моделі. Держава та релігійні організації. Держава і внутрішня церковна діяльність..

Особливості та поняття «поєднання моделі державної церкви та моделі повного відокремлення церкви і держави». Поєднання моделі державної церкви та моделі повного відокремлення церкви і держави – модель державно-церковних відносин, яка передбачає збереження певних видів державної підтримки та привілеїв окремих церков.

Тема 8. Модель відокремлення церкви і держави.

Поняття «модель відокремлення церкви і держави». Відокремлення церкви і держави як стан взаємоневтручання, наскільки це можливо, церкви у справи держави і держави у справи церкви, гарантує максимальне забезпечення свободи релігії, режиму толерантності в державі.

У світських державах, що спираються на принцип відокремлення держави і церкви, сформулювалися дві моделі: сепараційна та коопераційна.

Особливості співіснування та функціонування: держави і церкви; держави і школи; держави і політики в рамках моделі відокремлення церкви і держави.

Модель відокремлення церкви і держави в різних країнах світу. Модель відокремлення церкви і держави на прикладі США.

Тема 9. Моделі фінансового забезпечення релігійних організацій.

Поняття «модель фінансового забезпечення релігійних організацій». Система фінансування релігійних організацій у країнах-членах ЄС. Схеми фінансової підтримки державою церковних інституцій, які сформувалися залежно від правових та історичних традицій. Аналіз та характеристика основних з них: пряме фінансування державою релігійних організацій і державний контроль за використанням коштів. Така схема характерна для Ватикану, Греції, Бельгії, Люксембурга, Норвегії, Румунії, а також Чехії та Словаччини; збір спеціального "церковного податку", який витрачається згідно з побажаннями платників податку (Італія, Іспанія, Угорщина); "Церковний податок" надходить у розпорядження керівництва певних релігійних течій і витрачається на його розсуд при мінімальному контролі з боку держави (ФРН, Австрія, Данія, Швеція, Швейцарія); Конфесії не отримують фінансової допомоги від держави і існують за рахунок добровільних пожертвувань віруючих, продажу церковної атрибутики, відправ релігійних обрядів (Франція, Голландія, США, Україна, Польща). Така схема характерна передусім для країн, в яких церква відокремлена від держави.).

Тема 10. Модель державно-церковних відносин в Україні.

Характеристика та особливості моделі державно – церковних відносин в Україні. Держава та церква в Україні. Церква та школа. Вплив релігії на політику країни. Роль православної церкви в державотворчих процесах України. Конституційне забезпечення свободи слова та віросповідання в Україні.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна а робота	самостійна робота
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Релігієзнавство як галузь знань	14	2	2			10
Тема 2. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна	8	1	2			5
Тема 3. Поняття «модель державно – церковних відносин» та її типи відносин між церквою і державою.	7	1	1			5
Тема 4. Типи моделей державно – церковних відносин.	8	1	2			5
Тема 5. Теократія та цезаропапізм.	7	1	1			5
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	46	8	8			30
Модуль 2						
Тема 6. Державна церква.	13	1	2	-	-	10
Тема 7. Модель відокремлення церкви від держави та поєднання моделі державної церкви та моделі повного відокремлення церкви і держави.	7	1	1	-	-	5
Тема 8. Модель відокремлення церкви і держави.	8	1	2	-	-	5
Тема 9. Моделі фінансового забезпечення релігійних організацій.	7	1	1	-	-	5
Тема 10. Модель державно – церковних відносин в Україні.	7	1	1	-	-	5
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	44	7	7	-	-	30
Разом за семестр	90	15	15	-	-	60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна а робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Релігієзнавство як галузь знань	15					15
Тема 2. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна	11		1			10
Тема 3. Поняття «модель державно – церковних відносин» та її типи відносин між церквою і державою.	6	1				5
Тема 4. Типи моделей державно – церковних відносин.	6	1				5
Тема 5. Теократія та цезаропапізм.	6		1			5
Тема 6. Державна церква.	16		1			15
Тема 7. Модель відокремлення церкви від держави та поєднання моделі державної церкви та моделі повного відокремлення церкви і держави.	12	1	1			10
Тема 8. Модель відокремлення церкви і держави.	6	1				5
Тема 9. Моделі фінансового забезпечення релігійних організацій.	5					5
Тема 10. Модель державно – церковних відносин в Україні.	5					5
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	90	6	4			80
Разом за семестр	90	6	4			80

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Тема 1. Релігієзнавство як галузь знань	2	-
2	Тема 2. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна	2	1
3	Тема 3. Поняття «модель державно – церковних відносин» та її типи відносин між церквою і державою.	1	-
4	Тема 4. Типи моделей державно – церковних відносин.	2	-
5	Тема 5. Теократія та цезаропапізм.	1	1
6	Тема 6. Державна церква.	2	1
7	Тема 7. Модель відокремлення церкви від держави та поєднання моделі державної церкви та моделі повного відокремлення церкви і держави.	1	1
8	Тема 8. Модель відокремлення церкви і держави.	2	-
9	Тема 9. Моделі фінансового забезпечення релігійних організацій.	1	-
10	Тема 10. Модель державно – церковних відносин в Україні.	1	-
Разом		15	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		очна	заочна
1	Тема 1. Релігієзнавство як галузь знань	10	15
2	Тема 2. Державно-церковні відносини як наукова дисципліна	5	10
3	Тема 3. Поняття «модель державно – церковних відносин» та її типи відносин між церквою і державою.	5	5
4	Тема 4. Типи моделей державно – церковних відносин.	5	5
5	Тема 5. Теократія та цезаропапізм.	5	5
6	Тема 6. Державна церква.	10	15
7	Тема 7. Модель відокремлення церкви від держави та поєднання моделі державної церкви та моделі повного відокремлення церкви і держави.	5	10
8	Тема 8. Модель відокремлення церкви і держави.	5	5
9	Тема 9. Моделі фінансового забезпечення релігійних організацій.	5	5
10	Тема 10. Модель державно – церковних відносин в Україні.	5	5
Разом		60	80

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні джерела:

46. Палінчак М.М., П.П. Галда, М.М. Лешанич. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра» - 2015. – 296 с.
47. Палінчак М.М. Специфіка та основні віхи становлення християнства в контексті державно – церковних відносин в Україні / Die wirtschaftliche entwicklung Europaischer regionen in der / Nick Palinchak, Vladimir Chimines, Natasa Bujdova, Stanislava Hunyadiova, Jan Holonic // - Україна – 2016р. – С.134- 143.
48. Єленський В. Є. Моделі релігійно-суспільного розвитку і державно-церковних відносин у процесі трансформації посткомуністичних країн / В. Є. Єленський // Держава і церква: уроки минулого і проблема сьогодення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Ужгород : Ліра, 2003. – 224 с. – С. 7-10.
49. Єленський В. Є. Релігійно-суспільні зміни в посткомуністичній Європі / В. Є. Єленський // Людина і світ. – 1999. – № 7. – С. 30-33.
50. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ століття : Монографія / С. І. Здіорук. – К. : Знання України, 2005. – 552 с.
51. Здіорук С. І. Юридичні та політичні механізми врегулювання державно-церковних відносин в Україні / С. І. Здіорук // Релігійна свобода: Взаємини держави і релігійних організацій: правові та політичні аспекти: Науковий щорічник. – № 10 / За ред. А. Колодного, Л. Филипович, М. Бабія. – К., 2006. – 172 с. – С. 85-89.
52. Климов В. В. Свобода совісті, церква, релігійність в українському суспільстві періоду незалежності : Вибрані статті / В. В. Климов. – К. : Відділення релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. Сковороди НАН України, 2009. – 370 с.
53. Климов В. В. Релігійність в українському суспільстві періоду незалежності : Вибрані статті / В. В. Климов. – К. : Інститут філософії, 2009. – 370 с.
54. Климов В. В. Сучасна модель державно-церковних відносин як результат суспільних трансформацій / В. В. Климов // Українське релігієзнавство. – 1999. – № 12. – С. 50-53.
55. Климов В. В. Формування і особливості української моделі державно-церковних відносин / В. В. Климов // Релігія і Церква років незалежності України. – Т. 10. – Київ-Дрогобич, 2003. – С. 375-384.
56. Саган О. Н. Моделі державно-церковних взаємин у світовій історичній перспективі / О. Н. Саган // Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні : Науковий збірник / За ред. В. Д. Бондаренка, А. М. Колодного та інших. – К. : VIP, 2001. – 206 с. – С. 63-69.
57. Ходькова Л. Релігієзнавство : Підручник для вузів / Л. Ходькова. – Л., 2000. – 202 с.

Допоміжні джерела:

19. Академічне релігієзнавство : Підручник / Під ред. А. Колодного. – К. : Світ Знань, 2000. – 862 с.

20. Гудима А. М. Релігієзнавство : Підручник / А. М. Гудима. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2002. – 262 с.
21. Калініч Ю. А. Релігієзнавство : Підручник / Ю. А. Калініч, Є. А. Харьковщенко. – К. : Наукова думка, 2000. – 352 с.
22. Любчик В. П. Порівняльний аналіз процесу реституції церковного майна в Україні та інших посткомуністичних країнах / В. П. Любчик // Реституція церковного майна: міжнародний та вітчизняний досвід : Збірник наукових матеріалів / Ред. кол. В. Андрущенко та ін. – К. : Світ знань, 2007. – С. 23-29.
23. Любчик В. П. Церковно-державні та міжправославні відносини в Україні / В. П. Любчик // Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні Науковий збірник. – К. : VIP, 2001. – 206 с. – С. 53-62.
24. Овсиенко Ф. Г. Взаимоотношения государства и церкви в странах Восточной Европы / Ф. Г. Овсиенко // Мировой опыт государственно-церковных отношений : Учебное пособие / Под общ. ред. Н. А. Трофимчука. – М. : Изд-во РАГС, 1998. – 306 с.
25. Огієнко І. І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. І. Огієнко. – К. : Абрис, 1991. – 342 с.
26. Огієнко І. І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви / І. І. Огієнко. – У 2-х т. – К. : Україна, 1993. – Т. 1. – 147 с.; Т. 2. – 418 с.
27. Палінчак М. М. Харута В. Ф., Яцина П. Е. Моделі державно – церковних відносин (політико – правовий аспект) Порівняльно-аналітичне право. Електронне наукове фахове електронне видання. № 2/2017. с. 266. [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.pap.com.ua
28. Палінчак М. М. Антитоталітарний рух в Україні і Румунії: загальне і особливе / М. М. Палінчак, І. Ф. Король // Румунсько-українські відносини : історія і сучасність. – Сату-Маре, 1999. – С. 313-318.
29. Палінчак М. М. Держава і церква (моделі взаємовідносин) / М. М. Палінчак // Науковий вісник УжНУ. Серія : Право. – Спеціальний випуск. – Ужгород, 2003. – С. 87-90.
30. Палінчак М. М. Держави й патріархи в історії православного руху на Закарпатті / М. М. Палінчак // Карпатський край: Громадсько-політичний журнал. – 1994. – № 1-2. – С. 37-39.
31. Палінчак М. М. Державно-церковні відносини в Закарпатській Україні (листопад 1944 - січень 1946 рр.) / М. М. Палінчак // Закарпатська Україна. Осінь 1944 року. – Ужгород, 1995. – С. 79-82.
32. Палінчак М. М. Державно-церковні відносини в країнах СНД / М. М. Палінчак // Науковий вісник УжНУ. Серія : Політологія. Соціологія. Філософія. – Ужгород, 2010. – № 14. – С. 226-231.
33. Палінчак М. М. Державно-церковні відносини в країнах Центральної Європи (на прикладі Чехії та Угорщини) / М. М. Палінчак // Матеріали 63-ї підсумкової конференції професорсько-викладацького складу УжНУ. Серія : Міжнародні відносини. – Ужгород, 2009. – С. 56-59.

34. Палінчак М. М. Державно-церковні відносини на Україні: Матеріали до курсу лекцій / М. М. Палінчак. – Ужгород : УжДУ, 1997. – 39 с.
35. Палінчак М. М. До питання про правовий статус школи та церкви в державі / М. М. Палінчак // Науковий вісник УжНУ. Серія : Право. – Ужгород, 2008. – № 9. – С. 199-202.
36. Палінчак М. М. До проблеми історіографії досліджень державно-церковних відносин / М. М. Палінчак // Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. – Вип. 10. – 2013. – С. 10-17.
37. Палінчак М. М. Правовий статус церкви в Україні та Словаччині / М. М. Палінчак // Zbornik príspevkov u medzinárodnej vedeckej konferencie Cestou vzájomnosti Slovensko-ukrainske vstahu a súvislosti, konanej v Banskej Bistrici, 23-24 oktobra 2003. – С. 68-75.
38. Холмс С. Церковь и государство в Восточной Европе / С. Холмс // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. – 1998. – № 4 (25). – С. 24-30; 1999. – № 1 (26). – 48-53.
39. Цепкова И. Власть и религия: от тоталитаризма к гражданскому обществу / И. Цепкова // Религия и право. – 2008. – № 1. – С. 26-29.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:

1. Бібліотека політолога. URL: <http://politics.ellib.org.ua/>
2. Національний Інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/>
3. РІСУ. URL: <https://risu.org.ua/>
4. Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine). URL: <http://ratinggroup.ua/about.html>
5. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>
6. Українські підручники онлайн : Політологія. URL: <http://pidruchniki.ws/politologiya/>
7. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/>
8. Центр соціологічних і політичних досліджень та технологій "СОЦІОПОЛІС". URL: <http://sociopolis.com.ua/Sociopolis/About/>

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ

З нагоди 30-річчя утворення в нашому університеті кафедри політології і державного управління ми вирішили провести наукову конференцію «Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнопонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти». Назва збігається з науковою темою, над якою працює професорсько-викладацький склад кафедри: «Політична стабільність у країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнопонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти». Ця тематика також відображена в освітньо-науковій програмі підготовки докторів філософії в галузі політичної науки, адже акцент робиться на дослідження трансформаційних процесів в Україні та в країнах Центрально-Східної Європи. Та найголовніше, що запропонована тематика близька не тільки політологам, але й історикам, філософам та культурологам, які активно долучилися до проведення організованої нами конференції.

Так як конференція присвячена ювілею кафедри політології і державного управління, дозвольте зупинитися на основних віхах в її історії. Ще в 1988 р. на сторінках «Большого советского энциклопедического словаря» можна було прочитати, що політологія, геополітика та соціологія є навчальними дисциплінами, які викладаються на Заході, щоправда їх уже не називали «лженауками». У 1989/1990-му навчальному році дисципліну «Політологія» почали викладати разом з іншими новими курсами «Соціально-політична історія ХХ століття» та «Проблеми теорії сучасного соціалізму». Вони, у першу чергу політологія, мали замінити «Історію КПРС» і «Науковий комунізм». Уперше підготовку фахівців-політологів було розпочато в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Згодом їх почали готувати в Одеському, Львівському, Східноукраїнському, Чернівецькому та інших університетах. 23 листопада 1990 року Вчена рада Ужгородського державного університету обговорила питання доцільності створення кафедри політології й ухвалила відповідне рішення, а вже 7 грудня ректор Володимир Сливка підписав наказ про її відкриття. Кафедра отримала статус загальноуніверситетської, а якщо точніше, зберегла його. Починаючи з 1964 р. вона називалася кафедрою наукового комунізму, а з 1989 р. кафедрою теорії соціалізму. Кафедру політології очолив кандидат філософських наук, доцент В. Л. Боднар, який мав значний дипломатичний і викладацький досвід. Можна справедливо стверджувати, що саме завдяки йому завершився найважчий організаційний етап у становленні кафедри політології. Разом з професором Василем Худаничем вони підготували і видали низку найперших навчально-методичних посібників і навчальних програм. Володимир Лаврентійович Боднар, який керував кафедрою політології 12 років, і Василь Іванович Худанич – автор численних праць з політичної історії Закарпаття, безперечно, назавжди залишаться найяскравішими постатями в історії Ужгородського національного університету. З першого складу кафедри політології сьогодні

продовжують працювати професор Ю. О. Остапець, доцент В. В. Буркало і провідний спеціаліст Г. М. Повханич.

Упродовж 1990-1994 років кафедра забезпечувала викладання навчальних дисциплін «Політологія» і «Соціологія» на всіх факультетах нашого університету. У 1994 р. ректор В. Ю. Сливка підписав наказ, згідно з яким кафедра політології увійшла до складу історичного факультету. У 1998 р. кафедра вперше отримала ліцензію на право підготовки фахівців-політологів. Це був значний успіх колективу кафедри, яка стала випускаючою. Хочеться згадати добрим словом завідувача кафедри політології Київського державного університету професора Ф. М. Кирилюка, який, разом із своїми колегами, допомагав ужгородським політологам у навчально-методичному плані. Суттєвою була його допомога також під час проходження процесу нашої першої акредитації. У червні 2002 р. перші 18 наших випускників отримали дипломи бакалаврів-політологів, у 2003 р. спеціалістів, а в 2004 р. магістрів.

26 січня 2006 р. Вчена рада Ужгородського національного університету ухвалила рішення, а 1 березня ректор підписав наказ про створення факультету суспільних наук, до складу якого увійшли кафедри політології, педагогіки і психології, соціальної роботи та філософії. Час довів, що це було правильне рішення. Сьогодні факультет суспільних наук, який упродовж багатьох років очолює професор Ю. О. Остапець, є одним із найпотужніших в університеті.

У 2013 р. кафедра отримала ліцензію на право підготовки магістрів державної служби, а вже наступного року відбувся перший їх випуск. На той час кафедра цілком закономірно була перейменована на кафедру політології і державного управління. Ми готуємо фахівців зі спеціальностей «Публічне управління та адміністрування» та «Електронне урядування», хоча змушені визнати, що відкриття останньої себе не виправдало. Що стосується бакалаврату «Публічного управління та адміністрування», то кафедрі доведеться на початку 2021 року пройти чергове випробування – акредитацію цієї освітньої програми.

30 травня 2016 р. кафедра політології і державного управління одержала ліцензію на підготовку здобувачів вищої освіти третього освітньо-наукового рівня зі спеціальності «Політологія», що дозволило нам завершити цикл за схемою «бакалавр – магістр – доктор філософії». 2-4 листопада цього року пройшла акредитаційна експертиза нашої ОНП. Хоча наша справа знаходиться на розгляді у Галузевій експертній раді, підсумковий звіт експертної групи дає нам право сподіватися на успішний кінцевий результат. Принаймні, ми до цього прагнули.

Тридцять років для кафедри – це той проміжок часу, коли можна дещо порівнювати, акцентувати на успіхах, пояснювати причини прийняття помилкових рішень, виношувати плани на майбутнє. Звісно, що зміни відбулися вагомі. Коли ми готувалися до першої нашої акредитації, на кафедрі не було жодного кандидата політичних наук. Першим став Віктор Степанович Петрінко, якого ми запросили на кафедру в 2003 р. Сьогодні на кафедрі політології і державного управління працюють 5 докторів і 16 кандидатів наук (8 з яких є кандидатами політичних наук). Доценти Маріан Токар і Михайло

Зан успішно закінчили докторантуру і найближчим часом захистять дисертації, а доценту Євгенію Гайданці на грудневому засіданні кафедри ми затвердили тему докторської дисертації й призначили наукового консультанта.

На кафедрі завжди захищалося багато кандидатських дисертацій, що свідчить про комфортабельні умови і повне сприяння керівництва кафедри. Маємо повне право стверджувати, що кафедра готує висококваліфіковані наукові кадри також для інших структурних підрозділів університету та закладів вищої освіти. Михайло і Марта Шелемби, Ганна Мелеганич викладають на кафедрі міжнародних студій та суспільних комунікацій факультету історії і міжнародних відносин. Анатолій Головка – головний консультант відділу досліджень Західного регіону в м. Ужгороді, Дмитро Грегірчак – доцент гуманітарно-педагогічного коледжу Мукачівського державного університету, Олексій Шафраньош – начальник відділу зв'язків з громадськістю інформаційно-видавничого центру нашого університету, Наталія Марадик – доцент Братиславського університету, Рената Манайло-Приходько – заступник голови Ужгородської районної державної адміністрації. У школах викладають кандидати політичних наук Наталія Шестак і Антоніна Сіротова-Стряпко. Ми гордимся успіхами нашої випускниці магістратури 2005 року Андріани Костенко, яка цього року захистила докторську дисертацію і працює доцентом кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету. Вдумайтесь тільки в одну цифру: троє членів наукової групи по підготовці докторів філософії загалом підготували 34 кандидатів і докторів наук. Сьогодні при кафедрі політології і державного управління навчаються 35 здобувачів. З нетерпінням чекаємо на перші захисти дисертацій в одноразових радах.

Наша кафедра завжди славилася своєю науковою продукцією. Маю на увазі як підручники і навчально-методичні посібники, так і монографії (авторські й колективні). Протягом 1998-2007 років ми видали близько 20 різноманітних навчально-методичних матеріалів, і коли переконалися, що наші здобутки чогось варті, запропонували Міністерству освіти і науки України третє видання підручника «Політологія», який побачив світ у 2008 році у серії «Вища освіта ХХІ століття» київського видавництва «Знання». Цей підручник, до якого були причетні майже всі викладачі, справедливо був визнаний одним з кращих. До яскравих проектів кафедри слід також віднести навчальний посібник «Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть», який упорядкувала професор Мирослава Лендшел і який був виданий у 2016 році. Це унікальне видання, у якому ґрунтовно проаналізовано передумови лібералізації недемократичних політичних режимів у країнах Центральної Європи, трансформацію системи владних інститутів у регіоні, еволюцію партійних та електоральних систем, зовнішню політику центральноєвропейських країн упродовж кінця 1980-2010 років.

Важко назвати всі монографії, авторами яких є викладачі кафедри. Та в цьому, мабуть, і немає потреби. Допитливий читач може їх простежити, користуючись електронним репозитарієм університету або глянувши в Google

Академію. Назву тільки знакові. Це, перш за все, фундаментальна монографія Мирослави Лендбел «Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи» (2011), монографія Наталії Марадик «Перехід до демократії в Чеській Республіці» (2012), колективна монографія «Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття» (2014). До ґрунтовних наукових досліджень належать авторські монографії, опубліковані на основі захищених докторських дисертацій. Маю на увазі праці Юрія Остапця «Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів» (2016), Стелласа Асланова «Етнополітична стабільність держави: політико-правовий аналіз» (2016), Анатолія Ключковича «Перехід до демократії в Словаччині: динаміка та суперечності суспільно-політичних трансформацій» (2019), Маріана Токаря «Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин» (2020). Багаторічна співпраця з угорськими істориками та політологами завершилася виданням спільної колективної монографії «Закарпаття 1919-2009 років: історія, політика, культура» (2010). Книга, яка побачила світ українською і угорською мовами, є яскравим прикладом толерантності в науці, маю на увазі, перш за все толерантного ставлення до висвітлення найболючіших питань українсько-угорської історії першої половини ХХ ст. Останнім часом викладачі кафедри опублікували багато англійських праць у журналах і колективних монографіях. Йдеться про публікації Мирослави Лендбел, Юрія Остапця, Ігоря Вегеша, Євгенія Гайданки, Маріана Токаря, Надії Кічери.

Факультет і кафедра завжди мали власні наукові видання, у яких друкувалися викладачі та аспіранти. Ще перебуваючи у складі історичного факультету, науковці кафедри політології систематично публікували свої наукові розвідки на сторінках таких відомих видань як «Carpatica – Карпатика» (чи не в кожному випуску був розділ, присвячений політичним наукам, а окремі випуски були повністю присвячені політологічній тематиці) та «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Історія». Важливою подією в науковому житті кафедри було започаткування у 2004 р. видання «Наукового вісника Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія». Упродовж 2004-2015 років вийшло 18 випусків. На сторінках цього авторитетного фахового видання друкувалися праці багатьох українських політологів, яких сьогодні вважають класиками української політичної науки (Ф. Кирилюк, М. Кармазіна, В. Денисенко, А. Романюк та ін.). Вважаємо, що закриття цього видання було великою помилкою. Закривши його, ми не створили не тільки кращого за нього, але й ніякого взагалі. Ми втратили не стільки науковий журнал, як втратили бренд, відомий далеко за межами Ужгорода.

Для студентів видавався журнал «Соціально-політичні студії: вісник наукової думки студентів» (6 випусків), а аспіранти мали можливість друкуватися у серійному збірнику «Актуальні проблеми політичної науки» (5 випусків). Кафедра політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет» видає також серійні видання: монографічна серія «Studia Regionalistica» (вийшло 8 випусків) та навчально-методичну серію

«Кафедра» (вийшло 29 випусків). На сьогоднішній день найавторитетнішим виданням є науковий журнал «Регіональні студії» (вийшов 21 випуск), який до 20 березня 2020 р. належав до міжнародної наукометричної бази даних для соціо-гуманітарних наук *Cornicus*. Після восьмимісячної перерви, викликаній перереєстрацією фахових видань України, 26 листопада цього року «Регіональні студії» Міністерство освіти і науки включило до категорії «Б». Головний редактор цього видання – доцент Євгеній Гайданка, а голова редакційної ради доктор політичних наук, професор Микола Палінчак.

Публікації в періодичних виданнях, які внесені до наукометричних баз *Scopus* і *Web of Science* мають Мирослава Лендзел, Євгеній Гайданка, Михайло Зан, Стеллас Асланов, Юрій Остапець, Надія Кічера, Маріан Токар. Значна увага на кафедрі звертається на покращення показників міжнародної мобільності. Наші викладачі беруть активну участь у різноманітних грантових проектах. Значні здобутки в цьому ракурсі мають Мирослава Лендзел, Юрій Остапець, Анатолій Ключкович, Михайло Зан, Маріанна Колодій, Ігор Вегеш, Валентин Буркало, Євгеній Гайданка. Приємно, що не залишаються осторонь наші аспіранти. Маю на увазі, перш за все, Мирослава Горвата, Альону Алмаші, Олександра Іваніну. До яскравої сторінки в новітній історії кафедри хочу зарахувати проект «Толерантність на кордонах Європи: вимір для України», здійснений у співпраці з Мюнхенським університетом Людвіга Максиміліана за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини (керівник проекту проф. Маркус Фогт). Юрій Остапець і Анатолій Ключкович систематично виступають опонентами дисертаційних досліджень у Братиславському університеті, а Мирослава Лендзел уже встигла опонувати в одноразовій раді по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Заслугове на увагу тісна співпраця між кафедрою політології і державного управління та ГО «Асоціація випускників політологів і міжнародників УжНУ» (серед керівників – кандидат політичних наук Олексій Шафраньош та аспірант Олександр Бертолон), наслідками якої були п'ять міжнародних та всеукраїнських конференцій і публікації матеріалів (Науково-практична конференція «Україна – ЄС: двосторонні відносини у контексті загострення гібридної війни, конфлікту політик пам'яті та забезпечення прав національних меншин» (Ужгород, 3 травня 2018 року); Всеукраїнська науково-практична конференція «Карпатська Україна в контексті українського державотворення, міжнародних взаємовпливів і глобальних процесів» (Приурочена до 80-річчя Карпатської України та 145-річчя від дня народження Августина Волошина) (м. Ужгород, 19 березня 2019 року); Друга Міжнародна наукова конференція «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 3 травня 2019 року); V науково-практична конференція «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 25 вересня 2020 року); Україна в системі європейської і політичної інтеграції. Міжнародна науково-

практична конференція (м. Ужгород, 27-28 квітня 2020 року). Наукова діяльність ГО «Асоціація випускників політологів і міжнародників УжНУ» – яскравий приклад участі молодих науковців-політологів у неформальній освіті.

Кафедра політології і державного управління впевнено дивиться у майбутнє. Наш колектив, у якому переплітаються молодість із досвідом, докладає всіх зусиль, щоб залишатися конкурентноздатним у сучасному освітньому просторі, удосконалювати навчальний процес, робити його більш якісним і модерним. Ми добре знаємо свої сильні й слабкі сторони, найголовніше, знаємо як досягнути кращих результатів. Дозвольте привітати увесь колектив кафедри політології і державного управління, викладачів, аспірантів і студентів усіх поколінь із славним ювілеєм, побажати усім нам міцного здоров'я і нових творчих звершень. Перекоаний, що кращі часи для кафедри політології і державного управління ще попереду.